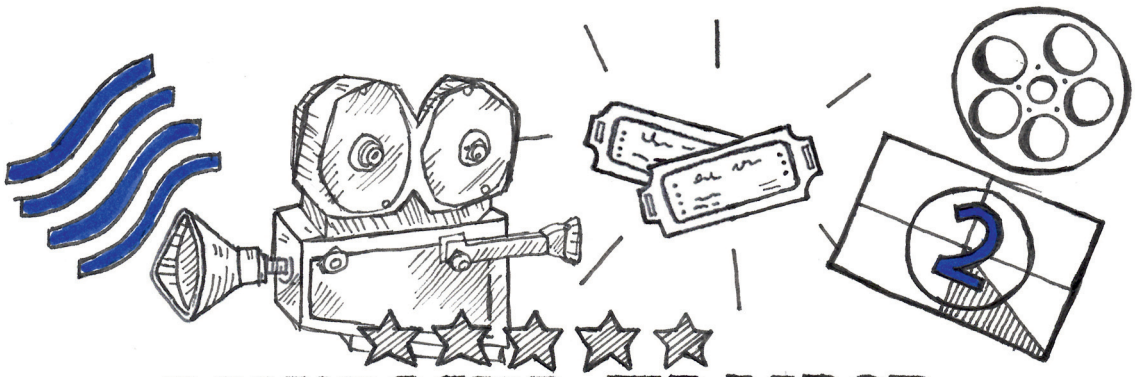

AGNIESZKA TAMBOR

ŚLĄSKIE ŚCIEŻKI FILMOWE

ŚLĄSKIE ŚCIEŻKI FILMOWE

AGNIESZKA TAMBOR

ŚLĄSKIE ŚCIEŻKI FILMOWE

WYDAWNICTWO GNOME
KATOWICE 2022

Recenzja
ADELA KOŻYCZKOWSKA

© Copyright 2022 by
AGNIESZKA TAMBOR

© Copyright 2022 by
WYDAWNICTWO GNOME

Redakcja i korekta
MARCIN MACIOŁEK
JOLANTA TAMBOR

Tłumaczenie na język rosyjski
ANAIT VELIAN

Projekt okładki
ALEKSANDRA SOBUŚ

Projekt szaty graficznej
MAREK FRANCIK

Publikacja powstała w projekcie „Polska na językach".
Projekt jest prowadzony w Uniwersytecie Śląskim w Katowicach
i jest finansowany ze środków
Narodowej Agencji Wymiany Akademickiej w ramach programu Promocja Języka Polskiego

Dodatkowe materiały

Quiz o Studiu Filmów Rysunkowych – MARCIN KLUCZNY

Lekcja o Lechu Majewskim – KHRYSTYNA LESIV i ALICJA KUBIES

Gatunki filmowe po śląsku i wyjaśnienia dotyczące skrótowców
w języku polskim – JOLANTA TAMBOR

ISBN 978-83-63268-69-5
Złożono czcionką Amerigo i Myriad Pro
Printed in EU

GNOME — Wydawnictwa Naukowe i Artystyczne
ul. Drzymały 18/6, 40-059 Katowice, Poland
www.wydawnictwognome.pl
tel.: 603370713 e-mail: biuro@wydawnictwognome.pl

SPIS

TREŚCI

O Śląsku słów kilka 7
Kazimierz Kutz 33
Śląska demonologia 51
Studio Filmów Rysunkowych w Bielsku-Białej 65
Maciej Pieprzyca 81
Angelus – Lech Majewski 96
Śląski Fundusz Filmowy 104
Śląsk medycyną stoi 118
A na deser... 132
Autorzy fotografii 134
Trzeba i warto przeczytać 136
Trzeba i warto obejrzeć 137
Podziękowania 138

O ŚLĄSKU

SŁÓW KILKA

Czytelniczko, Czytelniku, Czytelnicy!

Jestem Ślązaczką, Górnoślązaczką. Dlatego piszę ten list jako wprowadzenie do problematyki tej książki. Zanim spojrzysz na Śląsk z perspektywy filmu, może zechcesz się dowiedzieć, gdzie, czym i jaki jest Śląsk. Może dzięki mojemu listowi Śląsk filmowy, Śląsk reżyserski i operatorski stanie się czytelniejszy? Zachęcam do popatrzenia na

Dear Readers!

I am a Silesian, Upper Silesian. That is why I am writing this letter as an introduction to the book. Before you look at Silesia in a film perspective, you may want to learn where Silesia is and what it is. Perhaps, the film Silesia, directors' Silesia and cinematographers' Silesia will become more legible. I recommend looking at Silesia through my

Кілька слів про Силезію Читачко, Читачу, Читачі!

Я жителька Сілезії, Верхньої Сілезії. Тому я пишу цього листа як вступ до книги. Перш ніж поглянути на Сілезію з точки зору фільму, можливо, Читач захоче дізнатися, де та чим є Сілезія. Можливо, завдяки моєму листу фільмова, режисерська та операторська Сілезія стане більш зрозумілою? Я закликаю вас подивитися на Сіле-

Śląsk także moimi oczami, czyli od środka, od wewnątrz, z głębi.

To książka o Śląsku. A właściwie o Górnym Śląsku. Dzisiejszy Śląsk (= Górny Śląsk) to region na południu Polski o swoistych cechach kulturowych i językowych. Jest niezwykle interesujący.

Krótko o historii...

Śląsk miał bardzo skomplikowaną historię, w różnych okresach historycznych był wciąż dzielony między sąsiednie państwa, zmieniało się terytorium Śląska, dołączano do niego różne obszary. Trudne jest więc ustalenie granic regionu śląskiego, bo złożone dzieje Śląska komplikują ich wytyczanie. Dlatego badacze, naukowcy, popularyzatorzy różnie zakreślają obszar regionu.

Ustalanie granic Śląska można opierać na rozmaitych kryteriach w zależności od założonego celu. Według kryterium

eyes – from within, from beyond and in depth.

It is a book about Silesia. In fact, about Upper Silesia. The today Silesia (= Upper Silesia) is a region in the south of Poland, culturally and linguistically specific. It is extremely interesting.

Briefly about its history...

Silesia had a very complex history. In different times, it was partitioned by neighboring countries, its territory was changing, sometimes other areas were included in it. Thus, it is difficult to determine its borders. That is why different researchers, scholars and popularizers mark out the region's borders in different ways.

Marking out the borders of Silesia may be based on different criteria depending on an assumed aim. Taking a historical criterion, Silesia may, e.g. mean an area which at the beginning of

зію також моїми очима, тобто зсередини і з глибини.

Ця книга про Сілезію. А точніше, про Верхню Сілезію. Сучасна Сілезія (= Верхня Сілезія) — регіон на півдні Польщі зі специфічними культурними та мовними особливостями. Він надзвичайно цікавий.

Коротко про історію,

Сілезія мала дуже складну історію, в різні історичні періоди вона постійно розділювалася між сусідніми країнами, територія Сілезії змінювалася, до неї приєднувалися різні території. Тому важко встановити межі Сілезького регіону, оскільки складна історія Сілезії ускладнює їх окреслення. Тому дослідники, вчені та популяризатори по-різному визначають площу регіону.

Визначення кордонів Сілезії може базуватися на різних критеріях, залежно від передбачуваної мети. За історичними критеріями Сілезію мож-

historycznego za Śląsk można np. uznać obszar, który od początku XIII w. leżał na zachód od tzw. Przesieki Śląskiej, czyli puszcz oddzielających Dolny i Górny Śląsk. Od połowy XV w. w skład Śląska weszła Opolszczyzna. Już wtedy Śląsk podlegał wewnętrznym zróżnicowaniom. Potem Śląsk dzielono, w różnych jego miejscach ustanawiano granice państwowe. Po tzw. pierwszej wojnie śląskiej, w 1742 r. podczas pokoju berlińskiego przyznano królowi Prus, Fryderykowi Śląsk Dolny i Górny, ale np. bez księstwa cieszyńskiego (odseparowanego wówczas od Górnego Śląska), który dostała władczyni austriacka, Maria Teresa. W tym czasie Śląsk nie miał własnych elit politycznych. Książęta na Śląsku byli pochodzenia nieśląskiego. W XIX wieku Śląsk stał się jedną z prowincji pruskich.

Nieustanne zmiany granic wpływały na odczucia

the 13th century was to the west of the so-called Przesieka Śląska, or the forest separating Lower Silesia and Upper Silesia. In the mid-15th century, the Opole region became part of Silesia. At that time, Silesia was undergoing internal divisions. Later, Silesia was partitioned, and the country borders were marked out in its different areas. After the so-called Silesian war, in 1742, as a result of the Berlin peace treaty, the Prussian king Frederick the Great received Lower and Upper Silesia, but except for the Duchy of Cieszyn (separated then from Upper Silesia), which was given to Archduchess of Austria Maria Theresa. At that time, Silesia did not have its own political elite. Silesian dukes were of other than Silesian descent. In the 19th century, Silesia became one of the Prussian provinces.

Constant changes of borders had an impact

на вважати, наприклад, територію, що з початку 13 століття знаходилася на захід від т.зв. Сілезької Пшесєки (Przesieka Śląska), тобто лісів, що розділяють Нижню і Верхню Сілезію. З середини XV століття частиною Сілезії став Опольський край. Вже тоді Сілезія була схильна до внутрішньої різноманітності. Пізніше Сілезію поділено і в різних її місцях встановлено державні кордони. Після т.зв. Першої Сілезької війни, у 1742 році, під час Берлінського миру, король Пруссії Фрідріх отримав Нижню та Верхню Сілезію, але без Цешинського герцогства (тоді відокремленого від Верхньої Сілезії), яке отримала австрійська правителька Марія Тереза. На той час Сілезія не мала власної політичної еліти. Князі в Сілезії були несілезького походження. У 19 столітті Сілезія стала однією з прусських провінцій.

Постійні зміни кордонів впливали на почуття

ludności zamieszkałej na terenach śląskich. Miały wielki wpływ na polityczne, społeczne i narodowościowe wybory, szczególnie w ważnych dla Śląska latach *Kulturkampfu*. Dla Dolnoślązaków najczęściej problemu nie było: większość czuła się Niemcami, jedynie niewielkie grupy zachowały język polski. Inaczej było na Górnym Śląsku: Górnoślązaków namawiano, aby zadeklarowali się, czy czują się Niemcami, Polakami czy Czechami. Dla wielu był to trudny wybór. Była to sytuacja podobna, jak w całej ówczesnej Europie, na wielu terenach pogranicznych, gdzie kształtowała się dopiero nowoczesna świadomość narodowa. Nie zawsze wybierano ugruntowaną świadomość narodową. Była spora liczba osób, dla których „śląskość" była najważniejsza, nie chcieli wybierać ani polskiej, ani niemieckiej opcji. Początek XX wieon the feelings of Silesia inhabitants, and on their political, social and ethnic choices, especially in the time of *Kulturkampf,* so important for Silesia. For the Lower Silesians, the problem usually did not exist: the majority identified as Germans, only small groups spoke Polish. In Upper Silesia, the situation was completely different: the Upper Silesians were encouraged to declare whether they identify as Germans, Poles or Czechs. For many, it was a difficult choice. The situation was similar to the situation on the borderland in other parts of Europe, where modern national consciousness was formed. There was a relatively large number of people for whom "Silesianness" was most important, they did not want to choose between the Polish and the German options. In the beginning of the 20th century, new borders were людей, що проживали в Сілезії. Вони мали великий вплив на політичні, соціальні та національні вибори, особливо у важливі для Сілезії роки *Kulturkampf*. Для нижньосілезців проблем не було: більшість з них відчували себе німцями, лише невеликі групи зберігали польську мову. У Верхній Сілезії було інакше: верхньосілезців переконували окреслитися, чи почуваються вони німцями, поляками чи чехами. Для багатьох це був складний вибір. Ситуація була схожа, як і в усій тодішній Європі, на багатьох прикордонних теренах, де лише формувалася модерна національна свідомість. Не завжди вибиралася усталена національна свідомість. Була чимала кількість людей, для яких «сілезька ідентичність» була найважливішою, вони не хотіли обирати ні польський, ні німецький варіант. Початок 20 століття приніс встанов-

ku przyniósł ustalanie nowych granic w Europie, które dotknęły też Śląska. Duże znaczenie miał podział Śląska Cieszyńskiego między Polskę i Czechosłowację decyzją Rady Ambasadorów w Spa w 1920 roku oraz podział Górnego Śląska w wyniku powstań śląskich i plebiscytu. Ślązacy stanęli przed koniecznością wyboru związania swego losu z Polską, Niemcami lub Czechosłowacją. Ślązacy czujący się Polakami wybierali województwo śląskie, ci, którzy uważali się za Ślązaków niemieckich, wybrali niemieckie prowincje: górnośląską lub dolnośląską. Deklaracje narodowościowe ludności na Górnym Śląsku nie zgadzały się z przynależnością państwową narzuconą różnymi traktatami powojennymi. Niezadowolenie wyraziło się kolejnymi powstaniami śląskimi (1919, 1920, 1921). Ważnym aktem

set in Europe, which affected also Silesia. The partition of Cieszyn Silesia between Poland and Czechoslovakia by the Conference of Ambassadors in Spa in 1920 and the partition of Upper Silesia as a result of the Silesia Uprisings and the plebiscite were significant events in this respect. The Silesians had to make a choice: whether to relate their future with Poland, Germany or Czechoslovakia. Silesians who identified as Polish chose the Silesia voivodeship; those who identified as German Silesians chose German provinces: Upper Silesian and Lower Silesian. The Upper Silesia inhabitants' ethnic declarations did not agree with citizenship imposed by various peace treaties. Their dissatisfaction was manifested in the Silesian uprisings (1919, 1920, 1921). The plebiscite was an important political event (March

лення нових кордонів у Європі, що також торкнулося Сілезії. Важливе значення мав поділ Цешинської Сілезії між Польщею та Чехословаччиною за рішенням Ради Послів у Спа в 1920 році та поділ Верхньої Сілезії в результаті Сілезьких повстань і плебісциту. Сілезці постали перед необхідністю вибору зв'язати свою долю з Польщею, Німеччиною чи Чехословаччиною. Сілезці, які вважали себе поляками, обирали Сілезьке воєводство, ті, хто вважав себе німецькими сілезцями, обирали німецькі провінції: Верхню або Нижню Сілезію. Декларації населення Верхньої Сілезії про національність не збігалися з громадянством, нав'язаним різними післявоєнними договорами. Невдоволення проявилося в наступних Сілезьких повстаннях (1919, 1920, 1921). Важливим політичним актом був плебісцит (20 березня 1920

politycznym był plebiscyt (20 III 1920). Plebiscyt doprowadził do nowego podziału Śląska między Polską a Niemcami. Na ziemiach Górnego Śląska uzyskanych przez Polskę utworzono w okresie międzywojennym województwo śląskie, do którego weszły dawne ziemie pruskie i oddane Polsce tereny Śląska Cieszyńskiego. Województwo śląskie miało dla Polski znaczenie kolosalne. Dzięki niemu nowe państwo zyskało ważne tereny przemysłowe, więc było bardziej nowoczesne. Stolicą województwa zostały Katowice.

W 1938 r. część Zaolzia przyłączono do powiatu cieszyńskiego, resztę do frysztackiego. W świadomości społecznej podział na Górnoślązaków i Cieszyniaków przetrwał do dziś.

Wybuch II wojny światowej zmienił sytuację, całość terenów śląskich włączono do

20, 1920). It resulted in a new partition of Silesia between Poland and Germany. In the territory of Upper Silesia which became part of Poland, in the inter-war period, the Silesian voivodeship was created, which included the former Prussian territories and the part of Cieszyn Silesia returned to Poland. The Silesian voivodeship was of great significance for Poland. Thanks to the gain, the new state acquired important industrial areas, which made it more modern. Katowice became the capital of the voivodeship.

In 1938, a part of Zaolzie was included in the Cieszyn district and the rest in the Frysztak district. The division between Upper Silesians and Cieszyn Silesians which appeared then in the social consciousness still exists.

The outbreak of the Second World War changed the situation,

р.). Плебісцит призвів до нового поділу Сілезії між Польщею та Німеччиною. На землях Верхньої Сілезії, отриманих Польщею, у міжвоєнний період було створено Сілезьке воєводство, до складу якого входили колишні прусські землі та землі Цешинської Сілезії, повернуті Польщі. Сілезьке воєводство мало колосальне значення для Польщі. Завдяки ньому нова держава отримала важливі промислові території, тому вона була більш сучасною. Столицею воєводства стало місто Катовіце.

У 1938 році частина Заользя була включена до Цешинського повіту, решта до Фриштацького повіту. У суспільній свідомості поділ на верхньосілезців та цешинякiв зберігся донині.

Початок Другої світової війни змінив ситуацію, вся територія Сілезії була включена до складу Третього Рейху, до Сілезької провінції, таким чином утворено з цих зе-

III Rzeszy, do prowincji śląskiej, tworząc z tych ziem rejencję katowicką. Kolejne zmiany przyniosło zakończenie wojny. Po zakończeniu II wojny światowej w ramach państwa polskiego znalazł się prawie cały Śląsk w jego granicach historycznych, więc i część Górnego Śląska, należąca przed wojną do województwa śląskiego, i Opolskie, i Dolny Śląsk wcześniej funkcjonujące w granicach Niemiec (Prus). Utworzono województwo śląsko-dąbrowskie (11 III 1945), w którego granicach znalazły się Górny Śląsk i Śląsk Opolski, i dodatkowo Zagłębie Dąbrowskie. Ale w ramach państwa polskiego granice historyczne i administracyjne Śląska nie pokrywały się. Podtrzymano historyczny podział na Dolny i Górny Śląsk jako województwa wrocławskie i śląskie, potem wrocławskie, katowickie, opol-

all the Silesia territories were included into, the Silesian Province of the German Reich, as the Katowice District. Other changes resulted from the end of the war. After the Second World War, almost all the Silesian territories within their historical borders became Polish: the part of Upper Silesia which before the war belonged to the Silesian voivodeship, and Opolskie and Lower Silesia which were earlier part of Germany (Prussia). The Silesian-Dąbrowa voivodeship was created, which included Upper Silesia, Opole Silesia and the Dąbrowa Basin (March 11, 1945). However, in the Republic of Poland, the historical and administrative borders did not correspond. The historical division into Lower and Upper Silesia has been maintained, first as the Wrocław and Silesian voivodeships, later as the Wrocław, Kato-

мель катовіцький округ. Закінчення війни принесло подальші зміни. Після закінчення Другої світової війни у межах Польської держави опинилася майже вся Сілезія у своїх історичних кордонах, отже, також частина Верхньої Сілезії, яка до війни належала до Сілезького воєводства, та Опольське воєводство та Нижня Сілезія, які раніше входили до складу Німеччини (Пруссії). Було створено Сілезько-Домбровське воєводство (11 березня 1945), у межах якого опинилися Верхня Сілезія та Опольська Сілезія, а також Домбровський басейн. Але у межах Польської держави історичні та адміністративні кордони Сілезії не збігалися. Збережено історичний поділ на Нижню і Верхню Сілезію, тобто Вроцлавське і Сілезьке воєводства, потім Вроцлавське, Катовіцьке, Опольське, а сьогодні Нижньосілезьке, Сілезьке та Опольське воєводства.

skie, dziś dolnośląskie, śląskie i opolskie.

Krótko o języku…

Dziś „właściwym" Śląskiem, Górnym Śląskiem jest nazywany obszar obejmujący Opolszczyznę, Górny Śląsk centralny-katowicki (w czasach PRL-u zwany Górnośląskim Okręgiem Przemysłowym) i Cieszyńskie. Choć często zdarza się, że termin Górny Śląsk używany jest w znaczeniu węższym w odniesieniu wyłącznie do części katowickiej, przemysłowej, dla pozostałych rezerwuje się terminy: Śląsk Opolski, Śląsk Cieszyński. Te trzy podregiony mają wiele śląskich cech wspólnych w języku, ale mają też cechy mocno je różniące. Dziś wiele sporów budzi status mowy Górnego Śląska: czy to język, a jeśli tak – to narodowy czy regionalny, czy dialekt, gwara? Spory te istnieją od 30 lat.

wice and Opole voivodeships, and today as the Lower Silesian, Silesian and Opole voivodeships.

Briefly about the language…

Today, the "proper" Silesia, Upper Silesia, is an area including Opole Silesia, central Upper Silesia with Katowice (in the Polish People's Republic (PRL), it was called the Upper Silesian Industrial Region) and Cieszyn Silesia. It often happens that the expression *Upper Silesia* is used narrowly referring exclusively to the Katowice industrial area, while the rest is described as *Opole Silesia* and *Cieszyn Silesia*. These three sub-regions have a lot in common linguistically, but there are also many features that make them different. Today, the status of Silesian (the language used by the native Upper Silesians) is a controversial issue: is it a language, if so – is it a national or a

Коротко про мову…

Сьогодні «справжня» Сілезія, Верхня Сілезія – це територія Опольського краю, Центрально-Катовицька Верхня Сілезія (за часів Польської Народної Республіки називалася Верхньосілезьким промисловим округом) і Цешин. Хоча часто буває, що термін Верхня Сілезія вживається у вужчому значенні лише як катовіцька, промислова частина, для інших призначені такі терміни: Опольська Сілезія, Цешинська Сілезія. Ці три субрегіони мають багато спільних сілезьких рис у мові, але вони також мають риси, які сильно відрізняються. Сьогодні багато суперечок викликає статус верхньосілезької мови: чи це мова, і якщо так, то національна чи регіональна, чи діалект, чи говір? Ці суперечки тривають 30 років. В останнє десятиліття двадцятого століття набу-

W ostatniej dekadzie XX wieku ważne znaczenie zyskała *Europejska karta języków mniejszościowych lub regionalnych*, która pojęcie prawnie usankcjonowanego języka regionalnego wprowadziła, nadała bowiem językom prawa, których nie mają dialekty. Śląski aspiruje do rangi języka w opinii części Ślązaków, w oczach innych nie. O statusie mowy śląskiej rozstrzygną decyzje polityczne.

Warto jednak pokazać ciekawe cechy mowy śląskiej, które różnią ją od języka ogólnopolskiego. Chcę zaprezentować tylko kilka z nich, które uważam za cechy najtrwalsze i najbardziej charakterystyczne.

Śląsk ma bardzo charakterystyczną samogłoskę pośrednią: wyższą niż „o", niższą niż „u". Nazywamy ją „o" pochylonym, podwyższonym, zwężonym. Dziś nie występuje ono w języku polskim, nie ma go w in-

regional language, or a dialect? The controversy has lasted for thirty years. In the last decade of the 20th century, *the European Charter for Regional or Minority Languages* was adopted; it introduced the concept of the legally sanctioned regional language (the language has the rights which dialects do not). Some Silesians consider Silesian a language, other do not. The status of the Silesian language will be decided by political authorities.

It is worth mentioning interesting features of the Silesian language which make it different from Standard Polish. I would like to present some of them, which I consider long-lasting and most characteristic.

In Silesian, there is a characteristic indirect vowel: higher than "o" and lower than "u". It is called the tilted, raised, narrowed "o". Today, it does not occur in Stan-

ла важливого значення *Європейська хартія мов меншин або регіональних мов*, яка ввела поняття юридично санкціонованої регіональної мови, оскільки вона надала мовам права, яких не мають діалекти. Сілезька має право на статус мови в очах одних сілезців, а в очах інших – ні. Статус сілезької мови вирішуватимуть політичні рішення.

Однак варто показати цікаві риси сілезької мови, які відрізняють її від польської. Я хочу представити лише деякі з них, які я вважаю найстійкішими та найхарактернішими рисами.

Сілезія має дуже характерний середній голосний: вищий від «о», нижчий від «у». Ми називаємо це «о» нахилене, піднесене, звужене. Сьогодні цей голосний не зустрічається в польській мові, його немає в інших різновидах польської мови. Тому його часто трактують як тест «на сілезця».

nych odmianach języka polskiego. Często jest więc traktowane jako test „na Ślązaka".

Ślązaka można poznać także po odmianie czasowników przez osoby, szczególnie kiedy mówi o sobie. Jeśli opowiada o zdarzeniach przeszłych, minionych, końcówkę pierwszej osoby *-m* (ogólnopolską), zastąpi końcówką *-ch*: nie powie *zrobiłem*, ale *zrobiłech*, *zrobiłch*, *zrobił żech*, *zrobiłach*, *joch zrobiła*. To ślad prasłowiańskiego czasu przeszłego (prostego, zwanego aorystem), którego polszczyzna nie zaakceptowała, a śląszczyzna utrzymuje do dziś. Także wypowiedzi w czasie teraźniejszym są charakterystyczne dla Ślązaka: mówiąc w pierwszej osobie, użyje końcówki *-a* zamiast ogólnopolskiej *-ę* [-e]: *robia*, *ida*, *pisza*. Końcówka *-a* zastępuje także ogólnopolskie *-ę* w bierniku żeńskim liczby pojedynczej, więc: *widza ta dziołdard Polish; it does not occur in other varieties of Polish either. It is often treated as a test "for being a Silesian".

The Silesians may be identified by the way they conjugate verbs, especially when they talk about themselves. Talking about past events, they use the first person ending *-ch,* instead of the ending *-m* (Standard Polish)*:* they would not say *zrobiłem* (I did), but *zrobiłech*, *zrobiłch*, *zrobił żech*, *zrobiłach*, *joch zrobiła* (I (Masc/Fem) did). It constitutes a trace of the Old Slavic simple past tense (*aorist*), which was not accepted in Standard Polish, but still exists in Silesian. There are also present tense forms typical of Silesian. Talking in the first person singular, the Silesians use the ending *-a,* instead of the Standard Polish ending *-ę* [-e]: *robia* (I do), *ida* (I go), *pisza* (I write). The ending *-a* is also used

Сілезця також можна впізнати за відмінюванням дієслів, особливо коли він говорить про себе. Якщо він розповідає про минулі події, то закінчення у першій особі *-m* (*-м* – літературна польська) замінить на закінчення *-ch* (*-х)*: він не скаже *zrobiłem*, (*я зробив)*, але *zrobiłech (зробилех)*, *zrobiłch (зробілх)*, *zrobił żech (зробіл жех)*, *zrobiłach (зробілах)*, *joch zrobiła (йох зробіла)*. Це слід праслов'янського минулого часу (простого, званого аористом), якого польська мова не прийняла, а сілезька мова зберегла донині. Також для сілезця характерні вислови в теперішньому часі: говорячи від першої особи, він вживатиме закінчення *-a (-a)* замість літературного *-ę [-e] (-е)*: *robia (робя), ida (іда), pisza (пиша)*. Закінчення *-a (-a)* також замінює правописне *-ę (-е)* в знахідному відмінку однини жіночого роду, тому: *widza ta dziołcha*

cha (‘dziewczyna’), *pija kawa abo herbata*.

Charakterystyczne dla mowy śląskiej są liczne germanizmy(wyrazy,wyrażenia, formy pochodzenia niemieckiego) w części centralnej (katowickiej) i północnej (opolskiej) części Górnego Śląska i bohemizmy (pochodzenia czeskiego) w części południowej, cieszyńskiej. Germanizmów jest wiele w leksyce: *bojtel* (‘worek’), *ajnfachowy* (‘pospolity’), *nec* (‘siatka, sieć’), *zicherka* (‘agrafka’), są kalki: *ćwierć na siódmo* (‘kwadrans po szóstej’), w składni: *widziołech jom stoć* (‘widziałem, jak stała’). Na Śląsku Cieszyńskim z kolei występują bohemizmy: *drach* (‘latawiec’) czy *dej pozór* (‘uważaj’).

Wiele jest w mowie śląskiej słów i wyrażeń śląskich o pochodzeniu słowiańskim (prasłowiańskim). Należy do nich specyficzny czas przeszły z końcówką *-ch*, czyli słoinstead of the Standard Polish ending *-ę* in the Accusative feminine singular form, e.g. *widza ta dziołcha* (I see this girl), *pija kawa abo herbata* (I drink coffee or tea).

In the Silesian language used in the central (Katowice) and northern (Opole) part of Upper Silesia, there are numerous Germanisms (borrowings from German); in Silesian used in the southern (Cieszyn) part, there are Bohemisms (borrowings from Czech). Among Germanisms, there are: lexical borrowings, e.g. *bojtel* (sack), *ajnfachowy* (common), *nec* (net), *zicherka* (safety pin); calques, e.g. *ćwierć na siódmo* (a quarter past six); and syntactic borrowings, e.g. *widziołech jom stoć* (I saw her standing). In Cieszyn Silesia, there appear bohemisms, e.g. *drach* (kite) or *dej pozór* (watch out).

There are many forms and expressions in Sile-*(відза та дзьолха – бачу цю дівчину), pija kawa abo herbata (пія кава або гербата – п’ю каву або чай).*

Характерними для сілезької мови є численні германізми (слова, вирази, форми німецького походження) у центральній (Катовіце) та північній (Ополе) частинах Верхньої Сілезії та богемізми (чеського походження) у південній, Цешинській частинах. У лексиці багато германізмів: *bojtel (бойтел – мішок), ajnfachowy (айнфахови – загальний), nec (нец -сітка), zicherka (зіхерка -англійська шпилька)*, є кальки: *ćwierć na siódmo (чверть на сюдмо – чверть на сьому)*, у синтаксисі: *widziołech jom stoć (відзьолех йом стоць – я бачив, як вона стояла)*. У Цешинській Сілезії, у свою чергу, є богемізми: *drach (драх – повітряний змій) або dej pozór (дей позур — будь уважний)*.

У сілезькій мові є багато сілезьких слів і вира-

wa takie, jak np. *ciepać*, *zawiyrać*, *gibko* itp.

Śląskie teksty w zasadzie są zrozumiałe dla osób o języku ojczystym słowiańskim innym niż śląski, ale można utworzyć tekst z nagromadzeniem zapożyczeń, który uczyni go odmiennym, innym, niezrozumiałym. Klasycznym, symbolicznym przykładem jest zdanie: *We antryju na bifyju styrczy szolka tyju* ('W przedpokoju na kredensie stoi filiżanka herbaty') czy *dejcie mi kreple ze szlagzanóm* ('dajcie mi = proszę o pączki z bitą śmietaną).

Po śląsku pisze wielu twórców. Od dawna znany był śląski folklor: piosenki, pieśni, godki, dowcipy. Dziś powstają śląskie wiersze, dramaty, powieści, opowiadania, eseje, felietony, śląskie tłumaczenia arcydzieł światowych. Powstają śląskie filmy – niektóre z wyraźnym

sian which are of (Old) Slavic origin, e.g. the specific past tense with the ending *-ch*, and the words *ciepać*, *zawiyrać*, *gibko,* etc.

Texts in Silesian are essentially comprehensible to native speakers of Slavic languages other than Silesian, but it is possible to create a text including such a great number of borrowings which would make it incomprehensible. Classical, symbolic examples are the sentences: *We antryju na bifyju styrczy szolka tyju* (In the hall, on the cupboard, there is a cup of tea) or *dejcie mi kreple ze szlagzanóm* (give me donuts with whipped cream, please).

There are many authors who write in Silesian. Silesian folklore is popular, there are Silesian songs, *godki,* jokes. Today, they write poems, dramas, novels, short stories, essays and feature articles in Silesian, and translate

зів слов'янського (праслов'янського) походження. До них відноситься характерний минулий час із закінченням *-ch (-х)*, а також, наприклад, такі слова, як, *ciepać (цєпачь)*, *zawiyrać (завіиpачь)*, *gibko (гібко)* тощо.

Сілезькі тексти в принципі зрозумілі людям, для яких рідна мова – слов›янська інша ніж сілезька, але можна утворити текст із накопиченням запозичень, які зроблять його відмінним, іншим, незрозумілим. Класичним, символічним прикладом є речення: *We antryju na bifyju styrczy szolka tyju (У передпокої, на серванті стоїть чашка чаю)* або *dejcie mi kreple ze szlagzanóm (дайте мені пончики зі збитими вершками).*

Багато авторів пишуть сілезькою. Сілезький фольклор відомий здавна: пісеньки, пісні, тексти, жарти. Сьогодні пишуться сілезькі вірші, п'єси, романи, оповідан-

budowaniem kolorytu lokalnego za pomocą (także) języka. Jednym z najpiękniejszych jest dla mnie film w reżyserii Kazimierza Kutza, twórcy i popularyzatora mitu Śląska, zatytułowany *Paciorki jednego różańca*. To niezwykła historia o miłości do rodzinnej śląskiej ziemi, w której zagrali nieprofesjonalni aktorzy, amatorzy mówiący najpiękniejszą śląszczyzną. Te śląskie teksty są śląską siłą, są symbolem jej trwania i przetrwania.

Krótko o tradycjach...

Co Śląsk ma do pokazania i przekazania w sferze kulturowych tradycji?

To śląskie stroje ludowe, z których najpopularniejszy, najbardziej znany i najpiękniejszy jest strój rozbarski, strój z okolic Bytomia, z pięknymi jedwabnymi fartuchami malowanymi ręcznie w róże. Owe tradycyjne róże zdobią

masterpieces of world literature into Silesian. Silesian films are shot – in some of them, the local color is constructed (also) by means of language. One of the most beautiful, for me, is the film directed by Kazimierz Kutz (the creator and popularizer of the myth of Silesia), entitled *Paciorki jednego różańca* [The beads of one rosary]. It is an unusual story of love for the Silesian homeland. The cast consisted of non-professional actors, amateurs speaking beautiful Silesian. The Silesian texts are the Silesian power, the symbol of its survival.

Briefly about the traditions...

What does Silesia have to offer in the area of cultural traditions?

These are Silesian folk costumes. The most popular, best known and most beautiful one is the Rozbark costume, from the Bytom area, with beauti-

ня, есе, колонки у газетах, а також сілезькі переклади світових шедеврів. Знімаються сілезькі фільми – деякі з чіткою побудовою місцевого колориту з використанням (також) мови. Одним із найкрасивіших для мене є фільм Казімєжа Куца, творця і популяризатора міфу Сілезії, під назвою *Намистинки однієї вервиці*. Це дивовижна історія про любов до рідної сілезької землі, в якій зіграли непрофесійні актори, аматори, що говорять найкрасивішою сілезькою мовою. Ці сілезькі тексти є сілезькою силою, вони є символом її тривалості та виживання.

Коротко про традиції...

Що Сілезія може показати та передати у сфері культурних традицій?

Це сілезькі народні костюми, найпопулярнішим, найвідомішим і найкрасивішим з яких є розбарський костюм, вбрання з око-

budynek poczty w dzielnicy Katowic, Nikiszowcu – najchętniej odwiedzanej przez turystów, pięknej zwartej dzielnicy robotniczej z czerwonej cegły z charakterystycznymi śląskimi podwórkami. Ważnym elementem tego stroju jest 'korona', czyli wieniec kwietny z błyszczącymi koralikami spadającymi na czoło.

Trwały składnik śląskiej tradycji to chodzenie 'z tytą' w pierwszym dniu szkoły – każde dziecko 'tytę' ze słodyczami zabiera ze sobą pierwszego dnia pierwszej klasy szkoły podstawowej, by słodko pożegnać dzieciństwo. Ślązacy obchodzą urodziny, gdy pozostała część Polski raczej imieniny. Na Śląsku prezenty pod choinkę przynosi Dzieciątko (nowo narodzony mały Jezus), a w innych regionach Polski: Mikołaj, Gwiazdor, Aniołek. Tradycyjny śląski obiad w niedzielę

ful silk aprons with hand painted roses. These traditional roses adorn the facade of the post office building in Nikiszowiec, a workers' red brick district in Katowice, with characteristic Silesian courtyards, frequented by tourists. An important element of the costume is a 'crown', a flower wreath with shiny beads falling on the forehead.

A constant element of Silesian tradition is *tyta* (a cornucopia) on the first day at school – every child starting primary school takes a *tyta* full of candies to school on the first day, to bid goodbye to childhood. The Silesians celebrate birthdays, while the rest of Poland celebrates namedays. For Christmas, Silesian children get presents from *Dzieciątko* (newborn Jesus), while children in other parts of Poland from *Mikołaj* (Santa Claus), *Gwiazdor* (Father Christmas) or *Aniołek* (Little Angel). The traditional Silesian dinner on Sunday

лиць Битома, з гарними шовковими фартухами, розписаними вручну трояндами. Ці традиційні троянди прикрашають будівлю пошти в районі Нікішовець у місті Катовіце – найбільш відвідуваному туристами, красивому, компактному робітничому районі з червоної цегли з характерними сілезькими дворами. Важливим елементом цього вбрання є «корона» — квітковий вінок із блискучими намистинами, що спадають на чоло.

Незмінним елементом сілезької традиції є прогулянка з «титою» *(tuma з нім. Schultüte, Zuckertüte — традиційний подарунок у формі мішка з цукерками — прип. перекладача)* кожна дитина бере «титу» з солодощами в перший день першого класу початкової школи, щоб символічно попрощатися з дитинством. Сілезці святкують свій день народження, тоді як решта Польщі радше день ангела. У Сі-

składał się z rosołu, rolady (zwiniętego wołowego mięsa z dodatkami), klusek i modrej (po polsku czerwonej, po śląsku właśnie modrej, czyli niebieskiej) kapusty. Na Wigilię jada się makówki (deser z gotowanego maku, białych bułek i bakalii: rodzynek, orzechów, migdałów, fig), zupę z głów ryb, kapustę z grochem, na Wielkanoc ważna jest biała kiełbasa, daniem codziennym była wodzionka (zupa z wody, suchego chleba, czosnku, maggi i odrobiny smalcu), ciapkrałt/panczkrałt, czyli tłuczone ziemniaki mieszane z gotowaną kiszoną kapustą i szałot (sałatka jarzynowa/warzywna ze śledziem lub kiełbasą). Dziś Ślązacy odstępują od kuchni śląskiej, która była tłusta i ciężkostrawna. Ale część tych potraw stała się symbolicznymi, pokazowymi daniami restauracyjnymi.

Dla zachowania kultury śląskiej wielkie

consists of consommé, roulade (stuffed meat that is rolled), dumplings and cerulean cabbage (in Polish, red cabbage). On Christmas Eve, the Silesians eat *makówki* (a dessert made of cooked poppy seed, white buns, and dried fruit and nuts), the soup made of fish heads, and cabbage and pea. For Easter, they prepare while sausages. *Wodzionka* (a soup made of water, breadcrumbs, garlic, the Maggi seasoning and a bit of lard), *ciapkrałt/panczkrałt,* (mashed potatoes mixed with cooked sauerkraut) and *szałot* (vegetable salad with herring or sausage) are typical everyday dishes. Silesian cuisine, which is fatty and heavy, is no longer popular among the Silesians. However, some typical dishes have become symbolic, representative restaurant dishes.

For the preservation of Silesian culture, authors who created it and had an impact on it are extreme-

лезії різдвяні подарунки приносить Дитятко (новонароджений маленький Ісус), а в інших регіонах Польщі: св. Миколай, Ґвяздор, Ангелочок. Традиційна сілезька вечеря в неділю складалася з бульйону, рулету (яловичини в рулеті з додатками), локшини та *модрої* (польською – червоної, сілезькою — модрої, тобто синьої) капусти. На Святвечір їдять маківки (десерт з вареного маку, білих булок і сухофруктів: родзинок, горіхів, мигдалю, інжиру), юшку з рибної голови, капусту з горохом, на Великдень важлива біла ковбаса, щоденною стравою була *wodzionka* (суп з води, сухого хліба, часнику, приправи maggi та трохи сала), *ciapkrałt/panczkrałt*, тобто картопляне пюре, змішане з відвареною квашеною капустою та *szałot* (овочевий салат з оселедцем або ковбасою). Сьогодні сілезці відмовляються від сілезької кухні, яка

znaczenie mieli twórcy, którzy utrwalili, a czasem nawet wykreowali jej istotne przejawy. Najważniejszym z nich jest – myślę, iż nie tylko dla mnie – Kazimierz Kutz, który w swoich śląskich filmach, w swojej śląskiej tetra-, a właściwie pentalogii: *Sól ziemi czarnej*, *Perła w koronie*, *Paciorki jednego różańca*, *Zawrócony* i *Śmierć jak kromka chleba* stworzył obraz Śląska: nie tylko dał go (Śląsk) Polakom, ale nawet zmienił i utrwalił obrazowanie Ślązaków. To on ugruntował postrzeganie śląskiej gościnności, rodzinności, pobożności i wreszcie przywiązanie do miejsca pracy jako cechy stereotypowe i prototypowe.

Ważnych osób budujących i unieśmiertelniających obraz jest wiele: to Gustaw Morcinek – obraz górnika na zawsze zrósł się z *Łyskiem z pokładu Idy*, a mity o Skarbniku z jego opowieści wzbogacił choćby Alojzy Lysko, prawiąc o strzyly important. The most important of them all is, for me, Kazimierz Kutz, who created an image of Silesia in his films, in particular in his tetralogy (in fact pentalogy): *Sól ziemi czarnej* [Salt of the Black Earth], *Perła w koronie* [Pearl in the Crown], *Paciorki jednego różańca* [The Beads of One Rosary], *Zawrócony* [Reverted] and *Śmierć jak kromka chleba* [Death like a slice of bread]. He not only gave it (Silesia) to Poles, but also changed and preserved the way the Silesians are represented. It was him who changed the way Silesian hospitality, family, devoutness and finally loyalty to the workplace are perceived.

There are many people who have contributed to creating and immortalizing the image of Silesia: Gustaw Morcinek – the image of the miner from *Łysek z pokładu Idy*, myths about Skarbnik from his stories which were enriched by Alojzy Lysko, була жирною і важкоперетравлюваною. Але деякі з цих страв стали символічними, кращими ресторанними стравами.

Велике значення для збереження сілезької культури мали митці, які фіксували, а часом навіть створювали її істотні прояви. Найважливішим із них є — думаю, не лише для мене — Казімеж Куц, який у своїх сілезьких фільмах, у своїй сілезькій тетра-, а точніше пенталогії: *Сіль чорної землі, Перлина в короні, Намистини однієї вервиці, Повернутий* і *Смерть, як скибка хліба*, створив образ Сілезії: не тільки дав її (Сілезію) полякам, але навіть змінив і увічнив образ її мешканців. Саме він зміцнив уявлення про сілезьку гостинність, родинність, побожність і, нарешті, прив'язаність до місця праці як стереотипних і прототипних рис.

Важливих людей, які будують і увічнюють цей образ багато: це Густав

gach, utopkach i utopcach, ale też opisujący skomplikowaną śląską historię. Barbórka na zawsze pewnie w oczach wielu zrosła się z filmowym obrazem Macieja Pieprzycy (film pod tym samym tytułem), a śląskie przepiękne malarstwo prymitywistyczne z dziełami Edwarda Sówki, śląski zaś sposób myślenia z okultystami przedstawionymi w Angelusie przez Lecha Majewskiego.

Film w obrazowaniu Śląska ma niepoślednią rolę. Ale o tym już nie ja. O tym właśnie jest książka…

who talked about *strzygi* (vampires), *utopki* and *utopce* (water demons) and described the complex history of Silesia. *Barbórka* (Saint Barbara's Day; she is the patron of miners) will perhaps always be identified with Maciej Pieprzyca's film (entitled *Barbórka*); the beautiful Silesia primitivist paintings with Edward Sówka's works; and the Silesian way of thinking with occultists presented in Lech Majewski's *Angelus*.

Film plays a significant role in the representation of Silesia. But this will be told by others. It is what the book is about…

Морцінек – образ шахтаря назавжди злився з *Лисеком з покладу Іди*, а міфи про Скарбника з його оповідань збагатив, наприклад, Алойзи Лисько, розповідаючи про стриг, утоплеників і потопельників, а також описуючи складну сілезьку історію. *Barbórka (Барбурка — свято шахтарів, від імені св. Барбари — прип.перекладача)* назавжди в очах багатьох завдяки кінообразу Мацея Пєпшиці (фільм із такою ж назвою), і прекрасному сілезькому примітивістському живопису з роботами Едварда Сувки, а також сілезькому способу мислення з окультистами, представленим у *Angelus* Лехом Маєвським.

Кіно грає важливу роль у зображенні Сілезії. Але про це уже не я. Ось про що книга...

Wprowadzenie metodyczne

Książka, którą trzymają Państwo w rękach powstała z miłości do Śląska i z bezgranicznej chęci ciągłego wpływania na jego medialny obraz. Śląsk w ujęciu filmowym (ale też muzycznym i telewizyjnym) latami traktowany był raczej jako miejsce zacofane, ciemne i smutne – my Ślązacy bezsprzecznie mieliśmy w takim przekazie swój udział, poczucie śląskiej krzywdy budowało etniczną tożsamość przez wiele pokoleń. Jednak przyszedł czas na zmiany medialnego obrazowania Śląska.

Za prekursora filmowego Śląska uznać należy z całą pewnością Kazi-

Introduction: What for and for whom…

The book you are holding in your hands has been created out of our love for Silesia and our willingness to have an impact on its image in the media. Silesia in a film perspective (but also in music and television perspectives) has been treated as an underdeveloped, dark and gloomy place for many years– we Silesians undeniably contributed to this message, a sense of Silesian harm has been part of our ethnic identity for many generations. Finally, however, there has come a time for changes in presenting Silesia in the media.

Kazimierz Kutz should certainly be considered a

Методичний вступ

Книга, яку ви тримаєте в руках, створена з любові до Сілезії та безмежного бажання постійно впливати на її імідж у ЗМІ. Сілезія, з точки зору кіно (але також музики та телебачення), роками розглядалася як відстале, темне та сумне місце – ми, сілезці, безсумнівно, мали свій вклад у створенні такого образу, відчуття сілезької несправедливості формувало етнічну ідентичність для багатьох поколінь. Однак настав час змінити медійний образ Сілезії.

Батьком кіно про Сілезію, безумовно, слід вважати Казімєжа Куца. Саме цей режисер створив у засобах масової ін-

mierza Kutza. To właśnie ten reżyser wykreował medialny obraz Ślązaka, który trwa w świadomości Polaków do dziś. Kutz nie tylko portretował Śląsk, był też Śląska badaczem. „*Sól ziemi czarnej* Kutz kręcił między czerwonymi familokami i hałdami na katowickich osiedlach Giszowiec i Nikiszowiec oraz robotniczym osiedlu Lipiny. Dbał o realia – zatrudnił specjalistów od mundurów i śląskich piosenek, kopalniane orkiestry. Czytał pamiętniki powstańcze, wspomnienia, stare gazety. Jego konsultantami zostali między innymi przyjaciel Ziętka – Wilhelm Szewczyk (od spraw społeczno-politycznych) oraz Józef Ligęza (od spraw folkloru)”*. Wielu twierdzi, że obraz Śląska, który skonstruował Kutz w swoich wczesnych fil-

pioneer of the film Silesia. It was Kutz who has created an image of Silesia in the media, which exists in our Polish consciousness. The director not only portrayed Silesia, but also investigated it. “*Sól ziemi czarnej* [Salt of the Black Earth] was shot by Kutz between red *familoks* (family apartment houses) and slag heaps in the Katowice districts Giszowiec and Nikiszowiec and the workers’ housing development Lipiny. He took care of the realities – he employed experts on uniforms and Silesian songs, and coal mine brass bands. He was reading uprising diaries, memoirs and old newspapers. His consultants were, inter alia, Wilhelm Szewczyk (on socio-political matters), a friend of Józef Ziętek, and Józef Ligęza (on folklore matters)”*. It is gen-

формації образ сілезця, який залишається у свідомості поляків досі. Куц не лише зобразив Сілезію, він був її дослідником. «*Сіль чорної землі*, Куц знімав між червоними сімейними будинками та териконами в катовіцьких житлових масивах Гішовець та Нікішовець, а також у робітничому масиві Липини. Він дотримувався реалій – найняв спеціалістів з військових форм та сілезьких пісень, а також шахтарські оркестри. Читав повстанські щоденники, спогади, старі газети. Його консультантами були, серед інших, друг Зєнтека – Вільгельм Шевчик (з суспільно-політичних питань) та Юзеф Ліґенза (з фольклору).”*. Багато хто стверджує, що образ Сілезії, який побудував Куц у його ранніх фільмах, частково є плодом режисерської фантазії. Однак це не ключ до цієї

* Klich A., 2009, *Wrastanie w Silezję i wyrastanie z niej*, w: Gwóźdź A. red., *Kutzowisko 2*, s. 1329–153.

* Klich A., 2009, *Wrastanie w Silezję i wyrastanie z niej*, in: Gwóźdź A. ed., *Kutzowisko 2*, pp. 1329–153.

* Кліх А., 2009, *Вростання у Сілезію та виростання з неї*, w: Ґвуздь А. ред., *Куцовіско 2*, s. 1329–153.

mach jest częściowo wytworem fantazji reżysera. Nie to jednak stanowi clue tej opowieści – śląski tryptyk* (i jego spin-offy** – ujmując rzecz dzisiejszym językiem, czyli razem pentaptyk) były pierwszymi filmami w historii kina polskiego, które dogłębnie, a jednocześnie czule przyglądały się regionalności i jej poszczególnym elementom. Śląsk Kutza był, co jasne, specyficzny***, ale każdy kadr jego filmów był swego rodzaju nostalgicznym listem miłosnym, pełnym tęsknoty za tym, co przeminęło…

„Po Kutzu" filmowy Śląsk przez lata pokazywany był w twórczości różnych śląskich i nieślą-

* *Sól ziemi czarnej*, *Perła w koronie*, *Paciorki jednego różańca*.

** *Zawrócony* i *Śmierć jak kromka chleba*.

*** Każdy z pięciu wymienionych filmów opowiada o trudnym momencie śląskiej historii (powstania, strajki, przeobrażenia gospodarcze, stan wojenny). Te wydarzenia Polakom nie są dobrze znane, bo Śląsk na kartach polskich podręczników szkolnych do historii zajmuje miejsce – delikatnie mówiąc – poślednie.

erally thought that the image of Silesia which Kutz constructed in his early films is partly a figment of the director's imagination. However, it is not the clue of the story – the Silesian triptych* and its spin-offs** (using the today language, or pentatych) were the first films in the history of Polish film which profoundly and at the same time tenderly represented regionality and its particular elements. Kutz' Silesia was, which is clear, specific***, but every frame in his film was a sort of nostalgic love letter, full of longing for what has passed…

"After Kutz", the film Silesia has been present-

* *Sól ziemi czarnej* [Salt of the Black Earth], *Perła w koronie* [Pearl in the Crown], *Paciorki jednego różańca* [The Beads of One Rosary].

** *Zawrócony* [Reverted] and *Śmierć jak kromka chleba* [Death like a slice of bread].

*** Each of the five films describes a difficult moment in the Silesian history (the uprisings, strikes, the economic transformations and the martial law). These events are not well known for Poles, because Silesia does not constitute a central topics in history handbooks.

історії – сілезький триптих* (та його побічні дії).** – сучасною мовою, тобто пентаптика разом) були першими фільмами в історії польського кіно, які ґрунтовно і водночас ніжно розглядали регіоналізм та його окремі елементи. Сілезія Куца була, звичайно, специфічною***, але кожен кадр його фільмів був свого роду ностальгічним любовним листом, сповненим туги за тим, що минуло…

«Після Куца» Сілезія у кіно протягом багатьох років показувалася в роботах різних сілезьких і несілезьких кінематографістів як бідне місце — постійно брудні діти збирали вугілля на залізничних насипах****,

* Сіль чорної землі, Перлина у короні, Намистини однієї вервиці.

** Повернутий і Смерть, як скибка хліба.

*** Кожен із п'яти згаданих фільмів розповідає про важкий момент історії Сілезії (повстання, страйки, економічні перетворення, військовий стан). Поляки погано знають ці події, бо Сілезія – м'яко кажучи – займає на сторінках польських підручників історії посереднє місце.

**** Такий образ був надзвичайно вражаючим у фільмі 2007

skich twórców jako miejsce biedne – wiecznie umorusane dzieci zbierały węgiel na nasypach kolejowych*, a folklor lokalny (w filmie i w telewizji) stanowiło mówienie często nieudolnie stylizowane na gwarę i niezbyt rozgarnięty wyraz twarzy.

Kto z filmowców chciał poszukać polskich frustracji doby transformacji, kto chciał pokazać polską biedę w jej najostrzejszych przejawach bądź chciał szokować obrazem ludzi bez perspektyw – jechał z kamerą na Śląsk. Ale po kilkunastu latach kreowania takiego wizerunku Śląska, kolejne filmy zaczęły trącić fałszem. Po prostu, Śląsk wraz z całym krajem się zmienił: opanowano kry-

* Taki wizerunek był niezwykle uderzający w filmie Benek w reżyserii Roberta Glińskiego z 2007 roku. Film porównuje się do brytyjskiego kina proletariackiego utrzymanego w nader podobnym tonie. Nie zmienia to jednak faktu, iż dla rodowitego Ślązaka film może być momentami „ciężkostrawny". Por. https://culture.pl/pl/dzielo/benek, dostęp 3.01.2022.

ed as a poor place in the works of various Silesian and non-Silesian artists for many years – constantly dirty children were collecting coal on railway embankments*, and the local dialect often ineptly spoken and slow-witted facial expressions constituted the local folklore (in film and on television).

If a film-maker wanted to look for Polish frustration of the transformation time, to show Polish poverty in its most acute form or to shock with an image of people without prospects, he would take his camera and go to Silesia. But after over a dozen years of creating such an image of Silesia, next films started to look false. Silesia, like Poland

* The image is especially striking in Robert Gliński's film *Benek* from 2007. The film is compared to the British proletariat film, having a similar tone. However, it does not change the fact that, for the native Silesian, the film may be sometimes "stodgy". Cf. https://culture.pl/pl/dzielo/benek, retrieved on 3.01.2022.

а місцевий фольклор (у кіно і телебаченні) часто зображувався невміло стилізованим мовленням і не надто розумними обличчями.

Хто з кінематографістів хотів шукати польські фрустрації епохи трансформації, хто хотів показати польську бідність у її найгостріших проявах чи хто хотів шокувати образом безперспективних людей – той поїхав із камерою до Сілезії. Але після кільканадцяти років будування такого образу Сілезії наступні фільми почали звучати фальшиво. Простіше кажучи, Сілезія та вся країна змінилися: гірничу кризу було взято під контроль, рівень розчарування упав, люди вловили вітер у свої вітрила*.

року «Бенек» режисера Роберта Гліньского. фільм порівнюється з британським пролетарським кіно в дуже подібному тоні. Однак це не змінює того факту, що для корінного сілезця фільм іноді може бути «важко перетравлюваним». Пор. https://culture.pl/pl/dzielo/benek, dostęp 3.01. 2022.

* Заремберські К.Й., Бенек, 2010, https://culture.pl/pl/dzielo/benek, dostęp: 3.01.2022.

zys w górnictwie, poziom frustracji opadł, ludzie chwycili wiatr w żagle*.

Warto wspomnieć tu o mniej lub bardziej amatorskiej twórczości filmowej samych Ślązaków – o komediach obyczajowych Eugeniusza Kluczniока, o zwariowanych śląskich westernach Józefa Kłyka**, czy o filmach, takich jak *Zgorszenie publiczne* Macieja Prykowskiego, które z wyższym budżetem i aspiracjami poniosły klęskę, zatapiając się zbytnio w śląskiej (lecz bardzo lokalnej i niezrozumiałej nawet momentami dla samych Ślązaków) rzeczywistości.

Drobne kroki w stronę odmiany tego wizerunku starała się czynić

* Zarębski K.J., Benek, 2010, https://culture.pl/pl/dzielo/benek, dostęp: 3.01.2022.

** Jeśli czytelnik chciałby poznać bliżej twórczość tego reżysera, warto zajrzeć do artykułu *Między Śląskiem a Teksasem – śląskie westerny Józefa Kłyka jako przykład pamięci protetycznej*: http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-ea97eab4-ddff-43e6-9df9-aef56d3c93e6/c/Bartyzel.pdf

in general, has simply changed: the crisis in coal mining has been brought under control, the level of frustration has decreased, and people have caught the wind*.

The more or less amateur film-making in Silesia is also worth mentioning – Eugeniusz Kluczniok's comedies of manners, Józef Kłyk's crazy Silesian westerns**, and films such as Maciej Prykowski's *Zgorszenie publiczne* [Public outrage], which turned out to be a failure in spite of a bigger budget and high aspirations, too deeply emerging in the Silesian reality (but the reali-

* Zarębski K.J., Benek, 2010, https://culture.pl/pl/dzielo/benek, retrieved on 3.01.2022.

** If the reader wanted to learn more about the director's works, the article "Między Śląskiem a Teksasem – śląskie westerny Józefa Kłyka jako przykład pamięci protetycznej" [Between Silesia and Texas – Józef Kłyk's western films as an example of proteinic memory] is worth reading. http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-ea97eab4-ddff-43e6-9df9-aef56d3c93e6/c/Bartyzel.pdf

Тут варто згадати про менш чи більш аматорську кінематографію самих сілезців – про комедії Євгеніуша Ключньока, про божевільні сілезькі вестерни Юзефа Клика*, або про такі фільми, як *Публічне обурення* Мацея Приковського, які з вищим бюджетом і прагненнями зазнали невдачі, надто занурюючись у сілезьку (але дуже локальну й часом незрозумілу навіть для сілезців) реальність.

Невеликі кроки до зміни цього образу намагалася зробити у своїх фільмах режисерка кіно і театру Магдалена Пєкож – її *Сонність* є одним із перших фільмів, який несміливо вплітає в Сілезію, за допомогою оператора Марціна Кошалки, відчуття метрополії. Ос-

* Якщо читач бажає дізнатися більше про творчість цього режисера, варто заглянути у статтю Між Сілезією і Техасом – Сілезькі вестерни Юзефа Клика як приклад протетичної пам'яті: http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-ea97eab4-ddff-43e6-9df9-aef56d3c93e6/c/Bartyzel.pdf

w swoich filmach reżyserka filmowa i teatralna Magdalena Piekorz – jej *Senność* to jeden z pierwszych filmów, który do Śląska wplótł nieśmiało, za pomocą zdjęć Marcina Koszałki, jego wielkomiejskość. Ostatnie lata przyniosły w tym zakresie odmianę i ożywczy podmuch obrazów, na których, w końcu, w śląskim pejzażu pojawiły się miasta aglomeracji, wszechobecna (wbrew stereotypowemu wyrażeniu czarny Śląsk) zieleń i imponujące gmachy, np. sala koncertowa Narodowej Orkiestry Symfonicznej Polskiego Radia.

Dziś Śląsk, coraz częściej, pojawia się zarówno w produkcjach rodowitych Ślązaków, jak i przybyszów z kraju i ze świata – stanowi on albo temat filmów albo ich pejzaż – jedno z wielu miejsc, często nawet nienazwane*.

* Jak np. lokacje pojawiające się w nominowanym do Oscara i wielu innych nagród filmie *Zimna wojna* w reżyserii Pawła Pawlikowskiego.

ty which is very local and incomprehensible sometimes even for Silesians themselves).

Magdalena Piekorz, a film and theater director, made small steps to change the image in her films – her *Senność* [Sleepiness] is one of the first films in which, thanks to Marcin Koszałka's cinematography, tentatively weaved urban elements into the image of Silesia. Changes in this respect have recently occurred; finally, in the Silesian landscape, there appeared cities of the agglomeration, the omnipresent (in spite of the stereotypical expression *black Silesia*) green and impressive buildings, e.g. the concert hall of the Polish National Radio Symphony Orchestra.

Today, Silesia appears both in productions of native Silesians as well as artists from other parts of Poland and from abroad – it constitutes

танні роки принесли зміни та оживчий вітерець образів, у яких, зрештою, з'явилися у сілезькому краєвиді міста-агломерації, всюдисущі (всупереч стереотипному виразу чорна Сілезія) зелені насадження та несамовиті будівлі, наприклад, концертний зал Національного симфонічного оркестру Польського радіо.

Сьогодні Сілезія все частіше з'являється у фільмах корінних сілезців, а також прибульців із Польщі та світу – це або сюжет фільмів, або їхнє тло – одне з багатьох місць, часто навіть безіменних*. Популяризація Сілезії та частота її появи на екранах кінотеатрів значною мірою заслуга Сілезького кінофонду** та Сілезької

*Як, наприклад, локації, з'являються у фільмі *Холодна війна,* номінованому на «Оскар» і багато інших нагород, режисера Павла Павліковського.

**„Претендувати на фінансування з Сілезького кінофонду можуть проекти, пов'язані з Сілезьким воєводством тематично або за місцем реалізації" – por. https://silesiafilm.com/slaski-fundusz-filmowy/, доступ 3.01.2022.

Promocja Śląska i częstotliwość jego pojawiania się na kinowych ekranach to w dużej mierze zasługa Śląskiego Funduszu Filmowego* i Śląskiej Komisji Filmowej, od lat dbających, w miarę możliwości finansowych, o jak najczęstsze umieszczanie śląskich plenerów w filmach. Liczyć warto także na to, że dzięki lokalnym producentom Śląsk już wkrótce stanie się kopalnią dobrych i wartościowych polskich filmów fabularnych dla dzieci i młodzieży – z kolei dynamiczny rozwój Studia Filmów Animowanych w Bielsku-Białej pozwala przewidywać kolejny złoty wiek polskiej animacji.

Śląskie ścieżki filmowe to publikacja przeznaczona dla każdego, kto chciałby bliżej poznać mój rodzinny region autorki. Powstała ona z myślą o sze-

* „O dofinansowanie ze środków ŚFF mogą ubiegać się projekty, które są powiązane z województwem śląskim tematycznie lub poprzez miejsce realizacji" – por. https://silesiafilm.com/slaski-fundusz-filmowy/, dostęp 3.01.2022.

a topic of the films or their landscape – one of many places, often even nameless*. The promotion of Silesia and the frequency of its appearance on screen happens to a large extent thanks to the Silesian Film Fund** and the Silesian Film Commission, which for many years have been doing everything to include Silesian locations in films. Hopefully, thanks to local film producers, Silesia will soon become a mine of good and valuable Polish fiction films for children and adolescents, while the dynamic development of the Animated Film Studio in Bielsko-Biała will lead to another golden age of Polish animation.

Śląskie ścieżki filmowe

* E.g. the locations used in Piotr Pawlikowski's *Zimna wojna* [Cold war], the film with Oscar nominations and many other film awards.
** "Projects which are related to the Silesian voivodeship, either by the topic or by the realization place, are eligible to apply for the funding from ŚFF. – Cf. https://silesiafilm.com/slaski-fundusz-filmowy/, retrieved on 3.01.2022.

кінокомісії, які роками дбають, якщо є фінансова можливість, щоб якомога частіше включати у фільми сілезькі пленери. Варто також сподіватися на те, що завдяки місцевим продюсерам Сілезія невдовзі стане копальнею хороших і цінних польських художніх фільмів для дітей та юнацтва – тоді як динамічний розвиток Студії анімаційних фільмів у Бельсько-Бялій дозволяє прогнозувати наступний золотий вік польської анімації.

Сілезькі фільмові стежки – це видання для всіх, хто хоче ближче пізнати рідний край авторки. Вона була створена з метою культурної освіти в широкому розумінні – зміст книги не тільки стосується безпосередньо кіномистецтва, але також містить розповіді про відомих сілезьких *бебоків*.*, найважливіші лі-

*bebok = надприродна істота, демон

roko rozumianej edukacji kulturowej – treści, które w książce zostały zawarte odnoszą się bowiem nie tylko bezpośrednio do filmu znalazło się w niej miejsce dla słynnych śląskich beboków*, najważniejszych placówek medycznych w regionie oraz dla muzyki. Zjawiska i fakty wybrane do podręcznika pozwalają na ich wykorzystanie zarówno w pracy z obcokrajowcami uczącymi się języka polskiego jako obcego i poznającymi kulturę polską, jak i (mam nadzieję) staną się, przynajmniej częściowo, użyteczne na zajęciach z edukacji regionalnej. Wierzę także, że przeszkodą w podążaniu śląskimi ścieżkami filmowymi nie będzie (nie)znajomość języka polskiego, znajdą się bowiem w książce teksty i zadania bardzo trudne z perspektywy poziomu językowego, a także takie, które będzie w stanie

* bebok = nadprzyrodzona istota, demon

[Silesian film paths] is a publication addressed to everyone who would like to learn more about the author's region. It is aimed at generally understood cultural education – the book is not only about film but also about famous Silesian *beboks**, the most important medical institutions and music. The phenomena and acts selected for presentation in the handbook make it suitable both for foreigners learning Polish culture and Polish as a foreign language as well as (I hope) at least partly for classes in regional education. I also believe that the (lack of) knowledge of Polish will not be an obstacle to wandering along the Silesian film paths, as the book includes texts and tasks at different linguistic levels – both for advanced speakers of Polish and for those who have just started learn-

* bebok = supernatural creature, demon

кувальні заклади краю та про музику. Відібрані для підручника явища та факти дозволяють використовувати їх як у роботі з іноземцями, які вивчають польську мову як іноземну та знайомляться з польською культурою, і (сподіваюсь) стануть, хоча б частково, корисними на уроках регіональної освіти. Я також сподіваюся, що перешкодою у мандруванні стежками сілезького кіно не буде (не)знання польської мови, тому що книжка міститиме тексти та завдання, як дуже складні з точки зору мовного рівня, і такі, які зможе виконувати той, хто починає лише вчити «польську годку»*". Не стане перешкодою для користування книгою, безперечно, знання реалій – кожна тема є компіляцією текстів, додаткових пояснень і вправ – тому, якщо читач не

*godka = мова, мовлення

zrealizować ktoś dopiero poznający „polską godkę*”. Przeszkodą w korzystaniu z książki nie będzie też na pewno wiedza realioznawcza – każdy temat jest bowiem kompilacją tekstów, dodatkowych wyjaśnień oraz ćwiczeń – zatem jeśli czytelnik nie ma pojęcia o Śląsku, dowie się wszystkiego, co wiedzieć powinien. Jeśli jednak czuje się dość pewnie w meandrach śląskości, liczę, że książka go nie zawiedzie – na pewno będzie się dobrze bawił i pogłębi swoją wiedzę.

Jednocześnie nie mam złudzeń, że w publikacji brakuje jeszcze przynajmniej kilkunastu tematów, które warto byłoby poruszyć w kontekście filmowego Śląska – to jednak daje mi nadzieję na powstanie drugiej części, na wytyczenie kolejnej ścieżki lub może „szerszyj i dugszyj cesty”.

* godka = mowa, język

ing “*polska godka*”*. The (lack of) the knowledge of realities should not be an obstacle either – each topic is presented in a compilation of texts, additional explanations and exercises. Thus, if the readers do not know anything about Silesia, they will be able to learn everything that is needed. If they feel confident enough in meanders of Silesianness, I hope, they will not be disappointed either – they will enjoy reading it and broaden their knowledge.

At the same time, I have no illusions that the book does not include at least several topics which would be worth mentioning in the context of the film Silesia. This, however, makes me hope that a second volume will be published and another path (perhaps broader and longer) will be marked out.

* godka = the Polish language

Na zdjęciu od lewej: Jolanta Tambor, Wioletta Hajduk-Gawron, Barbara Morcinek-Abramczyk, Aleksandra Achtelik

має уявлення про Сілезію, він дізнається все, що повинен знати. Проте, якщо він почувається в реаліях Сілезії досить впевнено, то, сподіваюся, книжка його не розчарує – він неодмінно розважиться та поглибить свої знання.

Водночас я не маю сумнівів, що у виданні ще бракує принаймні кільканадцяти тем, які варто було б обговорити в контексті фільмової Сілезії – але це дає мені надію на створення другої частини, на пошуки наступних шляхів чи, можливо, „szerszyj i dugszyj cesty”.

Agnieszka Tambor

KAZIMIERZ KUTZ

Aleksandra Achtelik z Kazimierzem Kutzem

Kazimierz Kutz (ur. 1929 r., zm. 2018 r.) był reżyserem filmowym i teatralnym, a także scenarzystą wielu swoich filmów. Jest uznawany za twórcę kina śląskiego – jako pierwszy pokazał region, z którego pochodzi. To Kutz jest twórcą wielu mitów i stereotypów dotyczących Śląska, które zakorzeniły się w kulturze popularnej i w powszechnej świadomości mieszkańców Polski.

1A. Proszę użyć podanych słów w takiej formie, aby powstały tytuły filmów i spektakli wyreżyserowanych przez Kazimierza Kutza.

Wzór: *nikt, nie, wołać – Nikt nie woła*

a) ludzie, z, pociąg
b) sól, ziemia, czarna
c) paciorki, jeden, różaniec
d) na, straż, swa, stać, być
e) perła, w, korona
f) Antygona, w, Nowy, Jork
g) śmierć, jak, kromka, chleb

Uwaga!
Proszę kierować się intuicją i możliwym (dosłownym lub metaforycznym) znaczeniem tytułu.

1B. Proszę dopasować utworzone w ćwiczeniu 1A tytuły do podanych opisów.

Film o strajku w kopalni w latach 30. XX wieku. Bohaterem filmu jest Jaś, który dowiaduje się, że kopalnia, w której pracuje, ma zostać zamknięta. „Strajk też jest tu w gruncie rzeczy obrzędem. To jest chęć pokazania, że mówi się o czymś ważnym, w sposób trochę bardziej uroczysty, a nie dosłowny. Chodzi o to, żeby te najzwyczajniejsze, najprostsze rzeczy śląskie podnieść do rangi czegoś szlachetnego”*. Jest to druga część tzw. trylogii śląskiej.

TYTUŁ

Film opowiada o krwawej pacyfikacji strajku w kopalni „Wujek”** w Katowicach 16 grudnia 1981 roku. Zginęło wtedy 9 górników. Historia opowiedziana w filmie jest oparta na faktach.

TYTUŁ

kopalnia Wujek

* https://www.polskieradio.pl/39/156/Artykul/2443670,Perla-w-koronie--czyli-slaskie-ikony

** Pacyfikacja kopalni była związana z wprowadzeniem 13 grudnia 1981 roku na terenie Polski stanu wojennego.

Film wojenny na podstawie opowiadania Mariana Brandysa. Akcja rozgrywa się w 1943 roku – pasażerowie uszkodzonych wagonów czekają na stacji na pociąg. Film ukazuje różnych ludzi, różne postawy i różne charaktery.

TYTUŁ

Jest to spektakl Teatru Telewizji na podstawie sztuki Janusza Głowackiego. Akcja rozgrywa się w ciągu jednej nocy w Tompkins Square Park w Nowym Jorku z udziałem ludzi bezdomnych.

TYTUŁ

Film na podstawie noweli *Tego domu już nie ma*. Jest to historia starego górnika, który nie chce wyprowadzić się ze swojego domu do wielkiego bloku. Bohater i jego żona całe życie mieszkali w tym miejscu i nie chcą na stare lata się przenosić. Przeprowadzka jest jednak konieczna, ponieważ osiedle, na którym mieszkają ma zostać wyburzone.

TYTUŁ

Film wojenny. Historia Janka, który po klęsce kampanii wrześniowej wraca do swojej małej ojczyzny – na Górny Śląsk. Poznaje tu dziewczynę Maję (bohaterka wzorowana jest na prawdziwej postaci – Helenie Mathei, konfidentce gestapo). Janek „to człowiek opętany romantyczną manią, dla którego jedynym celem jest wprowadzenie w życie swych snów o wolności ojczyzny”*.

TYTUŁ

Film o drugim powstaniu śląskim (1920 r.). Film pokazuje, że najważniejszym elementem ziemi są ludzie i to oni wiedzą najlepiej, co jest dla nich dobre.

TYTUŁ

* https://filmpolski.pl/fp/index.php?film=12722

Tompkins Square Park

powstańcy śląscy

Kazimierz Kutz w Senacie RP

Kazimierz Kutz zajmował się również polityką – przez kilka lat był posłem w Sejmie RP (2007–2011), a jeszcze dłużej senatorem (1997–2007, 2011–2015). W czasach PRL-u współpracował z opozycją demokratyczną. W latach 2001–2005 pełnił funkcję wicemarszałka Senatu V kadencji, a później marszałka seniora Senatu VI i VIII kadencji.

2. Proszę dopasować kwestie dziennikarza do odpowiedzi rozmówcy i tym samym uzupełnić wywiad z Kazimierzem Kutzem.

A. Mając w dorobku takie filmy, jak *Straszny sen Dzidziusia Górkiewicza* czy *Pułkownika Kwiatkowskiego*, nie myślał Pan, że Pańskie obserwacje życia politycznego mogłyby być też ciekawym tematem filmu?
B. Od końca lat 90. Pańskie nazwisko coraz bardziej kojarzy się z polityką. Nie tęskni Pan za kinem?
C. A jak w kontekście tych obserwacji wygląda sprawa Pańskiego ukochanego Śląska? Jakie problemy Śląska uważa Pan za najważniejsze do załatwienia?
D. Wspominał Pan coś o nowej powieści…
E. Trochę Pan kokietuje tą starością, bo wszyscy, nawet polityczni przeciwnicy mówią, że jest pan człowiekiem bardzo młodym duchem.

– Specjalnie nie tęsknię. Z dwóch powodów. Po pierwsze z racji wieku. Uważam, że taki stary facet jak ja nie powinien już biegać po planie filmowym. Po drugie myślę, że wciąż są trudne czasy dla kina artystycznego. Takie filmy mają trudności z wejściem na

ekrany, często przesuwa się premiery. Do kina więc mnie nie ciągnie. Dla mnie bycie parlamentarzystą jest bardzo ciekawe i absorbujące. Nie wyobrażam sobie lepszej starości. Myślę, że nikt takiego luksusu jak ja nie miał i mieć nie będzie. Poza tym niedawno złożyłem do wydawnictwa powieść. Od 10 lat piszę cotygodniowe felietony dla moich wyborców w Katowicach.
Wbrew pozorom pracuję więc intensywniej niż dawniej.

– W 80 procentach praca filmowa jest pracą fizyczną. Kiedy patrzę na moje tamte filmy epickie, *Perłę w koronie* czy nawet *Śmierć jak kromka chleba*, to z podziwem patrzę, jaką miałem energię. Żeby pokonać takie bariery, trzeba mieć nieludzką kondycję. Teraz jej już nie mam, bo już mieć nie mogę.

– Uważam, że do tego rodzaju filmu trzeba by poszukać jakiegoś młodego Piwowskiego. Kogoś, kto uświadomiłby widzom, że to, co może być absurdalnie śmieszne, tak naprawdę jest bezgranicznie smutne. Spójrzmy choćby na to, co się teraz dzieje w Sejmie. Kiedy idę do parlamentu, mam takie odczucie, że to nie jest miejsce, gdzie się debatuje nad Polską, tylko prosektorium, gdzie się kroi Polskę w sposób straszliwy.

– Odpowiedziałbym nieco żartobliwie, że najważniejszą dziś rzeczą byłoby urządzenie IV powsta-

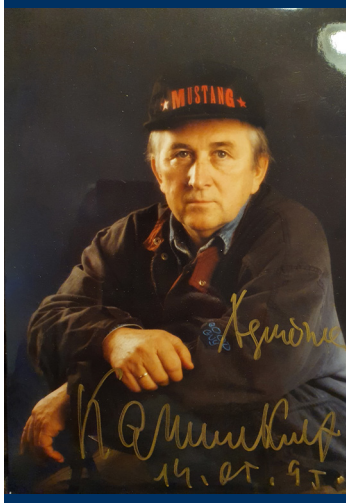

Kazimierz Kutz

Kazimierz Kutz i Andrzej Wajda podczas realizacji jednego z filmów

nia. Śląsk jest niestety ciągle zdeprecjonowany. To największa grupa etniczna w Polsce, która właściwie jest poza prawem. Ślązaków jest dużo; jako oddzielna grupa wydają się groźni, więc trzyma ich się cały czas w takim korcu praktycznie od czasów Bismarcka. Po wojnie wyjechało ze Śląska 2 miliony Ślązaków, bo ciągle słyszeli słowa: „Jak wam się nie podoba, to hajda ze dwora". Śląsk traktowało się jak kolonię, a Ślązaków – jak ludzi do ciężkiej roboty. Zajmuję się więc Ślązakami, piszę „do" nich artykuły, by podtrzymać ich na duchu, objaśniam im świat, dzisiejszą Polskę i pobudzam do tego, by zmniejszyć odziedziczoną mentalność „poddanych", co nazywam „dupowatością śląską". I z tą „dupowatością" walczę.

Kazimierz Kutz, Festiwal Gwiazd 2006

– Będzie ona bardzo intymna i bardzo epicka zarazem. Spojrzenie na Śląsk z perspektywy mojego pokolenia. Ukazuję w niej losy Śląska objętego wszystkimi najbardziej nikczemnymi restrykcjami niemieckimi. I nie tylko. Uświadamiam czytelnikom, że Ślązacy walczyli i ginęli na wszystkich możliwych frontach. Stąd ich groby od Stalingradu aż po Narwik. O te groby nikt się nie upomina i nie troszczy. To będzie też opowieść, jak wyglądały ich losy po wojnie. Myślę, że ta książka powinna dać wiele do myślenia.

(źródło: http://www.pisf.pl/pl/kinematografia/news/rozmowa-z-kazimierzem-kutzem?language=pl&print=1 Wywiad z 14.09.2009 roku podczas Festiwalu Polskich Filmów Fabularnych w Gdyni, na którym Kazimierz Kutz został uhonorowany Platynowymi Lwami. Rozmowę przeprowadził Jan Bończa-Szabłowski)

3A. Proszę uzupełnić nagłówki prasowe odpowiednimi formami żeńskimi lub męskimi (jeśli nie jest Pani/Pan pewna/pewny płci danej osoby, proszę poszukać informacji w internecie).

Uwaga!
Liczba w nawiasie wskazuje numer wersu w tabeli zawartej w zadaniu 3B.

Wzór: *Prezydentka* (5) *Słowacji odwiedziła dom dziecka w Bratysławie.*

a) . . . . . (9) dyplomacji UE robi dobrą robotę.

b) Elżbieta Witek wybrana na . . . . . (3) sejmu.

c) Kandydat partii na . . . . . (5).

d) . . . . . (8) rządu Piotr Müller komentuje.

e) Jacinda Ardern – kto to? Sylwetka i historia . . . . . (4) Nowej Zelandii.

f) . . . . . (4) 17 unijnych państw, w tym Polski, zaapelowali przed marcowym szczytem o rozwój wspólnego rynku UE.

g) . . . . . (10) Rady Europejskiej to 28 szefów państw i rządów UE.

h) List odczytała . . . . . (6) prezydenta, była działaczka KOR* Zofia Romaszewska**.

* Komitet Obrony Robotników – polska organizacja opozycyjna, która działała od września 1976 do września 1977 (później przekształcona w Komitet Samoobrony Społecznej „KOR"). Członkowie KOR sprzeciwiali się polityce władz Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i pomagali osobom represjonowanym w wyniku wydarzeń czerwca 1976.

** Ur. 1940, działaczka KOR, uczestniczka opozycji demokratycznej PRL, od 2015 roku pełni funkcję doradczyni prezydenta RP Andrzeja Dudy. W 2016 roku uhonorowana Orderem Orła Białego, który jest najstarszym i najwyższym polskim odznaczeniem za zasługi cywilne i wojskowe.

3B. Proszę uzupełnić tabelę odpowiednimi formami.

	forma męska (lp)	forma żeńska (lp)	forma męska (lm)	forma żeńska (lm)
1		posłanka		
2	senator			
3		marszałkini		
4			premierzy	
5				prezydentki
6			doradcy	
7	minister			
8		rzeczniczka		
9	szef			
10		członkini		

Robert Talarczyk

Teatr Śląski

Kazimierz Kutz napisał książkę *Piąta strona świata*. Książka ta zaliczana jest do nurtu literatury małych ojczyzn. „W najbardziej ogólnym sensie »mała ojczyzna« oznacza miejsce zamieszkiwania człowieka, które go kształtuje. (…) Dla wielu twórców literatury ich małe ojczyzny pełnią rolę inspiratorską i mitotwórczą, zwłaszcza gdy rozpamiętywane są z oddalenia, nostalgicznie – po utracie. Taką rolę pełni Litwa w *Panu Tadeuszu* Adama Mickiewicza (…)”*. Dla Kazimierza Kutza małą ojczyzną był zawsze Śląsk, a szczególne miejsce w jego sercu i w jego twórczości zajmowała najbardziej niezwykła dzielnica Katowic, czyli osiedle Nikiszowiec.

Na podstawie powieści *Piąta strona świata* zrealizowany został niezwykły spektakl teatralny pod tym samym tytułem. Spektakl wyreżyserował człowiek wielu talentów, dyrektor Teatru Śląskiego im. Stanisława Wyspiańskiego – Robert Talarczyk.

* http://teatrnn.pl/leksykon/artykuly/mala-ojczyzna/

4. Proszę przyjrzeć się okładce książki i plakatowi do przedstawienia Piąta strona świata i napisać, jakie myśli i emocje one przywodzą. Co (poza nazwiskami twórców) niesie informację o tym, z którym z wymienionych tekstów kultury mamy do czynienia?

Więcej o spektaklu
Piąta strona świata

5A. Proszę przeczytać historię osiedla Nikiszowiec.

Osiedle robotnicze Nikiszowiec zostało zbudowane w latach 1908–1915 (druga faza budowy w okresie 1920–1924) na terenie gminy Janów. Nazwa pochodzi od szybu „Nickisch", wybudowanego w 1906 r. Osiedle zostało zaprojektowane przez braci Jerzego i Emila Zillmannów, autorów kilku innych projektów w okolicy, m.in. „miasta-ogrodu" Giszowca, położonego 3 km na południe.

Podczas powstań śląskich (1919–1921), a szczególnie w czasie pierwszego powstania w Nikiszowcu toczyły się zacięte walki o przyłączenie terenów Górnego Śląska do Polski. O wydarzeniach tamtych czasów opowiada film Kazimierza Kutza *Sól ziemi czarnej*. Pod koniec drugiej dekady XX wieku Nikiszowiec liczył około 7 tysięcy mieszkańców.

W roku 1927 w centralnej części dzielnicy otwarto okazały kościół w stylu neobarokowym, którego budowę rozpoczęto jeszcze przed wybuchem I wojny światowej.

Przed II wojną światową, w latach 30. wielkiego kryzysu, w Nikiszowcu miały miejsce strajki górnicze. Górnicy walczyli o lepsze warunki życia i wyższe zarobki. O tym okresie opowiada inny film Kazimierza Kutza – *Perła w koronie*.

W roku 1960 Nikiszowiec został przyłączony do Katowic. W roku 1963 wybudowano dla klubu GKS Naprzód Janów halę sportową z lodowiskiem. Klub ten

Nikiszowiec

w roku 1997 ogłosił upadłość i obiekty dopiero w lutym 2000 r. doczekały się nowego zarządcy. Od roku 1978 Nikiszowiec, który uznano za obiekt zabytkowy, pozostaje pod ochroną konserwatorską.

(źródło: https://www.katowice.eu/czas-wolny/o-mie%C5%9Bcie/historia/historia-nikiszowca)

5B. Na podstawie tekstu i wiedzy własnej proszę krótko uzupełnić podane kalendarium.

1906 r.	*Wybudowano szyb „Nickisch".*
1908 r.	
1924 r.	
1919 r.	
1920 r.	
1921 r.	
1927 r.	
l. 30. XX w.	
1960 r.	
1978 r.	

5C. Proszę sięgnąć do internetu i uzupełnić tabelę najnowszą historią osiedla.

1994 r.	*Utworzono Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Giszowca, Nikiszowca i Janowa, które zajęło się kolekcjonowaniem i prezentowaniem przedmiotów związanych z historią i życiem mieszkańców.*
1998 r.	
2006 r.	
2008 r.	
2011 r.	

Więcej o Nikiszowcu: „Magiczne miejsca – Nikiszowiec"

Pomnik historii odc. 28 – Nikiszowiec

Być Ślązakiem brzmi dumnie

5D. Proszę odnaleźć w tekście zawartym w zadaniu 5A słowa odpowiadające podanym definicjom*.

. . . . . *osiedle* . . . . . – zwarte skupisko budynków mieszkalnych w mieście lub na wsi

. . . . . – w kopalni korytarz wraz z urządzeniami, prowadzący z powierzchni ziemi do jej głębi, gdzie znajdują się złoża

. . . . . – zbrojne wystąpienie dużej wspólnoty ludzi mające na celu wywalczenie wolności

. . . . . – substancja występująca w przyrodzie w postaci skały, a w postaci sproszkowanej stosowana jako przyprawa i konserwant do potraw

. . . . . – dziesięć kolejno następujących po sobie lat lub dni

. . . . . – część dużego miasta z charakterystyczną zabudową, własnymi tradycjami, a czasem określonym typem mieszkańców

. . . . . – sytuacja, w której występują poważne problemy ekonomiczne

. . . . . – przerwanie pracy lub nauki mające na celu wyrażenie sprzeciwu wobec warunków wykonywania obowiązków lub sposobów wynagradzania

. . . . . – teren pokryty lodem, o określonych wymiarach i kształcie

. . . . . – budynek lub zespół budynków o określonym przeznaczeniu

* Definicje zaczerpnięto z *Wielkiego słownika języka polskiego*, zob. https://wsjp.pl/.

Tytuł książki Kazimierza Kutza stał się inspiracją do projektu muzycznego pod nazwą *Piąta strona świata*. W tekstach, które znalazły się na płycie, podejmowane są problemy Śląska jako regionu oraz jego mieszkańców. Gościnnie w nagraniu piosenki pod tym samym tytułem wziął udział pianista i harmonijkarz blues-rockowy Jan „Kyks" Skrzek*.

6A. Proszę posłuchać piosenki *Piąta strona świata* śpiewanej przez Miuosha i uzupełnić tekst.

O mój Śląsku, umierasz mi w biały dzień.
O mój Śląsku, niszczą Cię te . . . . . .
O mój Śląsku, niszczą Twe serce zielone,
. . . . . Twej duszy.

O mój Śląsku, umierasz mi w biały dzień.
O mój Śląsku, umierasz mi w biały dzień.
O mój Śląsku, umierasz mi w biały dzień.
O mój Śląsku, umierasz mi w biały dzień.

Bo gdy otwieram oczy, to kocham to, co widzę.
Różowe powietrze. Tabliczka Katowice.
Tu wolniej płynie życie wśród porażek i . . . . . .
Tu smak . . . . . i . . . . . .
wśród słów leży na bicie.
To picie zmienia pryzmat. Historia jest jak blizna.
. . . . . to charyzma. Tak nas tu wychowano.

* Jan „Kyks" Skrzek (1953-2015) był zaangażowanym w sprawy Śląska bluesmanem. Całe jego życie było związane ze Śląskiem – na Śląsku tworzył, występował i z tym regionem się identyfikował. Jego starszym bratem jest znany polski muzyk (m.in. kompozytor i wokalista) Józef Skrzek. Józef Skrzek wydał kilkadziesiąt solowych płyt, współpracował m.in. z zespołem Breakout i z Czesławem Niemenem, został uhonorowany wieloma wyróżnieniami i nagrodami, napisał też muzykę do kilku filmów śląskiego reżysera Lecha Majewskiego.

Uwaga!
Piosenka dostępna jest w serwisach YouTube, Spotify i Apple Music.

Piąta strona świata
w serwisie YouTube

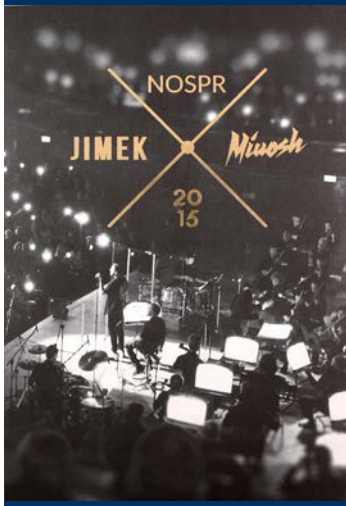

Każdy dom niczym przystań, ziemia . . . . . i żyzna.
Przekleństwem jest cienizna. To kreuje tożsamość.
To za to wszystko, co zabrano nam przez lata.
To dla tych miejsc, do których trzeba wracać.
Ja wiem, każdy ich cios nas wzbogaca.

Ich wiarą jest pieniądz, naszą – . . . . . .
i . . . . . .

To kraj w kraju tonący w tonie wałów i stratach
Na ziemi, gdzie z Bogiem przeplata się Szatan.
I choć nie raz los kazał nam w przepaść skakać,
My nauczyliśmy się latać.

O mój Śląsku, umierasz mi w biały dzień.
O mój Śląsku, umierasz mi w biały dzień.
O mój Śląsku, umierasz mi w biały dzień.
O mój Śląsku, umierasz mi w biały dzień.

Bo kiedy bierzesz wdech, da się wyczuć
. . . . . tych ulic.
To zeszły wiek wszystkich nas tak znieczulił.

Pomoc dla nas to . . . . . , nie raz nim
nas opluli.

My to ten gorszy naród – . . . . . , brudu i żuli.

Przekuli nasze dobro na nasze wieczne . . . . . .

Dziś nie patrzą już w oczy patrzą pod . . . . . .

. . . . . obietnice i znów ściema po ściemie.
Wraca im czucie, gdy tu wraca cierpienie,

A nam zostaje niebo i kolory . . . . . ,
I przekonania ojców, którym jesteśmy wierni,
Smak tej wody, zapach tych miejsc i
Zlepek historii mistyki i tajemnic.
J*** brak pamięci, my nieugięci.
Świat ostro kręci, świat lubi pędzić.

Rok po roku całe życie na krawędzi.

Ci, co latają, nad tym wszystkim, co . . . . . .

O mój Śląsku, umierasz mi w biały dzień.
O mój Śląsku, umierasz mi w biały dzień.
O mój Śląsku, umierasz mi w biały dzień.
O mój Śląsku, umierasz mi w biały dzień.

Bo jeśli wiesz, skąd jesteś, podnieś ręce i krzycz.
Jeśli znasz swoje miejsce, podnieś ręce i krzycz.
Jeśli wiesz, gdzie masz serce, podnieś ręce i krzycz.
Bo gdy umiera coś świętego, to wstępuję to do nieba.
Podnieś ręce i krzycz: nie ma przebacz.

O mój Śląsku, umierasz mi w biały dzień.
O mój Śląsku, niszczą Cię te fabryki.
O mój Śląsku, niszczą Twe serce zielone, płuca Twej duszy.

O mój Śląsku, umierasz mi w biały dzień.
O mój Śląsku, umierasz mi w biały dzień.
O mój Śląsku, umierasz mi w biały dzień.
O mój Śląsku, umierasz mi w biały dzień.

Od lewej: Katarzyna Moliszewska-Spandel, Marian Dziędziel (znany aktor pochodzący ze Śląska) i autorka książki.

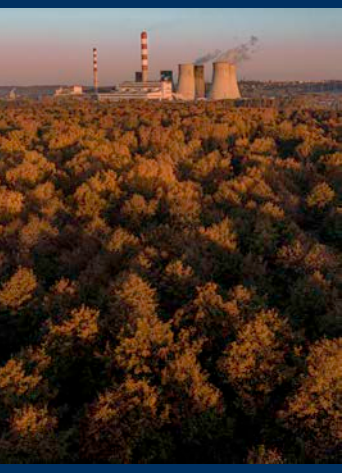

6B. Co oznaczają podane zwroty i wyrażenia użyte w piosence? Proszę wybrać właściwe znaczenie.

a) *w biały dzień*
- jest bardzo jasno
- *ktoś się z czymś nie kryje, robi coś otwarcie, na oczach wszystkich*
- rano

b) *zielone płuca*
- tereny zielone, dostarczające człowiekowi tlenu
- chore płuca
- płuca ekologa

c) *przekuć coś w coś*
- użyć metalu do wykonania czegoś
- zniszczyć coś i zrobić z tego coś innego
- przemienić coś w coś innego

d) *życie na krawędzi*
- życie w ciągłym poczuciu zagrożenia
- posiadanie domu na klifie, skarpie
- głupie, bezwartościowe życie

e) *zmieniać pryzmat*
- zmieniać poglądy polityczne
- zmienić punkt widzenia, sposób patrzenia na coś
- zmieniać położenie czegoś

f) *skakać w przepaść*
- zaryzykować
- bać się ryzyka
- nie mieć już żadnej nadziei

g) *patrzeć komuś w oczy*
- zaczepiać kogoś
- kłamać
- zachowywać się odważnie

6C. Proszę przeczytać uzupełniony tekst piosenki i odpowiedzieć na pytania.

a) Jaki obraz Śląska przedstawia raper w swojej piosence?

b) Jaki jest stosunek rapera do regionu, o którym śpiewa?

c) Jacy są Ślązacy, o których śpiewa raper?

7. Proszę spojrzeć na zdjęcia. Jakie uczucia wzbudzają, co myśli Pan/Pani o miejscach, w których zostały zrobione. Czy właśnie o takim Śląsku śpiewa Miuosh w swojej piosence? Proszę uzasadnić swoje zdanie na ten temat.

Skarbnik (lub Skarbek) to jedna z postaci należących do katalogu śląskich straszydeł, demonów i krążących po regionie sił nadprzyrodzonych. Zgodnie z legendą Skarbnik zajmuje się pilnowaniem porządku w kopalniach. Do końca nie jest jasne, jak to się stało, że w śląskich kopalniach zaczął krążyć ów duch. Są na ten temat różne teorie. „Najczęściej (…) pojawia się historia o złym właścicielu kopalni, który męczył i poniżał górników, a swoją córkę Barbarę zamordował, dlatego Bóg go ukarał wiecznym pilnowaniem kopalni”*. Skarbnik to demon sprawiedliwy, a górnicy zawsze stosują się do „jego nakazów i zakazów”. Jeśli są posłuszni, wtedy Skarbnik ich pilnuje i pomaga im.

Uwaga! Skarbnik nie jest tylko śląskim demonem – jest to duch kopalniany, który występuje w wierzeniach wielu krajów i regionów. Pojawia się np. w wierzeniach rosyjskich (Скарбник, Кладенец), białoruskich (Дзедка). Nawet w Polsce występuje pod różnymi nazwami, np. na Śląsku Cieszyńskim, gdzie kopalnie znajdują się po czeskiej stronie granicy, mówi się na niego Pustecki.

* https://www.sp28ruda.pl/index.php/2-uncategorised/669-w-swiecie-slaskich-legend

górnik

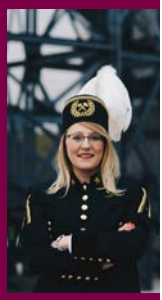

górniczka

węgiel

Skarbnik

strop
dach, sufit

fedrować
pracować, wydobywać węgiel

1A. Proszę przeczytać tekst, zwracając uwagę na podkreślone w nim słowa.

Ludzie na Śląsku opowiadają historię górnika, który nie miał szczęścia, ponieważ trafiał zawsze do najgorszych miejsc w kopalni, gdzie trudno było znaleźć węgiel. Z tego powodu zarówno on, jak i jego rodzina byli smutni. Górnik zawsze na koniec szychty miał mało węgla, który często nie był dobrej jakości – nikt więc nie chciał zapłacić górnikowi. Rodzina górnika ciągle głodowała, a on codziennie rano w coraz gorszym nastroju, smutny i zniechęcony, zjeżdżał do kopalni, wiedząc, że jego praca i tak nie przyniesie należytego efektu.

Okazało się jednak, że ktoś przyglądał się ciężkiej pracy górnika. Nikt tak dobrze jak Skarbnik nie wiedział, jak bardzo wykonywana przez górnika praca jest bezsensowna. W miejscu, w którym górnik pracował, tj. na samym końcu chodnika, strop był tak niski, że nie pozwalał się nawet wyprostować, a węgla było tam bardzo mało. Pewnego dnia zmęczony ciężką pracą górnik usiadł i zaczął płakać. Skarbnik, który niezbyt często pokazywał się ludziom, postanowił mu pomóc. Stanął przed nim i zapytał, dlaczego tak płacze i skąd jego smutna mina.

Górnik nie przestraszył się Skarbnika, choć wszyscy, którzy pracowali w kopalni, zawsze myśleli, że pojawienie tego ducha nie może wróżyć niczego dobrego. Spojrzał na Skarbnika, który wyglądał jak siwowłosy starzec z długą brodą. Gdy górnik opowiedział Skarbnikowi o powodach swojego zmartwienia, ten polecił mu się odwrócić i fedrować w ścianie. Górnik bardzo się zdziwił; czynił to przecież wiele razy i nigdy nie znalazł tam zbyt wiele węgla. Zaskoczony spojrzał więc w kierunku Skarbnika i ze zdumieniem stwier-

dził, że staruszka już nie ma. Nie wiedział, czy rzeczywiście z nim rozmawiał, czy tylko wyobraził sobie to spotkanie.

Odwrócił się jednak i wbił kilof w ścianę. Jakież było jego zdziwienie, gdy znalazł tam czysty węgiel najlepszego gatunku – z zapałem wziął się do pracy. Nikt tego dnia nie mógł się pochwalić tak dużą ilością wydobytego węgla. Pierwszy raz od wielu lat z uśmiechem na twarzy górnik mógł wrócić do domu. Po drodze spotkał starca, który kogoś mu przypominał… Zrozumiał, że to sam Skarbnik. Od razu chciał oddać mu większą część zarobionych pieniędzy, by w ten sposób odwdzięczyć za pomoc, którą od niego otrzymał. Skarbnik docenił hojność górnika. Zauważywszy jednak, że pieniądze, które zarobił, nie uczyniły go chciwym, kazał górnikowi zatrzymać całość i odtąd zawsze czuwał nad jego losem.

1B. Proszę rozstrzygnąć, czy podane zdania są prawdziwe, czy fałszywe.

1. Górnik był szczęśliwym człowiekiem.
2. Rodzina górnika była bogata.
3. Skarbnik wyglądał jak młody mężczyzna.
4. Według górników pojawienie się Skarbnika było złą wróżbą.
5. Skarbnik pomógł górnikowi.
6. Górnik po spotkaniu ze Skarbnikiem nie znalazł węgla.
7. Górnik chciał dać Skarbnikowi część zarobionych pieniędzy.
8. Skarbnik docenił charakter górnika i jego skromność.
9. Skarbnik opiekował się górnikiem.

kilof

szychta
czas pracy jednej zmiany górników w kopalni

Uwaga!
Jako podpowiedź mogą posłużyć zdjęcia.

utopek

heksa

2. W śląskich legendach i opowiastkach poza Skarbkiem występują jeszcze inne demony. Proszę przeczytać tekst o nich i uzupełnić występujące w nim luki odpowiednimi słowami z nawiasów.

Jak wyobraża sobie Pani/Pan beboka? Proszę go narysować.

Jak sie imaginujecie beboka? Naszkryflejcie to

Jak wyobraża sobie Pani/Pan utopka? Proszę go narysować.

Jak sie imaginujecie utopca? Naszkryflejcie to

Jak wyobraża sobie Pani/Pan zmorę? Proszę ją narysować.

Jak sie imaginujecie zmora? Naszkryflejcie to

Jak wyobraża sobie Pani/Pan heksę? Proszę ją narysować.

Jak sie imaginujecie heksa? Naszkryflejcie to

Najpopularniejszym na Górnym Śląsku . . . . . (demonem/wampirem/aniołem) jest **bebok** – każde dziecko . . . . . (mieszka obok/boi się/śmieje się z) beboka. Kogo by nie spytać, jak wygląda, każdy powie co innego. Najczęściej był przedstawiany jako niska . . . . . (dziewczynka/istota/czarownica) o przerażającej urodzie. Bardzo często miał (patyk/kamień/kij) do bicia dzieci i . . . . . (ogony/ryjki/kopyta) zamiast nóg. Jeszcze inni powiedzą, że był wysoki i . . . . . (łysawy/krościasty/włochaty). Każdy ma swoje wyobrażenie i każdy wie, jak wygląda bebok, ale nikt go jeszcze nie widział. Bebokiem straszyło się małe dzieci, w szczególności te . . . . . (niegrzeczne/grzeczne/wesołe). Bebok mógł zbić, zabrać lub zjeść niegrzeczne dziecko, stąd bardzo popularne na Śląsku powiedzonko: „(Przidzie bebok i cie zjy) Przyjdzie bebok i cię zje". Beboki mieszkają w . . . . . (jasnych/mokrych/ciemnych) cichych miejscach, w piwnicach, na strychach, miejscach . . . . . (nad/przed/pod) łóżkiem albo za szafą. Beboki często wylegują się w miejscach, do których dzieciom nie wolno zaglądać.

W śląskich legendach często pojawia się też **utopek** – . . . . . (wodny/modny/cichy) demon, który zamieszkuje okolice stawów, rzek i . . . . . (akweduktów/akwenów/akwizycji) wodnych. Wabił on ludzi, którzy przebywali w miejscach jego urzędowania, a następnie (kąpał/topił/wyrzucał) lub więził w swoim podwodnym domostwie.

bebok

zmora

Utopek to nieposłuszny demon, który został wysłany na ziemię, lub topielec. Utopki pod wodą posiadały swoje szklane pałace, w których mieszkały i więziły . . . . . (ukradzionych/porwanych/uciekinierów). Utopek najczęściej przedstawiany jest jako mężczyzna lub młody chłopak z . . . . . (jasnoczerwoną/sinozieloną/srebrno-złotą) skórą i czarnymi lub zielonymi włosami. Jego znakiem rozpoznawczym jest . . . . . (stróżka/strumień/kałuża) wody wypływająca z nogawki. Utopki lubią muzykę, więc często grają na skrzypcach, i palą fajkę. Demony te zostawiały na brzegach ubrania lub przedmioty, by . . . . . (zwabić/zachęcić/odstraszyć) bliżej wody przechodniów. Dlatego rodzice uprzedzali dzieci, aby nie ciekawiły ich pozostawione na brzegu rzeczy. Gdy utopek zwabił już kogoś na brzeg, od razu wciągał go do wody. Według niektórych utopki były odpowiedzialne za . . . . . (przemianę/podmianę/zamianę) dzieci na podciepy.

Podciepy – tak nazywano na Śląsku wymienione lub podrzucone dzieci. Charakteryzowały się one wyjątkowo ..... (ślicznym/brzydkim/agresywnym) wyglądem, nieznośnym zachowaniem i krzykliwym ..... (głosem/charakterem/krzykiem). Także współcześnie na (grzeczne/miłe/niegrzeczne) dzieci rodzice wołają czasami „Ty, podciepie!".

Po Śląsku krążyły również zmory. **Zmora (lub nocnica)** to duch kobiety, który . . . . . (siada/lata/skacze) w nocy na piersi i dusi. Zmora nocą męczy-

ła śpiących. Była duchem żywej lub martwej kobiety i dostawała się do sypialni przez . . . . . (oczko/dziurę/dziurkę) od klucza. Według legend były to dusze kobiet nieczystych, skrzywdzonych lub kobiet, których imię . . . . . (przeinaczono/powiedziano/przerobiono) na chrzcie. Zmory dusiły nie tylko ludzi, ale także zwierzęta i rośliny, pozbawiając ich siły i wigoru. Mówiło się, że gdy kobieta się . . . . . (uśmiecha/złości/weseli), to zostanie zmorą.

Innym śląskim kobiecym demonem była **heksa**. To nic innego jak po prostu . . . . . (czarodziejka/królewna/czarownica) – kobieta, która podpisała . . . . . (przepis/pakt/umowę) z diabłem i teraz . . . . . (robi/rzuca/czaruje) czary i uroki.

tekst na podstawie: https://www.slunski-chachor.com/blog/slaskie-maszkary-i-inne-straszydla-slaskie-legendy.html

beboki na ulicach Katowic (wg projektu Grzegorza Chudego)

8. Przeca utopel, to tyz człowiek...

Utopli u nos downij było tela, wiela ryb. Wszandy te pierony siedziały. Szłeś ku wodzie chytać szczuki — toś go słyszoł we wiklu, jak sie szorgoł. Szłeś siyc trowa wczas rano, to rechotoł na besiągach Pszczynki. Kajś niy wloz, kajś niy wejrzoł to te mokre czychtowały na człeka.

My roz ze Szczeponym szli z Woli, z muzyki. A z muzyki jak sie idzie — to wiycie. Cima, kalfota rzyciom nadciepuje, w łebie tysiąc głupich myśli. Idymy se tak, idymy... Jak my sie przypelontali ku moście na Pszczynce, Szczepon dojrzoł tam jakigoś chopa. Jechoł na kole w nasza strona. Jak dojechoł ku nom, stanął i pado:

— Mocie siarki?

— No, toć momy... — łodpedzioł mu Szczepon.

— Toż dejcie, zakurza se ...

Jak mu Szczepon te siarki doł i tyn chop se jedna zapolił, to w tym świetle jo ujrzoł łokropecznie szpetny pysk. Aż mi zakręciło w brzuchu, jakech to spozorowoł. Chyciłech Szczepona za jupa i wio! — ku Miyndzyrzyczu. Ale podpity Szczepon łopiyroł sie:

— Stanik, ty straszku! Kogo sie ty boisz? Utopla? Przeca, utopel to tyż taki człowiek, jak ty!

Badaczom śląskich ścieżek filmowych —
— Alojzy Lysko

Badaczom śląskich dziejów
filmowych – Alojzy Lysko

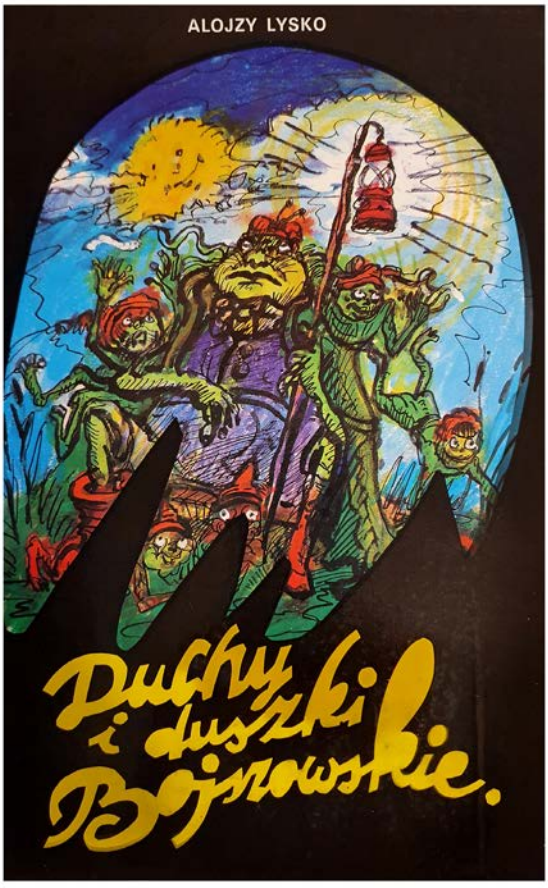

Formacja Nieżywych Schabuff to polski zespół muzyczny założony w 1982 roku. Najbardziej znaną piosenką tego zespołu jest *Klub wesołego szampana*. Grupa w 1989 roku wydała album *Schaby*, na którym znalazła się m.in. piosenka *Baboki*.

Uwaga!
Piosenka dostępna jest w serwisie YouTube.

3A. Proszę posłuchać piosenki *Baboki* śpiewanej przez Formację Nieżywych Schabuff i uzupełnić tekst utworu.

Gdzieś głęboko pod moimi i twoimi . . . . . ,
tam, gdzie . . . . . jest miasteczko,
spotkasz mnie.
Jestem . . . . . , co się zowie,
i z . . . . . jestem w zmowie.
Nieźle bawię się.

Na . . . . . szlaku koni,
falujących morskich traw
każdy pragnie mieć . . . . . ,
czemu nie?
Mimo błahej tak . . . . . .
palą mnie . . . . . cnoty,
by . . . . . cię.
Posłuchaj i śpij!
Bo nie ma baboków.
Jestem ja i ty.
Tylko ja i ty.

I choć głaszczę cię nocami,
pod twoimi powiekami
robię . . . . . , same . . . . . ,
przecież wiesz,
że mój świat jest taki mały.
Czemu tak . . . . . gały?
Ja naprawdę bardzo kocham cię!

Posłuchaj i . . . . . !
Posłuchaj i śpij!
Bo nie ma baboków.
Jestem ja i ty.
Tylko ja i ty.

Posłuchaj i . . . . . !
Posłuchaj i śpij!
Bo nie ma baboków.
Jestem ja i ty.
Tylko ja i ty.

3B. O jakich babokach (bebokach) śpiewa piosenkarz? Jak one wyglądają? Kim lub czym są?

Imko Wisełka

Więcej o śląskich demonach można znaleźć książce *Duchy i duszki bojszowskie* autorstwa Alojzego Lyski

W 2021 roku został zrealizowany film pt. *Skarbek*. Wyreżyserował go Tomasz Jurkiewicz, a współautorami scenariusza do filmu są Tomasz Jurkiewicz, Piotr Janusz oraz Wojciech Kuczok – znany śląski pisarz, laureat Literackiej Nagrody Nike w 2004 roku. Film *Skarbek* został wyprodukowany przez śląską firmę Domino Film, którą założyły Małgorzata Domin i Dominika Mandla. Firma jest producentem wykonawczym kilku filmów popularnego śląskiego reżysera Lecha Majewskiego, m.in. takich jak *Brigitte Bardot cudowna* czy *Dolina bogów*. Wyprodukowała także adaptację książki *Klub włóczykijów* Edmunda Niziurskiego, znanego polskiego pisarza, autora powieści dla młodzieży.

Uwaga! Proszę pamiętać o odpowiedniej formie gramatycznej utworzonych wyrazów.

4. Proszę przeczytać tekst i uzupełnić występujące w nim luki zgodnie z uwagami (instrukcjami) podanymi w nawiasach.

Skarbek to familijny film . . . . . (1) (przymiotnik od rzeczownika *przygoda*) z elementami komedii, fantasy i kina grozy. Główny bohater, 10-letni Janek uwielbia bawić się w superbohaterów. Ma dwa lata . . . . . (stopień wyższy od przymiotnika *stary*) siostrę Zosię – mądralę i . . . . . (2) (rzeczownik o znaczeniu ‘kobieta ekolog’). Ich mama jest . . . . . (3) (rzeczownik o znaczeniu ‘kobieta dyrektor’) prywatnej szkoły, a tata jest . . . . . (4) (rzeczownik o znaczeniu ‘mężczyzna zajmujący się farmacją’) w dużym koncernie. Zbliżają się wakacje. Zosia chce wyjechać na obóz do Szwecji, a Janek na obóz superbohaterów.

Pewnego dnia Zosię porywa . . . . . (5) (przymiotnik od rzeczownika *woda*) demon – Utopiec, a na jej miejsce podstawia bliźniaczo podobną, złośliwą Zosię-Podciepa. Wie o tym tylko Janek, ale nikt mu nie wierzy. W wyniku intrygi Zosi-Podciepa dzieci zamiast na wymarzone wakacje jadą na Górny Śląsk do babci i . . . . . (6) (rzeczownik o znaczeniu ‘ojciec dziadka lub babci’).

Zosia-Podciep pragnie spotkać się z Pradziadkiem, by przechwycić magiczne . . . . . (7) (rzeczownik o znaczeniu ‘małe srebro’), które Pradziadek . . . . . (8) (czasownik prefiksalny od *kraść*) kiedyś Skarbkowi, dobremu kopalnianemu duchowi. . . . . (9) (przymiotnik od rzeczownika *magia*) sreberko, które spełnia każde życzenie, pragnie również odnaleźć Janek. To jedyny sposób, żeby wróciła do . . . . . (10) (dopełniacz zaimka *on*) prawdziwa Zosia.

Magiczne sreberko przejmuje Zosia-Podciep. Jeśli . . . . . (11) (czasownik prefiksalny od *palić*) je w komnacie nieszczęśliwości umieszczonej w głębi kopalni, na świat wyjdą wszystkie demony. Zosia-Podciep ucieka ze sreberkiem do . . . . . (12) (dopełniacz rzeczownika *kopalnia*). Janek w towarzystwie nowo poznanego przyjaciela, Bartka, ruszają jej śladem.

Po wielu perypetiach . . . . . (13) (celownik liczby mnogiej rzeczownika *chłopiec*) udaje się odzyskać magiczne sreberko. Jednak Janek poświęca

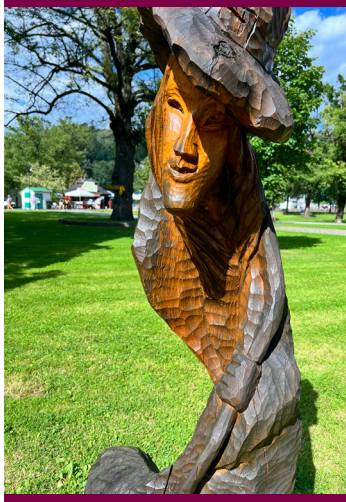

Baba Jaga

strzyga

je, ratując życie Zosi-Podciepa. Zosia-Podciep rewanżuje mu się, przekazując magiczne sreberko Skarbkowi. Demony wracają do ..... (14) (rzeczownik liczby mnogiej od wyrażenia *pod ziemią*), a Janek odzyskuje prawdziwą siostrę i zaufanie rodziców. Przekonuje się, że ..... (15) (stopień najwyższy od przymiotnika *duży*) skarb, jaki ma, to szczęśliwa rodzina.

[Miana bohaterów w tekście zostały celowo zapisane dużymi literami]
(opis filmu uzyskany od producenta; *Skarbek*, rok prod. 2021, reż. Tomasz Jurkiewicz, prod. Domino Film)

autorka
z bebokiem

STUDIO FILMÓW RYSUNKOWYCH W BIELSKU-BIAŁEJ

Studio Filmów Rysunkowych w Bielsku-Białej to instytucja założona w 1947 roku*. Studio realizowało filmy przede wszystkim metodą poklatkową, pierwszym filmem zrealizowanym techniką komputerową była *Gwiazda Kopernika* z 2009 roku. Najważniejsze i najbardziej znane bajki powstałe w studiu to *Bolek i Lolek*, *Reksio*, *Porwanie Baltazara Gąbki* oraz *Pampalini łowca zwierząt*. Studio czynne jest do dziś. Więcej informacji można znaleźć na stronie http://www.sfr.com.pl/.

* Studio zostało założone w Katowicach, ale już w 1948 roku przeniosło się do Wisły, a później do Bielska-Białej.

1A. Proszę przeczytać tekst o Studiu Filmów Rysunkowych.

Studio Filmów Rysunkowych (SFR) w Bielsku-Białej to jedno z dwóch najważniejszych miejsc w Polsce, które zajmują się tworzeniem filmów animowanych*. Najpierw warto byłoby opowiedzieć trochę o mieście, w którym znajduje się studio. Bielsko-Biała znajduje się w województwie śląskim, u stóp Beskidu Małego i Beskidu Śląskiego. Skąd dwie części w nazwie miasta? Powstało ono w 1951 roku z Bielska, które datuje się na przełom XIII i XIV wieku, oraz Białej, której początki sięgają XVI wieku. Samo studio założone zostało w 1947 roku w Katowicach, ale już po roku przeniesiono je do Wisły, a później właśnie do Bielska-Białej. Pierwszy sukces bielskiego studia to *Koziołeczek* w reżyserii Lechosława Marszałka**. Film został wyróżniony na festiwalach w Karlovyvh Varach i w Wenecji***.

Jeśli kiedyś będziecie w Bielsku albo w okolicy, warto wybrać się na wycieczkę do Studia Filmów Rysunkowych.

Dowiecie się wówczas bardzo dużo o tym, jak tworzyło się kiedyś i jak tworzy dziś filmy animowane. Oczywiście z czasem animatorzy w Bielsku zaczęli posługiwać się oprócz poklatkowej także animacją komputerową. Ważne jest to, że pierwsze filmy tworzone w Studiu były przeznaczone raczej dla widza dorosłego. Ale dziś mało kto o tym pamięta i właściwie nie jest to takie ważne, bo bohaterami, którzy najmocniej kojarzą się z Bielskiem, są chłopcy Bolek i Lolek oraz pies Reksio. Pierwsza animacja z udziałem Bolka i Lol-

* Drugie to studio „Se-ma-for" w Łodzi.
** Jego nazwisko kojarzone jest przede wszystkim z innym bohaterem studia – psem o imieniu Reksio.
*** Były to pierwsze międzynarodowe nagrody dla polskiej animacji (patrz: http://www.sfr.com.pl/historia).

ka ukazała się w 1963 roku, a filmiki z ich udziałem (powiem Wam w sekrecie, że potem dołączyła też do nich dziewczynka Tola) powstawały aż do 1986 roku. Przez 23 lata nakręcono prawie 200 odcinków i kilka filmów pełnometrażowych* (co ciekawe, w większości odcinków tego serialu nie ma dialogów). Pomysłodawcą postaci był Władysław Nehrebecki, który podobno wzorował je na swoich synach. Ulice noszące imiona Bolka i Lolka znajdziecie w co najmniej kilkunastu polskich miastach.

Z kolei drugi bohater Studia, czyli Reksio, rysowany był od 1967 do 1990 roku – w przypadku tej animacji powstało dużo mniej odcinków niż Bolka i Lolka. Fabuła bajki to historia psa, innych zwierząt mieszkających z nim na podwórku i właścicieli Reksia. Pierwszy odcinek wyreżyserowany został przez Lechosława Marszałka i bardzo różnił się od późniejszych filmów – Reksio wyglądał w nim zupełnie inaczej i sam filmik był znacznie skromniejszy graficznie. Reksio jest poza Polską znany także w krajach anglojęzycznych i innych miejscach na świecie. Warto również nadmienić, że *Reksio* to zdrobnienie imienia – oficjalne imię, noszone zresztą kiedyś przez wiele polskich psów, powinno brzmieć *Reks*.

Na koniec trzeba dodać, że podczas zwiedzania Bielska możecie natknąć się na figury przedstawiające naszych ulubionych bohaterów. Bolka i Lolka spotkacie na ulicy Mostowej – przed galerią handlową Sfera, a Reksia przy moście tuż obok. W 2020 roku postawiono w Bielsku także pomnik smoka, pochodzącego z trzeciego hitu Studia Filmów Rysunkowych, czyli z bajki *Porwanie Baltazara Gąbki*.

* *Wielka podróż Bolka i Lolka* z 1977 roku była pierwszym w historii polskiej animacji filmem pełnometrażowym. Reżyserami filmu byli Władysław Nehrebecki i Stanisław Dülz.

1B. Proszę rozwiązać quiz*

1. Miasto Bielsko-Biała utworzono:
   a) w drugiej połowie XIX w.
   b) w pierwszej połowie XIX w.
   c) w drugiej połowie XX w.
   d) w pierwszej połowie XX w.
2. Biała jest:
   a) najstarszą polską wsią
   b) młodsza od Bielska
   c) częścią administracyjną Bielska-Białej
   d) czeską stroną Bielska-Białej
3. Bielsko-Biała nie leży w pobliżu:
   a) Beskidu Niskiego
   b) Beskidu Małego
   c) Żywca
   d) Beskidu Śląskiego
4. Większość filmów SFR w Bielsku-Białej zrealizowano w technice:
   a) poklatkowej
   b) „na klatę”
   c) na żywo
   d) bez klatek

* Autorem quizu jest Marcin Kluczny.

5. Znakiem rozpoznawczym SFR w Bielsku-Białej jest/są:
   a) pies Reksio
   b) dwóch chłopców i jeden pies
   c) kocia ferajna
   d) kot Filemon
6. Bolek i Lolek:
   a) mają tyle samo włosów na głowie
   b) nie lubią się, dlatego nie rozmawiają
   c) są takiego samego wzrostu
   d) lubią się, ale „rzadko rozmawiają"
7. Ile odcinków *Bolka i Lolka* udało się stworzyć przez prawie ćwierć wieku?
   a) 25
   b) 125
   c) 225
   d) mniej niż 200, więcej niż 170
8. W niektórych polskich miastach można znaleźć:
   a) pomniki Bolka i Lolka
   b) ulice Bolka i Lolka
   c) Bolka i Lolka na co drugiej ulicy
   d) place zabaw imienia Bolka i Lolka
9. Studio Filmów Rysunkowych powstało:
   a) w drugiej połowie XX w.
   b) w pierwszej połowie XX w.
   c) w drugiej połowie XIX w.
   d) w pierwszej połowie XIX w.
10. W 2021 roku w Bielsku powstał pomnik:
    a) Toli
    b) Baltazara
    c) kota Filemona
    d) smoka

2. Proszę dopasować nazwy technik animacji do ich opisów.

1. animacja lalkowa	A) tworzona w technologii cyfrowej, komputerowej
2. animacja wycinankowa	B) tworzywo animacyjne jest bardzo różnorodne, zależne od fantazji twórcy; można połączyć różne techniki, np. lalkową i wycinankę, drapanie i inne
3. animacja plastelinowa	C) na planie zdjęciowym animuje się lalkę posiadającą specjalny szkielet
4. fotoanimacja	D) przedmiotem animacji są np.: mąka, sól, cukier, piasek (animacja polega na przesuwaniu i animowaniu tych właśnie materiałów)
5. animacja materiałów sypkich	E) animuje się wycięte kawałki papieru
6. techniki kombinowane (kolaż)	F) na planie filmowym animator lepi poszczególne fazy ruchu z plasteliny
7. animacja 3D	G) animacje tworzone są na kartkach lub bezpośrednio na taśmie celuloidowej
8. animacja rysunkowa	H) wykorzystuje się w tej technice wcześniej sfotografowane przedmioty, ludzi i zwierzęta w różnych fazach ruchu

1	2	3	4	5	6	7	8

Nazwy miejscowości i ich części są w Polsce ustalane przez Ministra Administracji i Cyfryzacji. W Polsce znajduje się wiele miast, których nazwy składają się z dwóch członów. Zgodnie z uchwałą Rady Języka Polskiego z 2004 roku zapis z łącznikiem należy stosować dla miejscowości, których człony wspólnie identyfikują jednostkę administracyjną lub geograficzną, np. *Bielsko-Biała*, *Duszniki-Zdrój*, *Warszawa-Okęcie*. Z kolei zapis bez łącznika należy stosować, gdy jeden z członów nazwy miejscowej (przymiotnik) pozostaje w związku zgody z głównym członem nazwy (rzeczownikiem), np. *Nowy Sącz*, *Zielona Góra*, *Ruda Śląska*. Ponadto nie należy stosować łącznika wówczas, gdy pierwszym członem nazwy są wyrazy *Kolonia*, *Osada*, *Osiedle*, np. *Kolonia Ostrów*, *Osada Konin*, *Osiedle Wilga*.

3. Proszę uzupełnić zdania odpowiednimi formami nazwy miasta *Bielsko-Biała*.

a) Wczoraj byłem w . . . . . to bardzo ładne miasto.

a) Moja mama pochodzi z małej miejscowości pod . . . . . .

a) Gdy jedzie się pociągiem do Tychów, mija się . . . . . .

a) Moje ulubione miasto to . . . . . – tam się urodziłem.

a) Nie umiem znaleźć . . . . . na mapie.

a) Moja ulubiona drużyna piłkarska grała wczoraj mecz z . . . . . .

a) Czy opowiadałem ci kiedyś o . . . . . ?

4A. Proszę połączyć w pary podane wyrazy tak, aby powstały faktyczne nazwy polskich miejscowości. Proszę zapisać te nazwy, pamiętając o tym, że w nazwach miejscowych, których człony pozostają w gramatycznym związku zgody, nie stosuje się łącznika.

1. Dąbrowa	A) Góra
2. Krynica	B) Górnicza
3. Jastrzębia	C) Górne
4. Łaziska	D) Górska
5. Tarnowskie	E) Góry
6. Węgierska	F) Górka

1	
2	
3	
4	
5	
6	

4B. Proszę sprawdzić, które z miast z zadania 4A znajdują się w województwie śląskim, i odszukać w internecie kilka informacji na ich temat.

a)

wielkość:
liczba mieszkańców:
atrakcje:
inne informacje:

c)

wielkość:
liczba mieszkańców:
atrakcje:
inne informacje:

b)

wielkość:
liczba mieszkańców:
atrakcje:
inne informacje:

d)

wielkość:
liczba mieszkańców:
atrakcje:
inne informacje:

Uwaga! Bolek i Lolek to nie są oficjalne imiona. Czy umie Pani/Pan powiedzieć, od jakich imion są to zdrobnienia? Otóż formalne wersje tych imion to odpowiednio: Bolesław i Karol. W języku polskim tworzenie zdrobnień imion to bardzo przyjemna zabawa. Ja mam na imię Agnieszka, ale rodzina i znajomi mówią do mnie: Aga, Agusia, Agunia, Agula i Agulka. Nierzadko zdarza się, że cudzoziemcy uczący się języka polskiego nie są świadomi tego, że jakieś imię oficjalne i jego zdrobnienie odnoszą się do tej samej osoby. O ile łatwo można się domyślić, że Krzysztof i Krzyś to ten sam człowiek, to już skojarzenie ze sobą imion Aleksandra i Ola nie jest tak oczywiste. Podobnie ma się sprawa z imieniem jednego z naszych bohaterów, czyli Lolkiem – oficjalnie Karolem.

Jak tworzy się zdrobnienia imion? Można to robić na wiele różnych sposobów. Oto najczęściej stosowane:

- skrócenie podstawowej formy imienia, np. *Maksymilian → Maks*;
- wydłużenie podstawowej formy imienia poprzez dodanie sufiksu *-ek* lub *-ka*, np. *Piotr → Piotrek*;
- skrócenie i dodanie zakończenia *-usia*, *-isia* lub *-unia*, np. *Agnieszka → Aga → Agusia/Agunia*
- dodanie zakończenia -uś, *-iś* lub *-yś* do imion męskich, np. *Tomasz → Tomuś*
- upodobnienie imienia żeńskiego do męskiego, np. *Małgorzata → Małgosia → Małgoś*
- dodanie końcówki *-o* do imion męskich, np. *Krzysztof → Krzyś → Krzysio*

W języku polskim można zdrabniać nawet zdrobnienia imion, np. *Maria → Mania → Maniusia*.

5A. Proszę dopasować zdrobnienia popularnych polskich imion do ich oficjalnych form.

Barbara	Julcia
Lidia	Basiunia
Julia	Kuba
Zofia	Marcinek
Marcin	Madzia
Aleksandra	Lidzia
Magdalena	Mania
Tomasz	Jędruś
Andrzej	Janek
Maria	Tomeczek
Jakub	Olusia
Jan	Zosieńka

5B. Proszę dopasować zdrobnienia imion rzadziej w Polsce używanych do ich oficjalnych form.

Celina	Gucio
Żelisław	Dzidka
Konrad	Lolek
Fryderyk	Żelek
Cyprian	Cela
Zdzisława	Bodzio
August	Tosia
Sebastian	Bolek
Bogdan	Cypek
Antonina	Kondzio
Bolesław	Ferdek
Karol	Bastek

5C. Proszę dopasować zdrobnienia imion popularnych na Śląsku do ich oficjalnych form.

August	Efa
Leokadia	Jonek
Eugenia	Bercik
Henryk	Gustlik
Jerzy	Wiluś
Albert	Gynia
Jan	Hyniek
Wilhelm	Jorguś
Stefania	Trudka
Genowefa	Lodzia
Gertruda	Stefka

6. Proszę uzupełnić tekst zdrobnieniami imion.

Wczoraj był mój pierwszy dzień w nowej szkole. Poznałam swoje nowe koleżanki i nowych kolegów. Najfajniejsze dziewczyny to ..... *Kasieńka* ..... (Katarzyna) i ..... (Agata), z którymi od razu się zaprzyjaźniłam. Poza nimi w mojej klasie są też inne dziewczynki: ..... (Marcelina), ... (Wioletta), ... (Ludwika), a także ..... (Oliwia), ... (Emilia) i ..... (Klara). Tak naprawdę to wszystkie wydają mi się bardzo sympatyczne. Oczywiście w klasie są też chłopcy: ..... (Krzysztof), ... (Stanisław) i ..... (Michał).

7. Proszę utworzyć zdrobnienia od swojego imienia oraz imion swoich znajomych z grupy (lub spoza niej).

8. Proszę przyjrzeć się uważnie zamieszczonej ilustracji i uzupełnić podane teksty, opisując widniejących na obrazku Bolka i Lolka. Jak wyglądają? W co są ubrani? Jakie mają charaktery?

a) Lolek ma mniej . . . . . niż Bolek. Chłopiec nosi jasnoniebieską . . . . . i ciemniejsze . . . . . . Ma białe . . . . . i czarne . . . . . . Lolek wygląda na sympatycznego, bo jest bardzo . . . . . . Lolek i Bolek mają brązowe . . . . . , może jadą na . . . . . ?

b) Bolek jest . . . . . od Lolka. Ma . . . . . włosy. Nosi białą . . . . . i czerwone . . . . . . Tak samo jak Lolek ma białe . . . . . i czarne . . . . . . On też jest . . . . . i dlatego wygląda na sympatycznego chłopca.

Film jest dostępny w serwisie YouTube na kanale „Studio Filmów Rysunkowych".

7. Proszę obejrzeć fragment filmu *Bolek i Lolek – wakacyjne szlaki* i odpowiedzieć na pytania.

1. Skąd jadą Bolek, Lolek i Tola?
2. Dokąd jadą Bolek, Lolek i Tola?
3. Czym chce jechać Bolek?
4. Czym chce jechać Lolek?

5. Czym chce jechać Tola?
6. Dlaczego rower Lolka nie chce jechać?
7. Dlaczego Tola jest smutna?
8. Co robi Bolek, żeby przyśpieszyć podróż łódką?
9. Gdzie spotykają się Bolek, Lolek i Tola?

8. Proszę opowiedzieć, jaka jest Pani/Pana wymarzona wakacyjna podróż? Dokąd chciałaby/chciałby Pani/Pan pojechać i czym?

9. Proszę spojrzeć na obrazki pochodzące z innych animacji Studia Filmów Rysunkowych. Proszę spróbować dopasować podane tytuły do odpowiednich ilustracji.

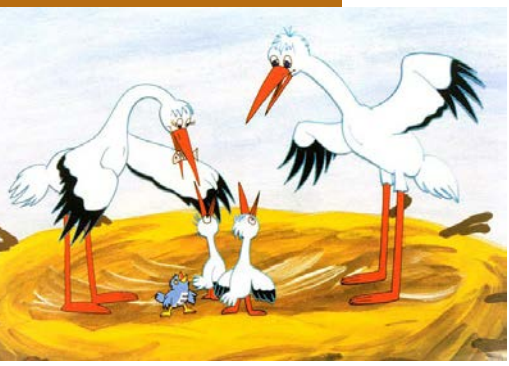

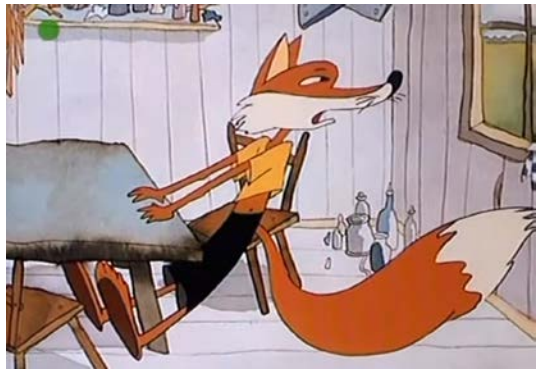

Lis Leon, *Między nami bocianami*, *Podróże Kapitana Klipera*, *Kangurek Hip-Hop*, *Gwiazda Kopernika*

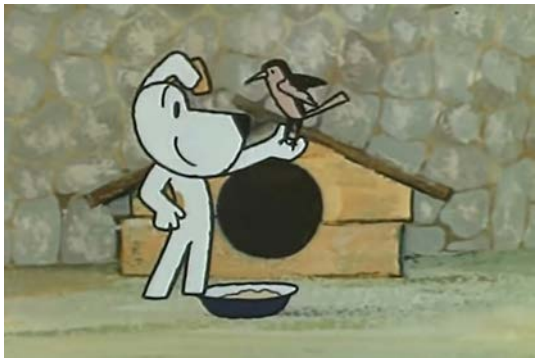

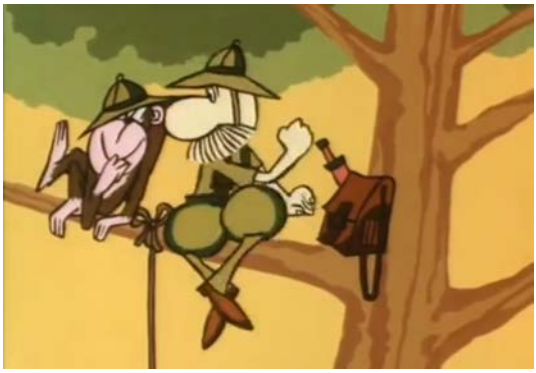

Przygody Błękitnego Rycerzyka, *Kuba i Śruba*, *Porwanie w Tiutiurlistanie*, *Pampalini łowca zwierząt*,

Więcej inspiracji związanych z wykorzystaniem filmów animowanych w nauczaniu można odnaleźć na stronie Filmoteki szkolnej (Lekcja 55. *ABC animacji*).

Ciekawe informacje o filmie animowanym można znaleźć też na kanale Polska Półka Filmowa. Odcinki dotyczące kina animowanego znajdują się na playliście *Polski film dla początkujących*.

Scenariusze lekcji z wykorzystaniem filmu animowanego można znaleźć w książce *Polska Półka Filmowa. Krótkometrażowe filmy animowane i aktorskie w nauczaniu języka polskiego jako obcego* autorstwa Agnieszki Tambor i Justyny Hanny Budzik (publikacja dostępna jest w księgarni Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego). Wiele przydatnych materiałów można znaleźć także na stronie www.polskapolkafilmowa.pl w zakładce Lekcje filmowe --- Scenariusze zajęć i materiały.

MACIEJ PIEPRZYCA

Maciej Pieprzyca (ur. 1964 r.) jest polskim reżyserem filmowym i teatralnym. Jeden z jego najbardziej znanych filmów to *Barbórka* należąca do serii *Święta Polskie*. Film opowiada historię aktora z Warszawy, który przyjeżdża na Śląsk i poznaje Basię – pracownicę kopalni. Historia miłosna jest pretekstem do ukazania tradycyjnego śląskiego święta górników obchodzonego 4 grudnia, czyli w dzień św. Barbary. Główną rolę męską w filmie *Barbórka* zagrał Marcin Dorociński. Ten aktor w 2020 roku dał się poznać światowej publiczności rolą w serialu Netflixa *Gambit królowej* (*The Queen's Gambit*).

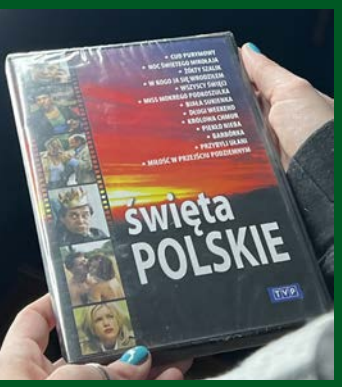

1A. Proszę dopasować tytuły filmów z serii Święta Polskie do odpowiadających im uroczystości.

1. Cud purymowy	A) Święty Mikołaj
2. Noc Świętego Mikołaja	B) Boże Ciało
3. Żółty szalik	C) Dzień Ojca
4. W kogo ja się wrodziłem	D) Purim
5. Wszyscy święci	E) Matki Boskiej Zielnej (Święto Wojska Polskiego)
6. Miss mokrego podkoszulka	F) Wigilia
7. Biała sukienka	G) Wielkanoc
8. Długi weekend	H) walentynki
9. Królowa chmur	I) 1 Maja – 3 Maja
10. Piekło – niebo	J) pierwsza komunia święta
11. Barbórka	K) Dzień Matki
12. Przybyli ułani	L) Wszystkich Świętych
13. Miłość w przejściu podziemnym	M) Dzień Górnika

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13

Marcin Dorociński z autorką

1B. Proszę dopasować pojawiające się w tytułach filmów święta do terminów, w których są one obchodzone w Polsce.

1. 24 grudnia	A) Święty Mikołaj
2. 15 sierpnia	B) Boże Ciało (uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa)
3. 3 maja	C) Dzień Ojca

4. 14 lutego	D) Purim
5. 23 czerwca	E) Matki Boskiej Zielnej (Święto Wojska Polskiego)
6. 6 grudnia	F) Wigilia
7. 4 grudnia	G) walentynki
8. 1 listopada	H) Święto Flagi
9. 2 maja	I) Dzień Matki
10. 1 maja	J) Wszystkich Świętych
11. 14 dnia miesiąca adar	K) Barbórka
12. 30 dni po Wielkanocy (zawsze w czwartek)	L) Święto Narodowe Trzeciego Maja
13. 26 maja	M) Święto Pracy

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14

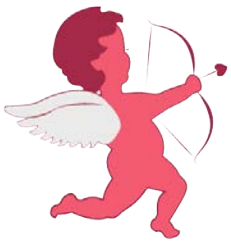

1C. Czy wszystkie wymienione święta są obchodzone w Pani/Pana kraju? Jeśli tak, to czy w tych samych terminach?

2A. Proszę ułożyć fragmenty tekstu w odpowiedniej kolejności.

1

Pozwólcie, że opowiem Wam dziś trochę o filmach Macieja Pieprzycy.

Poza tym koniecznie powinniście sięgnąć także po film *Chce się żyć*. Jest to historia cierpiącego na porażenie mózgowe Mateusza.

Jego najważniejsze filmy, które na pewno warto zobaczyć, to debiut *Drzazgi* – film, za który otrzymał nagrodę na 33. Festiwalu Polskich Filmów Fabularnych w Gdyni.

Ta bardzo smutna historia w wykonaniu Maćka Pieprzycy nabiera zabawnego charakteru i ogląda się ją z wielką przyjemnością. Reżyser udowadnia, że o trudnych i smutnych sprawach można opowiadać w niecodzienny sposób.

Ostatni film reżysera, który chcę Wam polecić, to *Jestem mordercą*. Czy słyszeliście kiedyś o „wampirze z Zagłębia"?

Szczególnie polecam *Jestem mordercą* tym osobom, które lubią kino koreańskie, i które znają *Zagadkę zbrodni* w reżyserii Joon-ho Bonga. Myślę, że podobieństwo tych dwóch obrazów was zaskoczy!

Jeśli nie, to o nim właśnie jest ten film. Dzieło to zainspirowane jest prawdziwą historią z lat 70.

Opowiada o seryjnym mordercy, którym był… no właśnie, tego chyba nie powinnam Wam zdradzać; dowiecie się sami, jeżeli obejrzycie film.

Cały świat myśli, że skoro Mateusz nie może się swobodnie poruszać i nie potrafi mówić, to jest także niepełnosprawny intelektualnie – okazuje się jednak, że jest zupełnie inaczej.

2B. Proszę podać tytuły trzech filmów, które zostały wymienione w tekście. Korzystając z informacji w ćwiczeniu 2A oraz z internetu, proszę wypisać po 5 informacji o każdym z tych filmów.

1. Film pt. . . . . .

2. Film pt. . . . . .

3. Film pt. . . . . .

4. Proszę przeczytać fragment wywiadu z Maciejem Pieprzycą i wstawić do tekstu czasowniki podane w nawiasach w odpowiednich formach.

– Widzi Pan jakieś analogie i podobieństwa między Pana twórczością a filmami takich twórców, jak Magdalena Piekorz czy Eugeniusz Kluczniok? Czy czuje Pan, że moglibyście wspólnie stworzyć coś, co byłoby kontynuacją klasycznego kina śląskiego Kazimierza Kutza? Lub inaczej mówiąc: czy uważa Pan się za członka nurtu, który można nazwać „nowym kinem śląskim"?

Nie ..*wiem*.. (0) (wiedzieć), czy ..... (1) (istnieć) jakiś zwarty nurt, który można nazwać „nowym kinem śląskim". Może krytyka coś takiego ..... (2) (widzieć). To prawda, że w ostatnich latach sporo filmów fabularnych ..... (3) (zrealizować) na Śląsku. Z tym, że większość z nich ..... (4) (zrobić) przez reżyserów, którzy nie ..... (5) (wywodzić się) z tego regionu. Po prostu ..... (6) (przyjechać) na Śląsk, bo ..... (7) (odnaleźć) fotogeniczną scenerię – zwłaszcza jak ..... (8) (chcieć) się opowiadać o biedzie i braku perspektyw. Czy to też jest „nowe kino śląskie"? ..... (9) (sądzić), że reżyserzy nie ..... (10) (zastanawiać się) nad tym, czy robią filmy zaliczane do jakiegoś nurtu, czy nie. Trudno też cokolwiek, co ..... (11) (powstać) w ostatnich latach na Śląsku, uznać za kontynuację filmów Kazimierza Kutza. Przede wszystkim jego genialna trylogia śląska, zwłaszcza dwie pierwsze części, ... (12) (od-

woływać się) do historii. No i . . . . . (13) (powstać) w zupełnie innych warunkach ekonomiczno-politycznych, jako rodzaj misji. Dziś o tym, czy film powstanie, ... (14) (decydować) głównie prawa rynku. Ja mogę chcieć zrobić nowy film o powstaniu śląskim. Ale co z tego? Kto . . . . . (15) (dać) na to pieniądze?

źródło: „Postscriptum Polonistyczne", *Polskie kino po…*, 2010, nr 1, red. nr. A. Tambor, J. Tambor

Maciej Pieprzyca studiował dziennikarstwo na UŚ, a później na WRiTV tej samej uczelni ukończył studia reżyserskie. Jest także absolwentem PWSFTViT w Łodzi. Ponadto jest profesorem sztuk filmowych.

Skrótowce są w języku polskim bardzo popularne. Chętnie używa się ich zarówno w potocznych rozmowach, jak i w dyskursie oficjalnym. Są to akronimy wielowyrazowych nazw instytucji, organizacji i urzędów, a nawet zjawisk. Polacy używają na co dzień wielu skrótowców, lecz nie zawsze potrafią je prawidłowo rozwiązać. Skrótowce zapisujemy (w zasadzie) wielkimi literami i odczytujemy na różne sposoby.

W jaki sposób tworzy się skrótowce?

Są trzy metody:

- Po pierwsze, z pierwszych głosek wyrazów wchodzących w skład wielowyrazowej nazwy własnej, np. *ZUS* (Zakład Ubezpieczeń Społecznych) lub *PAN* (Polska Akademia Nauk). Takie skrótowce czyta się jak zwykłe wyrazy, por. [zus], [pan]. Są to **głoskowce**.

- Po drugie, za pomocą połączenia nazw pierwszych liter wyrazów wchodzących w skład wielosegmentowej nazwy własnej, np. *PKP* (Polskie Koleje Państwowe), *PCK* (Polski Czerwony Krzyż), *ONZ* (Organizacja Narodów Zjednoczonych), *TVN* (Telewizja Nowa/Niezależna). Takie skrótowce wymawia się, odczytując po kolei litery, por. [pe-ka-pe], [pe-ce-ka], [o-en-zet], [te-fał-en]. Są to **literowce**.
- Po trzecie, za pomocą połączenia pierwszych sylab wyrazów tworzących wielowyrazową nazwę własną, np. *Pafawag* (Państwowa Fabryka Wagonów), Polsat (od: polski i satelitarny). Są to **sylabowce.**
- **Istnieją też skrótowce mieszane. Przykładem może być np.** CPLiA [ce-pe-l-i-a], czyli Centrala Przemysłu Ludowego i Artystycznego, PZMot, czyli Polski Związek Motorowy [pe-zet-mot].

Warto przyjrzeć się wymowie skrótowców – szczególnie zawierających nazwy obcych liter (niewystępujących w podstawowym alfabecie polskim: *v*, *q*, *x* oraz w całości zapożyczonych, przejętych z języków obcych) zarówno w obiegu oficjalnym, jak i potocznym, codziennym. W tym przypadku również w języku polskim możemy opisać kilka zasad.

1. Literowce zawierające nazwy obcych liter. Obce litery mają w języku polskim utrwalony sposób odczytywania: *v* [fał], *q* [ku], *x* [iks]. Zatem nazwę TVN należałoby odczytywać/wymawiać [te-fał-en], TVP jako [te-fał-pe], AXN jako [a-iks-en]. Zdarza się, że niektórzy Polacy zamiast nazw obcych liter odczytują je jak odpowiedniki głoskowe w zapożyczonych wyrazach niebędących skrótowcami – skoro w wyrazach zapożyczonych *Galaxy*, dawnych zapisach imion *Xawery*, *Xymena* literę *x* czytamy jako [ks]: [galaksy], [ksawery], [ksymena], a literę *v* w *vectra*, *video* jako [w]: [wektra], [wideo], *V* w skrótowcu TVN, TVP niektórzy czytają jako [wu]: [te-wu-en], [te-wu-pe].
2. Skrótowce zapożyczone z języków obcych, np. VAT (z ang. value-added tax) lub mieszane zawierające odniesienia do wyrazów zapożyczonych, np. PEWEX (Przedsiębiorstwo Eksportu Wewnętrznego) – czytane są jak zapożyczenia wspomniane w p. 1): [wat], [peweks].
3. Skrótowce literowe złożone z wyrazów obcych, reprezentowanych przez litery istniejące w polskim alfabecie, np. HBO (Home Box Office), BBC

(British Broadcasting Corporation), DVD (Digital Video Disc lub Digital Versatile Disc) bywają czytane na wzór odczytań oryginalnych z języka angielskiego (szczególnie przez osoby znające język angielski), choć oczywiście w wymowie spolszczonej: [ejdż-bi-o], [bi-bi-si], [di-wi-di], ale często są też wymawiane zgodnie z polskim alfabetem: [ha-be-o], [be-be-ce], [de-fał-de/de-wu-de]. Ale np. literowiec WHO (Światowa Organizacja Zdrowia; World Health Organization) jest wymawiany wyłącznie zgodnie z polskimi nazwami liter w alfabecie [wu-ha-o], podobnie jak *www* ma wyłącznie wymowę [wu-wu-wu].

4. Skrótowce sylabowe lub mieszane, w których sylaby/fragmenty wyrazów pochodzą od wyrazów angielskich: *hi-fi* (*high fidelity*), *wi-fi* (wireless fidelity). Tu wymowa jest różna: *hi-fi* – najrzadziej zgodnie z angielko-amerykańską wymową skrótowca [haj faj], najczęściej hybrydowo [haj fi], czyli pierwsza część w zgodzie z angielską wymową w skrótowcu i w podstawowym wyrazie *high*, druga część inaczej niż w angielskim skrótowcu, ale zgodnie z brzmieniem początkowej sylaby podstawowego wyrazu *fidelity* i tym samym literowo zgodnie z polskim brzmieniem połączenia *fi*, rzadko literowo po polsku [hi fi]; *wi-fi* z kolei najczęściej wymawiane jest literowo po polsku [wi fi], zdecydowanie rzadziej zgodnie z angielską wymową [łaj faj]. Skąd ta rozbieżność? Skrótowca *wi-fi* używają dziś wszyscy,

wykształceni i słabiej wykształceni, znający angielski i nieznający żadnych języków, zatem wymowa literowa jest bezpieczniejsza, nazwa *hi-fi* bywa częściej używana przez osoby władające angielskim.

Wszystkie wskazane sposoby wymowy skrótowców z elementami obcymi mają oparcie w polskich sposobach adaptacji zapożyczeń (literowych lub fonetycznych, czyli poprzez postać pisaną lub ustną). Trudno wyrokować w poszczególnych przypadkach, który typ wymowy zwycięży.

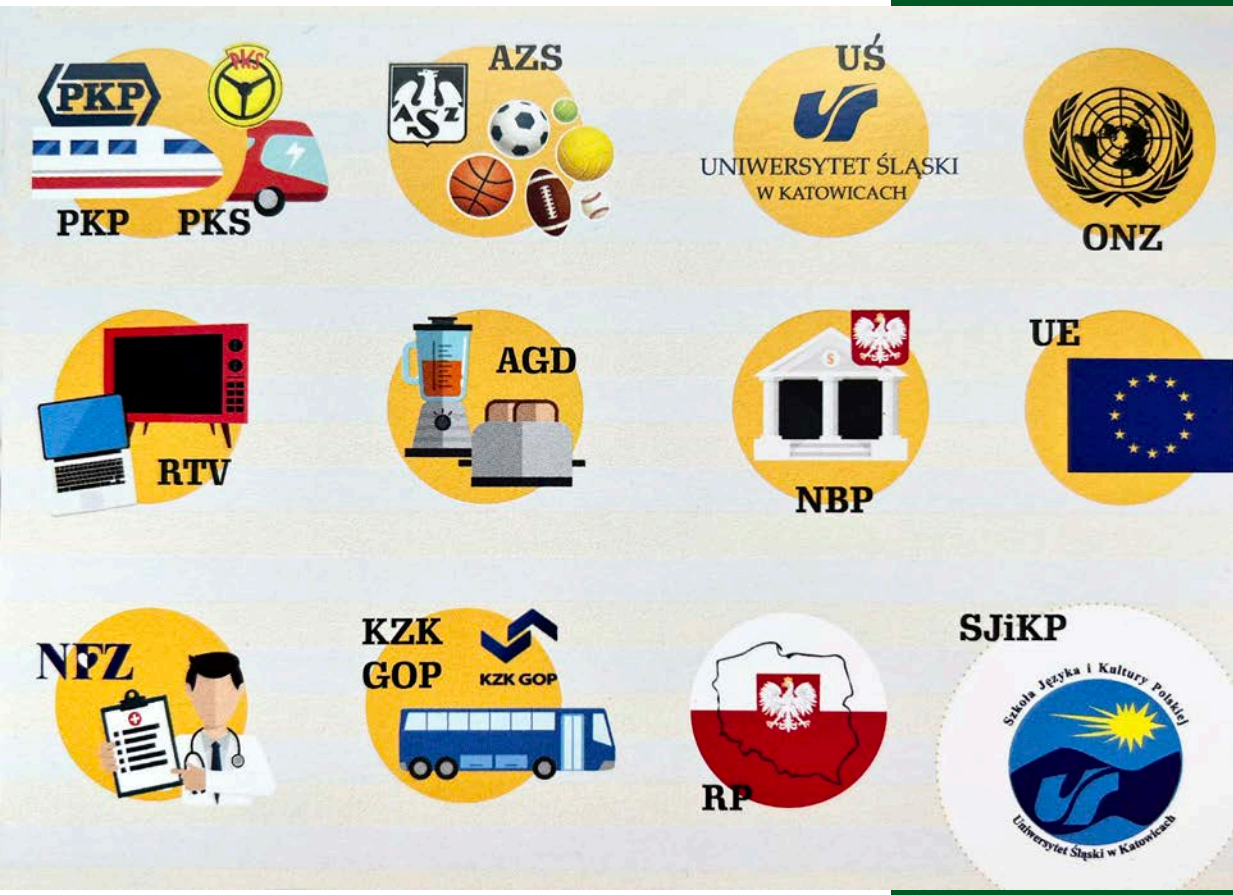

4. Proszę rozwiązać skrótowce użyte w tekstach.

a) **PAP** wczoraj opublikowała informację, z której skorzystały m.in. stacja **TVP, RMF** FM oraz portal internetowy **WP**. P.o. kanclerza wystosował wczoraj do pracowników notatkę, zgodnie z którą **WRiTV UŚ** zostaje przekształcone w Szkołę Filmową im. Krzysztofa Kieślowskiego.

b) Polskie uczelnie oraz związki zawodowe **NSZZ** „Solidarność" i **ZNP** podpisały dodatkowe porozumienia z **PZU**, **ZUS** i **NFZ**. Informacje zostaną opublikowane w **DzU RP**.

c) Wczoraj w **CINiBA** odbyło się spotkanie pod patronatem **NBP**, które zgromadziło rektorów **UŚ**, **UJ**, **KUL**, **UAM**, **UMCS**, **UW**, **ŚUM**. Na otwarciu przemówił prof. zw. dr hab. Jan Iksiński **JM** Rektor **AWF**-u oraz Rektor **ASP**.

d) **CBOS** opublikowało wczoraj wyniki sondażu, według którego większość Polaków chce restrukturyzacji takich sił ratowniczych, jak: **GOPR**, **TOPR**, **WOPR**, **DOPR** oraz **OSP**. Ludzie chcieliby także, aby rząd wsparł mocniej **WOŚP**. Nie chcemy natomiast zmian w zakresie działania takich firm jak **PKP** oraz **PKS**.

e) **PWSTViT** w Łodzi, najczęściej nazywana Szkołą Filmową w Łodzi, ma wielu znanych absolwentów. Jednym z nich jest Zbigniew Rybczyński.

a) *Polska Agencja Prasowa* . . . . . wczoraj opublikowała informację, z której skorzystały m.in. stacja . . . . . , ... FM oraz portal internetowy . . . . . . P.o. kanclerza wystosował wczoraj do pracowników notatkę zgodnie z którą . . . . . .

. . . . zostaje przekształcone w Szkołę Filmową im. Krzysztofa Kieślowskiego.

b) Polskie uczelnie oraz związki zawodowe . . . . „Solidarność" i . . . . podpisały dodatkowe porozumienia z . . . . i . . . . Informacje zostaną opublikowane w . . . .

Wczoraj w . . . . odbyło się spotkanie pod patronatem . . . . , które zgromadziło rektorów . . . . , ... , ... , ... , ... , ... Na otwarciu przemówił prof. zw. dr hab. Jan Iksiński . . . . Rektor . . . . oraz Rektor . . . .

c) . . . . opublikowało wczoraj wyniki sondażu, według którego większość Polaków chce restrukturyzacji takich sił ratowniczych, jak: . . . . , ... , ... , ... oraz . . . . Ludzie chcieliby także, aby rząd wsparł mocniej . . . . Nie chcemy natomiast zmian w zakresie działania takich firm jak . . . . oraz . . . .

d) . . . . w Łodzi, najczęściej nazywana Szkołą Filmową w Łodzi, ma wielu znanych absolwentów. Jednym z nich jest Zbigniew Rybczyński.

5. Proszę przeczytać tekst o filmie *Ikar. Legenda Mietka Kosza* w reżyserii Macieja Pieprzycy. Proszę użyć wyrazów podanych w nawiasach w odpowiedniej formie gramatycznej, tak aby poprawnie wkomponowały się w tekst.

Film Macieja Pieprzycy *Ikar. Legenda Mietka Kosza* . . . . . **(być, niezwykle, ciekawa, opowieść)** o tytułowym Mieczysławie Koszu – legendzie polskiej szkoły jazzu. Ta formacja muzyczna, której powstanie datuje się na połowę lat 50. XX w., znana stała się przede wszystkim dzięki takim twórcom, jak: Krzysztof Komeda, Michał Urbaniak, Tomasz Stańko czy Jan „Ptaszyn" Wróblewski. Mieczysław Kosz, którego uważa się za jednego z najważniejszych przedstawicieli tego nurtu, jest ze wszystkich wymienionych najbardziej zapomniany. Jednak fani jazzu i wszyscy jego prawdziwi miłośnicy uważają go za postać niemal mityczną. . . . . **(Kosz, być, absolutny, objawienie, polska, scena, muzyczna)**. Artysta pochodził z prowincji i w wieku 12 lat stracił wzrok. Pomimo swojej niepełnosprawności potrafił rozwinąć oryginalny język muzyczny w czasach, gdy kontakt z głównym nurtem światowego jazzu był w Polsce bardzo ograniczony.

. . . . . **(Muzyk, podróżować, po, Europa),** był zapraszany na najbardziej prestiżowe imprezy, zagrał koncert na festiwalu w Montreux – drugim największym festiwalu na świecie po Międzynarodowym Festiwalu Jazzowym w Montrealu. Ciekawostką jest na pewno to, że za życia Mietka Kosza . . . . . **(ukazać się, tylko, jeden, jego, autorski, płyta, długogrający)**! Jego grę można usłyszeć na składance *New Faces in Polish Jazz*, a także jako akompaniament na płycie wokalistki Marianny Wróblewskiej. Pewnie myślicie, że to niemożliwe. Dziś to przecież płyty i odsłuchania danej piosenki na portalach internetowych są tym, co . . . . . **(powodować, że, artysta, być, znany, i, mieć, wiele, fan).** Jednak wtedy, na przełomie lat 60. i 70., kiedy Kosz rozpoczynał karierę, było zupełnie inaczej. . . . . **(Film, Maciej, Pieprzyca, być, przeżycie, przede wszystkim, muzyczny).** Muzyka w filmie porwie na pewno nie tylko tych, którzy kochają muzykę jazzową. Utwory Mietka Kosza to połączenie wpływów klasycznych – artysta kochał Bacha, Beethovena, Chopina i Liszta. . . . . **(W, jego, utwór, usłyszeć – *wy*, też, inspiracja, folk).** Niestety, życie geniuszy naznaczone jest często piętnem nieszczęścia. Kosz popadł w alkoholizm, który wraz z dojmującą samotnością spowodował, iż w maju 1973 roku wypadł (lub wyskoczył) przez okno. Odejście w wieku 29 lat i niewielki w gruncie rzeczy dorobek muzyczny spowodowały, że . . . . . **(postać, Kosz, szybko, odejść, w, zapomnienie).** Pozostaje jednak nadzieja, iż film Pieprzycy i niezwykła kreacja rewelacyjnego Dawida Ogrodnika . . . . . **.(dać, on, nowe, wspaniałe, życie).**

Proszę obejrzeć krótkie omówienie filmu Macieja Pieprzycy pt. *Ikar. Legenda Mietka Kosza* na kanale Polska Półka Filmowa.

LECH MAJEWSKI*

Lech Majewski to urodzony w Katowicach reżyser, pisarz, poeta i malarz. Jest członkiem europejskiej oraz amerykańskiej Akademii Filmowej. Majewski znany jest z awangardowych i niezwykłych projektów łączących w sobie różne formy i dziedziny sztuki. Pracowały z nim największe gwiazdy kina światowego: Viggo Mortensen (*Ewangelia według Harry'ego*); Gary Oldman, Benicio del Toro, David Bowie (*Basquiat – taniec ze śmiercią*); John Malkovich, Josh Hartnett (*Dolina Bogów*); Rutger Hauer (*Młyn i krzyż*). Co ważne jego twórczość jest zauważana nie tylko przez krytyków filmowych – w 2006 roku w Museum of Modern Art w Nowym Jorku zorganizowano retrospektywę jego twórczości.

Wśród filmów tego reżysera, które bezpośrednio dotykają Śląska wymienić trzeba *Angelusa* i *Wojaczka*. Ten ostatni film, to opowieść o ostatnich latach życia poety Rafała Wojaczka.

* Lekcję przygotowały Alicja Kubies i Khrystyna Lesiv.

1A. Proszę uzupełnić tekst* wyrazami z marginesu.

Lech Majewski to jeden z najbardziej charakterystycznych . . . . . (1) polskiego kina oraz artysta światowego formatu. Jego dzieła są osobliwe i często surrealistyczne. Reżyser wychodzi poza ramy filmowe i narracyjne, jakie zna kino. Majewski poza . . . . . (2) zajmuje się teatrem, malarstwem, rzeźbą, poezją, prozą, fotografią, scenografią, plakatem, muzyką a nawet . . . . . (3) i operatorstwem. Swoje artystyczne wizje spełnia zatem za pomocą wielu środków wyrazu i to w jego twórczości filmowej jest bardzo dostrzegalne, ... (4) wizualnie. Artysta przez lata . . . . . (5) m.in. po USA, gdzie . . . . . (6) ze znanymi studiami filmowymi. Jednym z tych miejsc było studio Propaganda znane np. z realizacji serialu *Miasteczko Twin Peaks*.

Być może ktoś Lecha Majewskiego . . . . . (7) lub kojarzy jego nazwisko. Ale może nie . . . . . (8), że ten niezwykły człowiek urodził się w Katowicach. Akcja filmu *Angelus* w tym właśnie miejscu się rozgrywa. Film miał swoją premierę w 2001 roku. Bardzo trudno jest w prosty sposób opisać jego . . . . . (9). Jesteśmy świadkami różnych wydarzeń, z których część wydaje się realistyczna, a część całkowicie . . . . . (10). Trudno orzec, co w filmie dzieje się naprawdę, a co jest . . . . . (11) jednego z bohaterów. I to może być kluczowe w kontekście . . . . . (12)

* Tekst autorstwa Alicji Kubies.

- bajkowo,
- bohaterowie,
- fabułę,
- filmem,
- interpretacji,
- klimat,
- kulturze,
- mamy,
- nazwą,
- negatywne,
- niebieski,
- patrzenia,
- podróżował,
- podziemny,
- powstała,
- produkcją,
- przedstawia,
- przywiązanie,
- rzeczywistości,
- składała,
- surrealistyczna,
- symbolika,
- szerzej,
- twórców,
- wchodzili,
- wiecie,
- wręcz,
- współpracował,
- wyobrażeniem,
- wyróżniała,
- zapoznać się,
- ziemski,
- zna,
- związana,
- zwłaszcza

na kulturę śląską, bo to właśnie jej poświęcone jest całe dzieło.

My na Śląsku też . . . . . (13) swojego Nikifora*. A nawet kilku! W *Angelusie* Majewski nakreślił sylwetki malarzy znanych . . . . . (14) jako Grupa Janowska. W jej skład . . . . . (15) artyści: Teofil Ociepka, Paweł Wróbel, Leopold Wróbel, Ewald Gawlik, Antoni Jaromin, Bolesław Skulik, Eugeniusz Bąk, Paweł Stolorz, Erwin Sówka i Gerhard Urbanek. Grupa . . . . . (16) w 1946 roku w świetlicy przykopalnianej. Oficjalną . . . . . (17) Grupy było Koło Malarzy Nieprofesjonalnych, ... (18) się ona z malarzy amatorów, którzy pochodzili z Janowa Śląskiego. Twórczość każdego z członków . . . . . (19) indywidualność czy otwartość na nowatorskie formy ekspresji. Warto dodać, iż grupa wciąż funkcjonuje, posiada własną stronę internetową, dzięki której możemy . . . . . (20) nie tylko z jej historią, ale również z aktualnymi wydarzeniami. Grupa jest mocno . . . . . (21) z dzielnicą Katowic – Nikiszowcem, który możecie zobaczyć w filmie *Angelus*. Nikiszowiec jest wyjątkowy ze względu na swoją architekturę, układ przestrzenny i historię.

Sylwetki wcześniej wymienionych artystów . . . . . (22) widzom młody chłopak. Wprowadza nas w świat śląskiej . . . . . (23), która dla osób spoza tych terenów jest osobliwa, przywołuje różne niesamowite opowieści, pełne symboli, odniesień do śląskiej kultury. Ten film to nie tylko zbiór fantastycznych opowieści o śląskiej . . . . . .

* Nikifor Krynicki (ur. 1895, zm. 1968) był łemkowskim malarzem i najbardziej znanym polskim przedstawicielem prymitywizmu.

- bajkowo,
- bohaterowie,
- fabułę,
- filmem,
- interpretacji,
- klimat,
- kulturze,
- mamy,
- nazwą,
- negatywne,
- niebieski,
- patrzenia,
- podróżował,
- podziemny,
- powstała,
- produkcją,
- przedstawia,
- przywiązanie,
- rzeczywistości,
- składała,
- surrealistyczna,
- symbolika,
- szerzej,
- twórców,
- wchodzili,
- wiecie,
- wręcz,
- współpracował,
- wyobrażeniem,
- wyróżniała,
- zapoznać się,
- ziemski,
- zna,
- związana,
- zwłaszcza

(24), lecz także niesamowitych, malarskich kadrów. Majewski pokazuje świat nasyconych barw, symboliczne . . . . . (25) do ziemi, nadaje hałdom baśniowy klimat, ceglane familoki wyglądają . . . . . (26), niczym chatki krasnoludków. Reżyser dzieli filmowy obraz na trzy światy – . . . . . (27) (związany z codziennym życiem, powiązany z kamienicami), ... (28) (hałdy, górnicy wychodzący z kopalni) i . . . . . (29) (niebo, kadrowanie bohaterów na jego tle, widoczne jest to szczególnie w scenach z młodym narratorem). Niemniej, niezależnie od „warstwy", niemal w każdym kadrze widzimy ziemię – przywiązanie do niej zdaje się być dla Majewskiego konstytutywną cechą Śląska, którego . . . . . (30) jest wielowymiarowa; może odnosić się do górnictwa, historii itd. Dodatkowo, nasz narrator jest niczym Jezus, który ma oczyścić śląską krainę – z czego? To już kwestia indywidualnej ..... (31). Cały klimat filmu fantastycznie uzupełnia język, bowiem wszyscy . . . . . (32) „godają*".

Czy warto sięgnąć po *Angelusa*? Film jest bardzo nietypowy i momentami . . . . . (33) dziwny, ale wzbudza emocje, a to wydaje się w kinie niezwykle ważne – niezależnie, czy obraz wzbudza pozytywne czy . . . . . (34) uczucia, to jednak skłania w jakiś sposób do namysłu. Majewski uchwycił pewną magię i . . . . . (35) Śląska, które trudno nazwać.

* Godać, czyli mówić po śląsku.

- bajkowo,
- bohaterowie,
- fabułę,
- filmem,
- interpretacji,
- klimat,
- kulturze,
- mamy,
- nazwą,
- negatywne,
- niebieski,
- patrzenia,
- podróżował,
- podziemny,
- powstała,
- produkcją,
- przedstawia,
- przywiązanie,
- rzeczywistości,
- składała,
- surrealistyczna,
- symbolika,
- szerzej,
- twórców,
- wchodzili,
- wiecie,
- wręcz,
- współpracował,
- wyobrażeniem,
- wyróżniała,
- zapoznać się,
- ziemski,
- zna,
- związana,
- zwłaszcza

1B. Po przeczytaniu tekstu proszę rozstrzygnąć, czy podane zdania są prawdziwe, czy fałszywe.

1. Dzieła Lecha Majewskiego są surrealistyczne.
2. Lech Majewski urodził się w Warszawie.
3. Akcja filmu *Angelus* rozgrywa się w mieście urodzenia reżysera.
4. Premiera filmu *Angelus* odbyła się w 2002 r.
5. Film jest swoistym hołdem dla kultury śląskiej.
6. Oficjalną nazwą Grupy Janowskiej było Koło Malarzy Nieprofesjonalnych.
7. Grupa Janowska już nie istnieje.
8. Nikiszowiec jest miastem w Niemczech.
9. Reżyser pokazuje w filmie trzy światy.
10. Głównym elementem prawie każdego kadru jest ziemia.
11. Główny bohater filmu mówi po polsku.
12. Warto obejrzeć film *Angelus*.

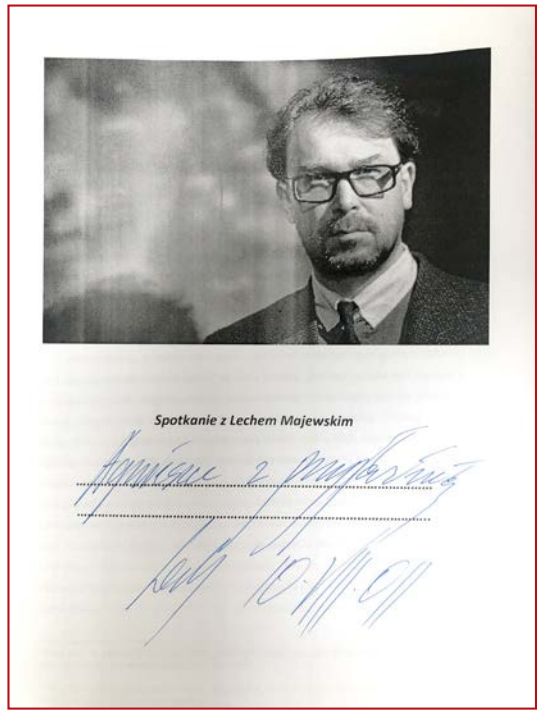

2. Proszę dopasować do siebie wyrazy w obu kolumnach, aby stworzyć zwroty i wyrażenia, które pojawiły się w tekście, a następnie utworzyć z nimi 3 zdania.

artysta	przestrzenny
wychodzić	ekspresji
środki	światowego formatu
akcja	do namysłu
dzieło	cecha
nakreślić	poza ramy
formy	opowieść
posiadać	emocje
układ	rozgrywa się
przywołać	po film
konstytutywna	wyrazu
sięgnąć	stronę internetową
wzbudzić	sylwetkę
skłaniać	poświęcone

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14

Jeśli chcesz dowiedzieć się więcej o twórczości Lecha Majewskiego posłuchaj podkastu z serii „Polski film dla początkujących"

KADR PIERWSZY

- obraz
- spódnica
- ściana
- kapelusz
- ławka
- garnitur
- trawa
- bluzka

KADR DRUGI

- garnitur
- pagórek
- niebo
- trawa
- donica
- drzewko
- kapelusz
- kwiaty
- narzuta

3A. Proszę dopasować wyrazy do odpowiednich elementów zaznaczonych na kadrach z filmu Lecha Majewskiego, wpisując właściwy numer obok słowa. Następnie proszę odpowiedzieć na zamieszczone poniżej pytania.

Po obejrzeniu filmu proszę odpowiedzieć na pytania.

1. Co przedstawia obraz nad bohaterami? Dlaczego on jest ważny?
2. Na podstawie ilustracji i filmu proszę opisać relację tych ludzi.

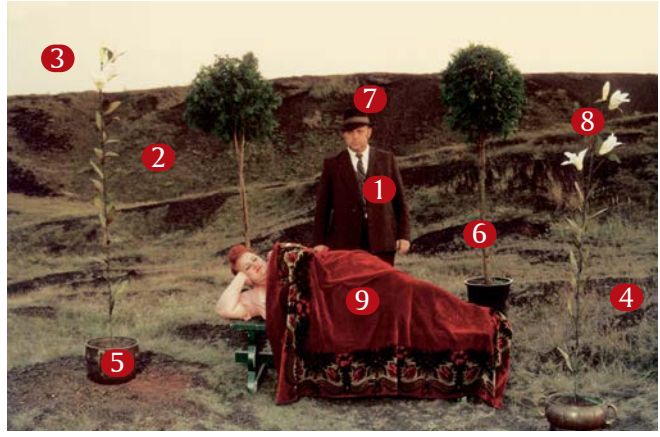

Po obejrzeniu filmu proszę odpowiedzieć na pytania.

1. Którego z malarzy Grupy Janowskiej widzimy na powyższej ilustracji?
2. Kim jest towarzysząca mu kobieta?

Po obejrzeniu filmu proszę odpowiedzieć na pytania.

1. Kim jest dziewczyna przedstawiona na ilustracji?
2. Co mogą symbolizować gołębie?

3B. Proszę opisać powyższe kadry, używając wyrazów pojawiających się w zadaniu.

KADR TRZECI

- gołębie
- obraz
- tapeta
- sukienka
- rama
- włosy

ŚLĄSKI FUNDUSZ FILMOWY

Silesia Film

W Polsce istnieje dobrze rozwinięta sieć regionalnych funduszy filmowych, obejmująca swoim działaniem prawie cały obszar kraju. Jest to inicjatywa, której początek datuje się na 2007 rok (pierwszy fundusz powstał w Łodzi). Od 2008 roku fundusze wsparły finansowo 492 filmy fabularne, dokumentalne i animowane na łączną kwotę ponad 72,2 mln złotych. Regionalne Fundusze Filmowe obok Polskiego Instytutu Sztuki Filmowej oraz Telewizji Polskiej SA są największym publicznym partnerem współfinansującym na zasadzie koprodukcji polską kinematografię. Obecnie funkcjonuje 9 funduszy, ale władze regionów nieobjętych jeszcze działaniem funduszy zadeklarowały uruchomienie kolejnych. Przy siedmiu funduszach – na Śląsku, Dolnym Śląsku, Mazowszu, w Małopolsce, Wielkopolsce, Podkarpaciu, w Łodzi i Poznaniu – działają także lokalne komisje filmowe (*film commission*)*.

* Tekst powstał na podstawie informacji zamieszczonych na stronach: https://wroclawfilmcommission.pl/10-lecie-regionalnych-funduszy-filmowych/ oraz http://filmcommissionpoland.pl/pl/finansowanie/fundusze-regionalne/. Dane aktualne na rok 2018.

1. Od podanych nazw miast i regionów proszę utworzyć przymiotniki. W ten sposób powstaną nazwy zarówno wciąż działających, jak też już nieistniejących polskich funduszy filmowych.

a) *Lubelski* (Lublin) Fundusz Filmowy

b) (Gdynia) Fundusz Filmowy

c) (Dolny Śląsk) Fundusz Filmowy

d) (Śląsk) Fundusz Filmowy

e) (Mazowsze) Fundusz Filmowy

f) (Podkarpacie) Fundusz Filmowy

g) (Warmia + Mazury) Fundusz Filmowy

h) (Zachód + Pomorze) Fundusz Filmowy

i) (Wielkopolska lub Poznań) Fundusz Filmowy

j) (Kraków) Fundusz Filmowy

Uwaga!
Podane lokalizacje to często nazwy konkretnych dzielnic, budynków, ulic. Dlatego trzeba z pomocą internetu ustalić najpierw, w jakich miastach te miejsca się znajdują.

2. Uwzględniając miejsca, w których kręcone były podane filmy, proszę spróbować ustalić, który fundusz filmowy mógł dofinansować te produkcje.

a) *Operacja Dunaj* reż. Jacek Głomb: Karpniki k. Jeleniej Góry

b) *Wróżby Kumaka* reż. Robert Gliński: m.in. Złota Brama, hala targowa przy placu Dominikańskim 1, plac Solidarności, Stocznia Gdańska

c) *Jestem Bogiem* reż. Leszek Dawid: Bogucice

d) *Obywatel Jones* reż. Agnieszka Holland: pałac Dietla, Śląski Urząd Wojewódzki

e) *Zimna wojna* reż. Paweł Pawlikowski: amfiteatr w ośrodku wypoczynkowym Buk w Rudach Raciborskich

f) *Ostatnia rodzina* reż. Jan P. Matuszyński: Ursynów

g) *Hiena* reż. Grzegorz Lewandowski: kopalnia „Bytom II”

h) *Miasto 44* reż. Jan Komasa: zajezdnia tramwajowa przy ul. Kawęczyńskiej 20

i) *Niebieskie Chachary* reż. Cezary Grzesiuk: stadion Ruchu Chorzów

j) *Senność* reż. Magdalena Piekorz: Beskidy

k) *Jestem Twój* reż. Mariusz Grzegorzek: Arturówek

l) *Ciemno, prawie noc* reż. Borys Lankosz: Książ

m) *Boże ciało* reż. Jan Komasa: Jaśliska

n) *Kler* reż. Wojciech Smarzowski: pałac Goetza

3. Proszę przeczytać tekst podsumowujący działalność Regionalnych Funduszy Filmowych* w Polsce w latach 2007–2020 i uzupełnić puste miejsca poprawnymi formami liczb w nawiasach.

Regionalne Fundusze Filmowe w Polsce 2007–2020

Pierwszy Regionalny Fundusz Filmowy w Polsce powstał w ..... (2007) roku. *dwa tysiące siódmym*

W ciągu ..... (13) lat działalności regionalne fundusze wsparły finansowo powstanie ..... (638) projektów:

- ..... (259) filmów fabularnych,
- ..... (305) filmów dokumentalnych,
- ..... (74) filmów animowanych.

Dzięki Regionalnym Funduszom Filmowym, samorządy zainwestowały w produkcję filmową blisko ..... (100) mln złotych.

Sukcesy Regionalnych Funduszy Filmowych

Filmy wsparte przez fundusze filmowe były prezentowane i nagradzane na całym świecie, w tym na największych festiwalach: w Cannes, Berlinie, Wenecji, Toronto, Montrealu czy Annency.

- ..... (6 razy – użyj liczebnika wielokrotnego) otrzymywały nominacje do Nagród Amerykańskiej Akademii Filmowej, w tym w ..... (2015) roku film *Ida* zdobył statuetkę Oscara w kategorii Najlepszy Film Nieanglojęzyczny.
- ..... (7 razy – użyj liczebnika wielokrotnego) filmy koprodukowane przez RFF zostawały laureatami Nagród Polskiej Akademii Filmowej

* Opracowała: Patrycja Młynarczyk, kierownik Silesia Film Commission, stan na wrzesień 2020 r.

w kategorii „najlepszy film", a od . . . . . (2010) roku zdobyły łącznie . . . . . (91) statuetek Orłów.

- . . . . . (4) filmy powstałe przy udziale finansowym RFF zostały nagrodzone statuetkami Europejskich Nagród Filmowych.
- . . . . . (8 razy – użyj liczebnika wielokrotnego), w ciągu . . . . . (13) lat działalności RFF-ów, filmy dofinansowane z regionalnych środków, zostawały laureatami Złotych Lwów na Festiwalu Polskich Filmów Fabularnych w Gdyni.

Obok sukcesów artystycznych, koprodukowane przez regiony filmy, triumfowały także w zestawieniach box office, gromadząc w polskich kinach milionową publiczność:

- *Kler*, reż. Wojtek Smarzowski – . . . . . (5 202 471) widzów (Regionalny Fundusz Filmowy w Krakowie)
- *Boże ciało*, reż. Jan Komasa – . . . . . (1 596 480) widzów (Podkarpacki Regionalny Fundusz Filmowy)
- *Jesteś Bogiem*, reż. Leszek Dawid – . . . . . (1 445 703) widzów (Śląski Fundusz Filmowy)
- *W ciemności* reż. Agnieszka Holland – . . . . . (1 201 354) widzów (Łódzki Fundusz Filmowy)
- *Zimna wojna* reż. Paweł Pawlikowski – . . . . . (1 043 801) widzów (Łódzki Fundusz Filmowy, Mazowiecki, Warszawski Fundusz Filmowy, Podkarpacki Regionalny Fundusz Filmowy, Śląski Fundusz Filmowy).

Filmy wsparte przez RFF były dystrybuowane m.in.: w Wielkiej Brytanii, USA, Niemczech, Francji, Włoszech, Hiszpanii, na Węgrzech, w Czechach, Słowacji, Japonii czy Australii.

Film *Zimna wojna* w reż. Pawła Pawlikowskiego, który jest koprodukcją . . . . . (4) regionalnych funduszy, dystrybuowany jest w . . . . . (70) krajach.

4. Proszę przeanalizować, jak opisywane są lokacje filmowe przez Śląską Komisję Filmową. Następnie proszę przyjrzeć się uważnie zdjęciom kilku lokacji znajdujących się na terenie województwa śląskiego i napisać, do jakich filmów nadawałyby się te miejsca. Proszę zastanowić się nad tym, jakie są ich plusy i minusy oraz zanotować swoje spostrzeżenia.

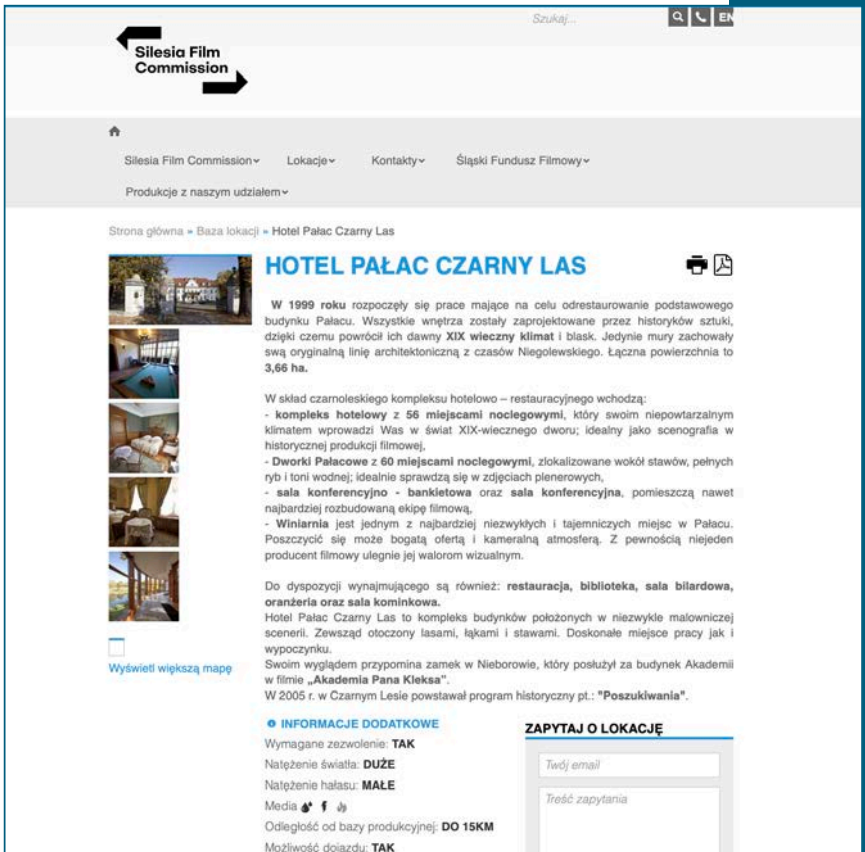

Pytania pomocnicze:

- Co widzi Pani/Pan na zdjęciu?
- Jaka scena mogłaby być tu nakręcona?
- Jakie emocje wzbudza to miejsce?
- Jaka atmosfera panuje na zdjęciu?
- Jakie trudności mogłyby wystąpić podczas realizacji filmu?
- O jakiej porze dnia powinno się kręcić tu film?
- Kto musiałby wyrazić zgodę na nakręcenie filmu w tym miejscu?

Ta lokacja nadawałaby się do filmu . . . . .

– plusy: . . . . . .

– minusy: . . . . . .

© JACEK DĘKNAP

5. Proszę wyobrazić sobie, że jest Pani/Pan reżyserką/reżyserem filmu i stara się o dofinansowanie swojego projektu. Proszę wypełnić formularz konkursowy i zainteresować komisję oceniającą swoim pomysłem.

DANE PROJEKTU

1. RODZAJ FILMU		1. Proszę wskazać: fabularny, dokumentalny lub animowany
2. GATUNEK FILMU (dotyczy filmów fabularnych)		2. W przypadku filmów fabularnych należy wpisać gatunek: dramat, komedia, historyczny itp.
3. TYTUŁ FILMU (roboczy)		3. Należy wpisać tytuł filmu
4. DŁUGOŚĆ FILMU (w minutach)		4. Należy wpisać długość filmu w minutach
5. CAŁKOWITY KOSZT PRODUKCJI		
6. REŻYSER		6. Należy wpisać imię i nazwisko reżysera
7. TYTUŁ I AUTOR UTWORU ADAPTOWANEGO		7. Należy wpisać tytuł utworu oraz imię i nazwisko autora - jeśli dotyczy
8. OPERATOR OBRAZU		8. Należy wpisać imię i nazwisko
9. KOMPOZYTOR MUZYKI		9. Należy wpisać imię i nazwisko
10. WIODĄCY AKTORZY		10. Należy wpisać imiona i nazwiska

11. KRÓTKI OPIS FILMU

	11. Należy umieścić krótki opis filmu

Instrukcja wypełnienia części I formularza

POWIĄZANIE Z REGIONEM

1. PLANOWANE LOKALIZACJE ZDJĘCIOWE

W WOJEWÓDZTWIE ……	

1. W tabeli należy wymienić planowane lokacje zdjęciowe w wybranym województwie oraz wskazać województwo.

2. ZAANGAŻOWANIE TWÓRCÓW

2. Należy krótko opisać zakres i sposób zaangażowania w projekt twórców z wybranego województwa

3. INNY SPOSÓB POWIĄZANIA Z REGIONEM

3. Należy krótko opisać sposób powiązania projektu z wybranym województwem.

Uwaga!
Proszę kierować się intuicją i możliwym (dosłownym lub metaforycznym) znaczeniem tytułu.

6. Proszę dopasować tytuły filmów zrealizowanych częściowo ze środków Śląskiego Funduszu Filmowego do odpowiednich opisów tych produkcji.

1. *Senność* (reż. Magdalena Piekorz, 2008 r.)	A. Film opowiadający historię zespołu Dżem, a właściwie jego wokalisty – Ryszarda Riedla. Tytuł filmu, który jest jednocześnie tytułem piosenki Dżemu, mógłby jednocześnie stać się hasłem przewodnim życia Riedla, który współtworzył historię polskiego bluesa.
2. *Drzazgi* (reż. Maciej Pieprzyca, 2008 r.)	B. Historia kobiety, która będąc matką i żoną, szuka w życiu czegoś więcej. Gdy znajduje odskocznię od codziennego życia i sposób na rozwiązanie nękających jej rodzinę problemów finansowych, orientuje się, że nie jest to warte ceny, którą przyjdzie jej za nowe życie zapłacić.
3. *Skazany na bluesa* (reż. Jan Kidawa-Błoński, 2005 r.)	C. Historia rozgrywa się w latach 70. XX w. w małym miasteczku. Główny bohater przeżywa leniwe i spokojne lato. To historia o wkraczaniu w dorosłość i o tym, jak każde, nawet najnudniejsze wakacje, mogą zaowocować początkiem nowej, zupełnie nieprzewidywalnej drogi. Ale każde wakacje kiedyś się kończą…
4. *Jesteś Bogiem* (reż. Leszek Dawid, 2012 r.)	D. Komedia romantyczna nakręcona w całości po śląsku. Historia dzieje się na jednym z małych osiedli Bytomia, na którym życie toczy się spokojnie i leniwie aż do momentu pojawienia się tajemniczego przybysza, który reprezentuje zupełnie inny system wartości niż mieszkańcy tej dzielnicy.
5. *Niebieskie chachary* (reż. Cezary Grzesiuk, 2018 r.)	E. Piotr przyjeżdża do Polski, aby wziąć ślub z Żanetą i nic nie zapowiada nadchodzącej katastrofy. Jednak podczas wesela wśród gości pojawia się duch młodej kobiety, który, jak się wydaje, przejmuje władzę nad ciałem pana młodego. W filmie zagrał wybitny izraelski aktor Itaj Tiran.
6. *Wspomnienie lata* (reż. Adam Guziński, 2016 r.)	F. Historia kultowego śląskiego zespołu hip-hopowego Paktofonika. Tytuł filmu to jednocześnie tytuł największego przeboju tego zespołu, składającego się z trzech młodych ludzi: Magika, Fokusa i Rahima. Ich pasja i legenda, która otacza śmierć lidera zespołu – Magika, stały się inspiracją dla całego pokolenia ludzi, którzy wychowywali się na ich muzyce.
7. *Zgorszenie publiczne* (reż. Maciej Prykowski, 2009 r.)	G. Opowieść o kilku bohaterach pogrążonych w różnego rodzaju letargu: aktorce cierpiącej na narkolepsję, młodym lekarzu-geju, ukrywającym swoją tożsamość przed rodzicami, i wypalonym pisarzu, który stara się odzyskać natchnienie. Drugie dzieło Magdaleny Piekorz – utalentowanej, młodej reżyserki, absolwentki katowickiego Wydziału Radia i Telewizji Uniwersytetu Śląskiego.

8. *Demon* (reż. Marcin Wrona, 2015 r.)	H. Film opowiada o tym, dlaczego człowiek zostaje kibicem, jakie motywacje kierują naszą miłością do klubu sportowego i jak wiele możemy dla niego poświęcić. Reżyser opowiada historie chuliganów związanych z drużyną Ruch Chorzów, która znana jest na Śląsku jako Niebiescy.
9. *Ewa* (reż. Adam Sikora, Ingmar Villqist, 2012 r.)	I. Ten film to kilka odrębnych historii zmierzających do wspólnego zakończenia. Wszyscy bohaterowie filmu noszą w sercu jakąś zadrę, jakiś cierń. I to właśnie samotność, która dokucza im wszystkim, jest tym, co tak naprawdę ich łączy. Siłą tego filmu jest umiejętnie poprowadzone połączenie między regionalnymi plenerami, które ukazują koloryt Górnego Śląska, a opowiedzeniem uniwersalnej historii, która mogła zdarzyć się zawsze i wszędzie.
10. *Piata pora roku* (reż. Jerzy Domaradzki, 2012 r.)	J. Film to niezwykła pod względem wizualnym opowieść. Jego tworzenie trwało trzy długie lata, ale powstało dzieło absolutnie unikatowe. Inspiracją do zrealizowania filmu stał się obraz *Droga krzyżowa* (znany też jako *Procesja na Kalwarię*) słynnego niderlandzkiego malarza Pietera Bruegla starszego. W filmie obserwujemy losy poszczególnych postaci z obrazu.
11. *Młyn i krzyż* (reż. Lech Majewski, 2011 r.)	K. Film to opowieść o Witku i Barbarze, którzy wyruszają we wspólną podróż. Dzieli ich wiele, ale jeszcze więcej może ich połączyć… nawet „w pewnym wieku”.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11

Aby dowiedzieć się więcej, proszę obejrzeć materiały filmowe:

10 Years of Silesian Film Fund

Silesia Film Commission

Na Śląsku znajduje się kilka ważnych ośrodków związanych z ratowaniem zdrowia i życia. W regionie funkcjonuje szereg jednostek ochrony zdrowia na wysokim poziomie, które mogą poszczycić się specjalistycznym sprzętem i wysoko wykwalifikowaną kadrą medyczną. Na szczególną uwagę zasługują placówki odnoszące największe sukcesy w dziedzinach, takich jak: onkologia (Centrum Onkologii – Instytut Marii Skłodowskiej-Curie w Gliwicach), kardiochirurgia (Śląskie Centrum Chorób Serca), rehabilitacja (Śląskie Centrum Reumatologii, Rehabilitacji i Zapobiegania Niepełnosprawności im. gen. Jerzego Ziętka w Ustroniu), ratownictwo medyczne i leczenie oparzeń (Centrum Leczenia Oparzeń w Siemianowicach Śląskich). Jednostki, które zajmują się tymi obszarami medycyny, plasują się na czołowych miejscach w ogólnopolskich rankingach.

1A. Proszę połączyć nazwy lekarzy z opisami ich specjalności.

1. okulista	A) choroby układu moczowego
2. alergolog	B) choroby układu nerwowego
3. anestezjolog	C) przygotowanie pacjenta do operacji, przeprowadzanie znieczulenia
4. chirurg	D) choroby oczu
5. dermatolog	E) choroby uszu, nosa, krtani, gardła oraz innych narządów głowy i szyi
6. diabetolog	F) cukrzyca
7. gastrolog	G) choroby serca
8. geriatra	H) uczulenia
9. ginekolog	I) choroby układu odpornościowego
10. hematolog	J) choroby krwi i układu krwiotwórczego
11. immunolog	K) choroby układu oddechowego
12. internista	L) choroby narządów ruchu
13. kardiochirurg	M) operacje serca i naczyń krwionośnych
14. kardiolog	N) zabiegi operacyjne i transplantacje
15. laryngolog	O) choroby zębów
16. nefrolog	P) choroby wewnętrzne
17. neurolog	Q) choroby układu kostnego
18. onkolog	R) choroby nerek
19. ortodonta	S) wady zgryzu
20. ortopeda	T) choroby skóry
21. pediatra	U) choroby i zaburzenia psychiczne
22. psychiatra	V) choroby żołądka i układu pokarmowego
23. pulmonolog	W) nowotwory (rak)
24. radiolog	X) obrazowanie ciała człowieka, robienie zdjęć rentgenowskich
25. reumatolog	Y) choroby osób starszych
26. stomatolog	Z) choroby dzieci
27. urolog	AA) choroby żeńskiego układu płciowego

1.	
2.	
3.	
4.	
5.	
6.	
7.	
8.	
9.	
10.	
11.	
12.	
13.	
14.	
15.	
16.	
17.	
18.	
19.	
20.	
21.	
22.	
23.	
24.	
25.	
26.	
27.	

Uwaga!
Wśród dolegliwości znalazło się jedno śląskie określenie – czy potrafi je Pani/Pan wskazać?

1B. Proszę napisać, który lekarz pomoże wyleczyć te dolegliwości (choroby).

dermatolog lub alergolog

Mam wysypkę.

Mam niestrawność.

Mam hercklekoty.

Mam tiki nerwowe.

Bolą mnie stawy.

Mam problemy z oddychaniem, kiedy się zmęczę.

Bardzo słabo widzę na odległość.

Mam problemy z oddawaniem moczu.

Mam katar sienny.

Mam kłopoty z krzepnięciem krwi, kiedy się skaleczę.

Boli mnie łękotka, kiedy dużo chodzę.

Rośnie mi ząb mądrości i jest to bolesne.

Potrzebuję aparatu na zęby, ponieważ mam niezbyt prosty zgryz.

Mam zaburzenia słuchu.

Mam ciągle zapchane zatoki.

Kicham, kiedy w pomieszczeniu jest kot.

Potrzebuję przeszczepu.

Mam chorobę wieńcową.

2. Proszę przeczytać tekst o filmie *Bogowie* i odpowiedzieć na pytania odnoszące się do poszczególnych jego fragmentów.

Film *Bogowie* w reżyserii Łukasza Palkowskiego to dzieło, któremu wystarczyło zaledwie pięć tygodni, aby znaleźć się w pierwszej dziesiątce największych polskich przebojów po 1989 roku. Jest to fabularna biografia polskiego kardiochirurga, profesora Zbigniewa Religi – postaci powszechnie znanej, rozpoznawalnej nie tylko w Polsce, ale także na świecie. Profesor Religa to zarazem osoba szczególnie ważna dla Śląska. Od 1984 roku kierował bowiem Katedrą i Kliniką Kardiochirurgii Wojewódzkiego Ośrodka Kardiologii w Zabrzu. *Bogowie* to pół prywatna, pół zawodowa historia życia sławnego kardiochirurga. Twórcy filmu pozwalają nam obserwować rozwój kariery lekarza od jej początków, czyli od momentu, kiedy stawiał pierwsze kroki jako lekarz w Warszawie, aż do chwili, gdy założył klinikę kardiochirurgii w Zabrzu i przeprowadził pierwszy udany przeszczep serca w Polsce.

1. Czy film *Bogowie* był wyświetlany w kinach tylko przez pięć tygodni?

2. Czy Zbigniew Religa był znany nie tylko w Polsce, ale i na świecie?

3. Czy Zbigniew Religa pochodził ze Śląska?

4. Czy obserwujemy w filmie Religę jako małego chłopca, w momencie, gdy uczył się chodzić?

5. Czy Zbigniew Religa był kardiochirurgiem?

Warto byłoby wskazać trzy najważniejsze postaci w tym filmie. Pierwsza to oczywiście Zbigniew Religa, który urodził się w 1938 roku, a zmarł w 2009 roku. Po studiach odbył staż w Stanach Zjednoczonych, później

Zbigniew Religa

pracował w Klinice Kardiochirurgii i Instytucie Kardiologii w Warszawie, a od 1984 roku kierował Kliniką Kardiochirurgii Wojewódzkiego Ośrodka Kardiologii w Zabrzu, który dzisiaj nosi nazwę Śląskiego Centrum Chorób Serca. W tej klinice w listopadzie 1985 roku Zbigniewowi Relidze udało się przeprowadzić pierwszy zabieg transplantacji serca. Przez wiele lat Religa angażował się także w politykę. Był posłem na sejm, senatorem, a przez krótki czas zajmował także stanowisko ministra zdrowia.

1. Ile lat żył Zbigniew Religa?

2. Czy Zbigniew Religa pracował w Stanach Zjednoczonych?

3. W którym roku dokonano w Polsce pierwszego przeszczepu serca?

4. Jakim resortem w polskim rządzie kierował Zbigniew Religa?

Drugą postacią, o której trzeba opowiedzieć, jest Andrzej Bochenek – absolwent Uniwersytetu Medycznego w Katowicach, który w latach 1984–1988 był zastępcą Zbigniewa Religi. Stworzył on pierwszą klinikę (późniejszego) Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach. Jego żoną była bardzo znana polska dziennikarka i wicemarszałkini Senatu RP, Krystyna Bochenek, która zginęła w 2010 roku w katastrofie samolotu pod Smoleńskiem.

Andrzej Bochenek z autorką

Śląski Uniwersytet Medyczny

Postać trzecia to Marian Zembala, który był bardzo młody, kiedy zaczął pracować w klinice Religi w Zabrzu. Również on był członkiem zespołu, który przeprowadził pierwszą udaną transplantację serca w Polsce. W 2015 roku był ministrem zdrowia, podobnie jak przez kilka lat ministrem zdrowia był Zbigniew Religa. Marian Zembala zmarł w 2022 r.

1. Na jakiej uczelni studiował Andrzej Bochenek?

2. Czy Andrzej Bochenek tworzył klinikę ŚUM w Ustroniu?

3. Co poza medycyną łączy Mariana Zembalę i Zbigniewa Religę?

Ciekawostką jest to, że Marian Zembala i Andrzej Bochenek pojawiają się w filmie *Bogowie* jako aktorzy, jednak nie grają siebie, tylko członków Komisji Etyki Lekarskiej, która rozpatruje możliwość dokonania przeszczepu serca. Rzecz interesująca, że scena posiedzenia Komisji Etyki Lekarskiej, w której pojawiają się bohaterowie, została nakręcona 5 listopada 2013 roku, dokładnie w 28. rocznicę pierwszego przeszczepu serca w Polsce. Obaj mówią, że był to dla nich sentymentalny powrót do pięknej przeszłości. Ciekawostką jest również to, że z pierwszym przeszczepem serca w Polsce jest związane jedno z najważniejszych zdjęć w historii świata. Zdjęciem tym jest fotografia, na której Zbigniew Religa siedzi obok łóżka pacjenta, tuż po dokonanym przeszczepie serca, zaś w rogu pomieszczenia, w którym przeprowadzono operację, śpi młody Marian Zembala. Zdjęcie to jest bardzo

popularne, bez trudu można odnaleźć je w internecie. Magazyn *National Geographic* uznał je za jedno ze stu najważniejszych zdjęć w historii świata.

1. Jakie role w filmie zagrali Andrzej Bochenek i Marian Zembala?

2. Czym zajmuje się w filmie Komisja Etyki Lekarskiej?

3. Czy pierwsza udana transplantacja serca w Polsce została przeprowadzona 5.11.2013 roku?

4. Kogo poza Religą możemy zobaczyć na historycznym zdjęciu?

Andrzej Bochenek z Abu Karimovem

podczas festiwalu filmowego „Made in Poland"

Berlinale Palast

Wszyscy doskonale wiedzą, że można dokonać transplantacji nie tylko serca, lecz także innych narządów. Kiedyś myśleliśmy, że tylko wewnętrznych, ale oczywiście można dokonywać też przeszczepów innych części ciała. Dla mnie największym zaskoczeniem było chyba to, że można dokonać przeszczepu całej twarzy. Mówię o tym, ponieważ wiąże się z tym inny polski film, który warto obejrzeć. Jest to film pt. *Twarz* z 2017 roku, który wyreżyserowała Małgorzata Szumowska. Film polskiej reżyserki opowiada właśnie o pierwszym przeszczepie twarzy. Warto nadmienić, że za swoje dzieło Szumowska otrzymała Srebrnego Niedźwiedzia na festiwalu Berlinale, a przeszczep, którego jej film dotyczy, także przeprowadzono na Śląsku – w Gliwicach. Możemy zatem śmiało powiedzieć, że Śląsk przeszczepami i transplantologią stoi.

1. Jaki tytuł nosi film o przeszczepie twarzy?

2. Czy przeszczep twarzy został kiedykolwiek przeprowadzony w Polsce?

3. Czy filmy *Bogowie* i *Twarz* zostały wyreżyserowane przez Małgorzatę Szumowską?

Skąd wziął się tytuł *Bogowie*? Tytuł filmu nawiązuje do anegdoty, którą przywoływano kiedyś głośno w polskich mediach. Grupa młodych lekarzy* postanowiła pójść do klubu na dyskotekę, ale nie chciano ich wpu-

* Lub studentów medycyny – w różnych opowieściach przywołana anegdota przybiera różne postacie.

ścić. Bramkarz (selekcjoner) zapytał ich: „A kim wy jesteście?", a oni na to: „My jesteśmy bogami". „I coś w tym jest, bo lekarz, trzymający w dłoni ludzkie serce jest panem życia lub śmierci"*.

W języku polskim głęboko zakorzenione są powiedzenia i idiomy związane z religijnością. Jednymi z najpopularniejszych wykrzyknień wyrażających zdziwienie lub szok są frazy *Jezus Maria!* oraz *O mój Boże!*

2A. Proszę uzupełnić podane powiedzenia i związki frazeologiczne poprawną formą wyrazu *Bóg*.

a) Pożal się . . . . . (Bóg)
b) Myśleć, że chwyciło się Pana . . . . . (Bóg) za nogi
c) . . . . . (Bóg) uchowaj
d) Jak go Pan . . . . . (Bóg) stworzył
e) . . . . . (Bóg) a prawdą
f) . . . . . (Bóg) ducha winien
g) Jak u Pana . . . . . (Bóg) za piecem
h) . . . . . (Bóg) raczy wiedzieć
i) Jak Kuba . . . . . (Bóg), tak . . . . . (Bóg) Kubie
j) Gość w dom, ... (Bóg) w dom
k) Jak trwoga, to do . . . . . (Bóg)
l) Panu . . . . . (Bóg) świeczkę i diabłu ogarek
m) Kto rano wstaje, temu Pan . . . . . (Bóg) daje

* https://kultura.gazeta.pl/kultura/7,114438,16783204,skad-ten-tytul-i-jak--kot-dostal-role-5-rzeczy-ktore-powinienes.html.

Śląskie Centrum Reumatologii, Ortopedii i Rehabilitacji w Ustroniu

2B. Proszę dopasować powstałe w ćwiczeniu 3A powiedzenia i związki frazeologiczne do ich znaczeń*.

	taki, który jest niewinny pod jakimś względem, bo nie ma nic wspólnego z zaistniałą sytuacją
	używane dla podkreślenia, że według mówiącego jest niemożliwe, żeby ktokolwiek znał odpowiedź na pytanie
	niebędący w ocenie mówiącego rzeczywiście tym, kim lub czym jest nazwany
	ktoś – ze względu na własny interes – chce zadowolić dwie przeciwstawne strony
	jeżeli źle kogoś potraktujemy, to on też nas źle potraktuje
	formuła nakazująca gospodarzom serdeczne i gościnne podejmowanie przybyłych
	kogoś spotkało coś bardzo pomyślnego
	wygodnie, beztrosko i bezpiecznie
	używane dla wyrażenia obawy przed tym, o czym mowa
	nago
	tylko wtedy przypominamy sobie o Bogu i prosimy Go o pomoc, gdy znajdujemy się w jakiejś trudnej, krytycznej sytuacji
	kto wcześnie rozpoczyna pracę, ten więcej osiąga
	mówiący chce podkreślić, że to, co mówi – wbrew temu, co można by chcieć o tym myśleć – jest zgodne z tym, co sądzi

* Przytoczone w ćwiczeniu definicje pochodzą z *Wielkiego słownika języka polskiego*, zob. https://wsjp.pl/.

4. Proszę przeczytać teksty dotyczące poszczególnych śląskich placówek medycznych i uzupełnić je zgodnie z podanymi instrukcjami.

A) Proszę uzupełnić tekst odpowiednimi wyrazami z marginesu.

ONKOLOGIA

Na szczególną uwagę w dziedzinie *onkologii* zasługuje Centrum . . . . . (1) – Instytut Marii Skłodowskiej-Curie w Gliwicach, które jest obecnie jedną z najnowocześniejszych placówek w kraju. Nowoczesne . . . . . (2) oraz wyspecjalizowany . . . . . (3) zapewniają pacjentom z całego kraju . . . . . (4) i leczenie na poziomie standardów światowych, najwyższą precyzję i technologię, wysoką skuteczność i unikalne metody leczenia. Centrum posiada całkowicie skomputeryzowaną . . . . . (5) – pacjent w momencie przyjęcia do szpitala ma zakładaną komputerową kartotekę, w której gromadzone są wyniki jego badań. Dzięki najnowszej technice możliwe jest też zaplanowanie strategii leczenia chorego na . . . . . (6). Skomputeryzowane urządzenia pozwalają na skoncentrowanie leczniczej dawki . . . . . (7) w obrębie . . . . . (8), nie uszkadzając przy tym zdrowych narządów. Naukowcy z Instytutu poszukują m.in. nowych . . . . . (9) nowotworowych, co pomaga szybko wykryć chorobę i z nią walczyć.

W skali kraju wyróżnia się także Oddział . . . . . (10) i Transplantacji Szpiku Szpitala Klinicznego im. A. Mie-

- aparaturę,
- Dawców,
- diagnostykę,
- guza,
- Hematologii,
- markerów,
- nowotwór,
- onkologii,
- Onkologii,
- promieniowania,
- szpik,
- transplantacji,
- zaplecze aparaturowe,
- zespół

- aparaturę,
- Dawców,
- diagnostykę,
- guza,
- Hematologii,
- markerów,
- nowotwór,
- onkologii,
- Onkologii,
- promieniowania,
- szpik,
- transplantacji,
- zaplecze aparaturowe,
- zespół

lęckiego Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach. Jest to liczący się w Europie ośrodek przeszczepiania szpiku. To właśnie w nim dokonano pierwszej w kraju . . . . . (11) od obcego dawcy i pierwszy raz przeszczepiono . . . . . (12) od polskiego dawcy niespokrewnionego. Katowicki ośrodek jako jedyny w Polsce posiada akredytację przy Amerykańskim Banku . . . . . (13) Szpiku.

B) Proszę uzupełnić tekst odpowiednimi formami wyrazów podanych w nawiasach.

REHABILITACJA

Śląskie Centrum . . . . . *Reumatologii* . . . . . (Reumatologia), ... (1) (Rehabilitacja) i Zapobiegania Niepełnosprawności im. gen. Jerzego Ziętka w Ustroniu Sp. z o.o. jest . . . . . (2) (jednostka), która prezentuje najwyższą jakość świadczonych usług potwierdzoną certyfikatami. Centrum posiada wykwalifikowaną . . . . . (3) (kadra) . . . . . (4) (medyczna) oraz dysponuje rozbudowaną . . . . . (5) (baza) . . . . . (6) (lecznicza) w zakresie reumatologii i rehabilitacji oraz oddziałem chirurgii reumoortopedycznej, który wykonuje . . . . . (7) (zabiegi) od synowektomii poprzez . . . . . (8) (artroplastyka) aż do endoprotezoplastyki . . . . . (9) (stawy), co stanowi uzupełnienie świadczeń zdrowotnych. Jednostka może pochwalić się zmodernizowanym działem . . . . . (10) (fizjoterapia), który umożliwia przeprowadzanie licznych specjalistycznych zabiegów rehabilitacyjnych, takich jak np.: bal-

neoterapia, hydroterapia (wodolecznictwo, akwaterapia), elektroterapia (elektrolecznictwo), fototerapia (światłoterapia, światłolecznictwo, helioterapia), ultradźwięki, krioterapia strumieniem . . . . . (11) (powietrze) i . . . . . (12) (azot) o temperaturze od –1400°C do –1600°C i ciśnieniem atmosferycznym od 1 atm. do 1,5 atm., masaż leczniczy czy magnetoterapia. Szpital dysponuje również nowoczesnym . . . . . (13) (basen) z systemem odzysku . . . . . (14) (ciepło) z hali basenowej. Pacjenci mają do dyspozycji komfortowe warunki i doskonałe otoczenie – ośrodek położony jest w malowniczych górskich terenach Beskidu Śląskiego.

5. W tekście dotyczącym rehabilitacji pojawiły się nazwy kilku nowoczesnych typów terapii. Proszę przeczytać ich opisy i spróbować odnaleźć w tekście ich nazwy*.

	leczenie za pomocą różnego rodzaju prądów leczniczych, w którym wykorzystuje się do leczenia prąd stały, modulowane prądy średniej częstotliwości oraz prądy impulsowe małej i średniej częstotliwości
	różne działania mające u podstawy leczenie światłem
	zabiegi rehabilitacyjne, do których wykorzystuje się wody lecznicze w różnych temperaturach
	wykorzystywanie w terapii zmiennych pól magnetycznych niskiej częstotliwości (do 100 Hz) oraz indukcji magnetycznej
	metoda leczenia bodźcowego polegająca na zewnętrznym stosowaniu wody o różnych postaciach: ciekłej, stałej lub gazowej
	forma zimnolecznictwa z zastosowaniem temperatur poniżej 0 °C

* Informacje na temat poszczególnych typów terapii zaczerpnięto z *Wikipedii*.

Dopasuj do siebie polskie i śląskie tytuły filmów

1.	Jo żech je Pón Bóczek	a)	*Quo vadis?*
2.	Beboki i kamraty	b)	*Mission Impossible*
3.	Jo je na ja	c)	*Dziewczyna z tatuażem*
4.	Lyjo fachman	d)	*Gwiezdne wojny*
5.	Gryfno dziołcha	e)	*Robocop*
6.	Kosmiczno haja	f)	*Batman*
7.	Chachor w blaszoku	g)	*Zmierzch*
8.	Szwagier, to je ciynżko sprawa	h)	*Leon zawodowiec*
9.	Kaj leziesz?	i)	*Faceci w czerni*
10.	Śmiertka jako klapsznita	j)	*Jestem na tak*
11.	Chopy w czornych ancugach	k)	*Jestem Bogiem*
12.	Ćmi sie	l)	*Śmierć jak kromka chleba*
13.	Poszkryflano frela	m)	*Potwory i spółka*
14.	Chop-luftmysza	n)	*Pretty Woman*

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.

Filmowe zorty

western	pistōłla	‘pistolet’
	Indianer	‘Indianin’
komedia romantyczna	kusik	‘całus, pocałunek’
	przōnie	‘miłość’
science fiction	miesiōnczek	‘księżyc’
	gwiozda	‘gwiazda’
	rakieta	‘raketa’
obyczajowy	familijo	‘rodzina’
	śniodać i wieczerzać	‘jeść śniadanie i kolację’
komedia	lachać sie	‘śmiać się’
	szpas, wic	‘dowcip’
wojenny	wojoki	‘żołnierze’
	handgranata	‘granat ręczny’
	gywera	‘karabin’
film akcji	żgać sie	‘bić się’
	prziflancować	‘przyłożyć komuś, uderzyć kogoś’
horror	beboki, utopki i zmory	
baśń	cwerg	‘krasnoludek’
	bery i bojki	‘bajki’
kryminał	rapsik	‘bandyta’
	habić	‘kraść’
	hareszt	‘więzienie’
melodramat	ślimtać	‘płakać’
	płaczka	‘łza’
musical	śpiywka	‘piosenka’
	tańcować	‘tańczyć’

AUTORZY

FOTOGRAFII

strona	
5	Feliks Mooneeram
34	Monisiolek, CC BY-SA 3.0
35 u góry	David Shankbone, CC BY-SA 3.0
35 na dole	Centralne Archiwum Wojskowe, domena publiczna
36	Kancelaria Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, CC BY--SA 3.0
37	Autor nieznany, domena publiczna
38	Tobiasz „Anorak" Koprowski, CC BY-SA 3.0
40 u góry	Przemysław Jendroska, CC BY-SA 4.0
41 po lewej	materiał Teatru Śląskiego im. Stanisława Wyspiańskiego w Katowicach, projekt Ewa Satalecka
46	Szymon Król
48	Szymon Król
49 u góry po lewej	Angelina Sergienko
51	Krystian Hasterok, CC BY 2.5
53 w środku	Szymon Król, www.gryfnie.com
53 na dole	Radosław Kaźmierczak, www.gryfnie.com

54 u góry	Piotr Hojka, CC BY-SA 4.0
55 na dole	Dominika Sikora, www.dominikasikora.pl
56	Barbara Kowaczek-Jędrasik
57	Marek Francik
61 u góry	rzeźba powstała w ramach pleneru rzeźbiarskiego „Aleja Podań i Legend Śląska Cieszyńskiego" w Wiśle, fot. Agnieszka Tambor
61 na dole	Szymon Król, www.gryfnie.com
63	rzeźba powstała w ramach pleneru rzeźbiarskiego „Aleja Podań i Legend Śląska Cieszyńskiego" w Wiśle, fot. Agnieszka Tambor
64	Krzysztof Pszczółka
66 na środku	Plusha, CC BY-SA 4.0
68	Tomasz Burek, czasempisane.eu
81	Julia Agnieszka Szymala
94	MaKa~commonswiki, CC BY-SA 3.0
97	Adrian Tync, CC BY-SA 4.0
102–103	kadry z filmu *Angelus*
110 u góry	Magdalena Nowak
110 na dole	Szymon Król
111 na środku	Jacek D. Knapik Photography, @jdkjacekdknapikphotography, https://www.facebook.com/jdkjacekdknapikphotography
112 na środku	Nadine Rzepka
113 na środku i na dole	Szymon Król
120	znalezione w internecie, autor nieznany
122	PiS, CC BY 3.0
124	Jolanta Tambor
127	Archiwum Śląskiego Centrum Reumatologii, Ortopedii i Rehabilitacji w Ustroniu Sp. z o.o.
130	Joanna Frąckiewicz Better Life - terapia przez ciało
134	Marek Francik

Pozostałe fotografie z archiwum autorki

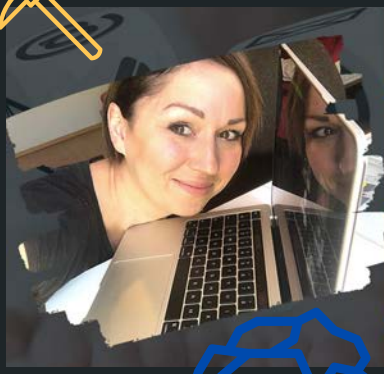

INSTAGRAM
@POLKAFILMOWA

STRONA WWW
WWW.POLSKAPOLKAFILMOWA.PL

YOUTUBE
POLSKA PÓŁKA FILMOWA

FACEBOOK
POLSKA PÓŁKA FILMOWA

ABY DOWIEDZIEĆ SIĘ WIĘCEJ O ŚLĄSKU I ZROZUMIEĆ JEGO MIESZKAŃCÓW MOŻNA. TRZEBA I WARTO PRZECZYTAĆ:

- BEBOK, HEKSA I INKSI – WALDEMAR CICHOŃ
- CHOLONEK – HORST ECKER (JANOSCH)
- CITY PLACEMENT. MIASTO W FILMIE. FILM W MIEŚCIE – ROBERT STĘPOWSKI
- CZARNY OGRÓD – MAŁGORZATA SZAJNERT
- DUCHY I DUSZKI BOJSZOWSKIE – ALOJZY LYSKO
- DYSKRETNY UROK ŚLĄSKA – EWA TVRDÁ
- KAJŚ – ZBIGNIEW ROKITA
- KUTZOWISKO – ANDRZEJ GWÓŹDŹ (RED.)
- ŁYSEK Z POKŁADU IDY – GUSTAW MORCINEK
- MOWA GÓRNOŚLĄZAKÓW ORAZ ICH ŚWIADOMOŚĆ JĘZYKOWA I ETNICZNA – JOLANTA TAMBOR
- OD JEDNEGO LUCYPERA – ANNA DZIEWIT-MELLER
- PIĄTA STRONA ŚWIATA – KAZIMIERZ KUTZ
- PIELGRZYMKA DO GROBU BRIGITTE BARDOT CUDOWNEJ – LECH MAJEWSKI
- PIERONY. GÓRNY ŚLĄSK PO POLSKU I PO NIEMIECKI - LIDIA OSTAŁOWSKA, DARIUSZ KORTKO
- POLSKI FILM DLA DZIECI I MŁODZIEŻY – JERZY ARMATA, ANNA WRÓBLEWSKA
- PORTRETY GODZIWE - KAZIMIERZ KUTZ
- SŁOWNIK FREKWENCYJNY NIEMIECKICH ZAPOŻYCZEŃ LEKSYKALNYCH WE WSPÓŁCZESNYM LEKCIE ŚLĄSKIM - GERD HENTSCHEL, JOLANTA TAMBOR, ISTVAN FEKETE
- ŚLĄSKI LEKT I JEGO UŻYTKOWNICY. ROZPOWSZECHNIENIE, POSTAWY SPOŁECZNE WOBEC ŚLĄSZCZYZNY, ŻYWOTNOŚĆ GERMANIZMÓW W LEKCIE ŚLĄSKIM - GERD HENTSCHEL, JOLANTA TAMBOR, ISTVAN FEKETE
- WIHAJSTER DO GODKI - BARBARA SZMATLOCH
- Z BLISKA I Z ODDALI. STROJE LUDOWE NA ŚLĄSKU - BARBARA BAZIELICH
- Z DOŁU WIDAĆ INACZEJ – ELŻBIETA BANIEWICZ
- Z MOJEGO MŁYNA. FELIETONY FILMOWE – KAZIMIERZ KUTZ

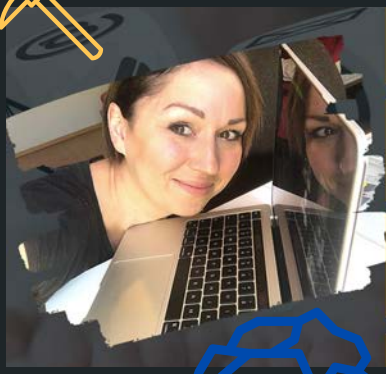

INSTAGRAM
@POLKAFILMOWA

STRONA WWW
WWW.POLSKAPOLKAFILMOWA.PL

YOUTUBE
POLSKA PÓŁKA FILMOWA

FACEBOOK
POLSKA PÓŁKA FILMOWA

ABY DOWIEDZIEĆ SIĘ WIĘCEJ O ŚLĄSKU, POZNAĆ JEGO PEJZAŻE I ZROZUMIEĆ JEGO MIESZKAŃCÓW MOŻNA, TRZEBA I WARTO OBEJRZEĆ:

- ANGELUS, REŻ. L. MAJEWSKI
- BARBÓRKA, REŻ. M. PIEPRZYCA
- BENEK, REŻ. R. GLIŃSKI
- BLISKO, CORAZ BLIŻEJ, REŻ. Z. CHMIELEWSKI
- BOBREK DANCE, REŻ. D. DRZAZGA
- BOGOWIE, REŻ. Ł. PALKOWSKI
- BYZUCH, REŻ. E. KLUCZNIOK
- CISZA, REŻ. S. PSTRONG
- DAWNO TEMU NA ŚLĄSKU, REŻ. T. PROTOKOWICZ
- DRAUGEN, REŻ. D. DRZAZGA
- DRZAZGI, REŻ. M. PIEPRZYCA
- EWA, REŻ. A. SIKORA
- GRZESZNY ŻYWOT FRANCISZKA BUŁY, REŻ. J. KIDAWA
- HIENA, REŻ. G. LEWANDOWSKI
- JESTEM BOGIEM, REŻ. L. DAWID
- JESTEM MORDERCĄ, REŻ. M. PIEPRZYCA
- JUREK, REŻ. M. WYSOCZAŃSKI
- LAURA, REŻ. R. DUNASZEWSKI
- LOMBARD, REŻ. Ł. KOWALSKI
- MAGNAT, REŻ. F. BAJON
- MARTWY SEZON, REŻ. D. DRZAZGA
- MŁYN I KRZYŻ, REŻ. L. MAJEWSKI
- NIEBIESKIE CHACHARY, REŻ. C. GRZESIUK
- PACIORKI JEDNEGO RÓŻAŃCA, REŻ. K.KUTZ
- PERŁA W KORONIE, REŻ. K.KUTZ
- PTAKI PTAKOM, REŻ. P. KOMOROWSKI
- SENNOŚĆ, REŻ. M. PIEKORZ
- SKARBEK, REŻ. T. JURKIEIWCZ
- SKAZANY NA BLUESA, REŻ. J. KIDAWA-BŁOŃSKI
- SÓL ZIEMI CZARNEJ, REŻ. K.KUTZ
- ŚMIERĆ JAK KROMKA CHLEBA, REŻ. K.KUTZ
- W DROGĘ, REŻ. M. WYSOCZAŃSKI
- WOJACZEK, REŻ. L. MAJEWSKI
- ZAWRÓCONY, REŻ. K.KUTZ
- ZGODA, REŻ. M. SOBIESZCZAŃSKI
- ZGORSZENIE PUBLICZNE, REŻ. M. PRYKOWSKI

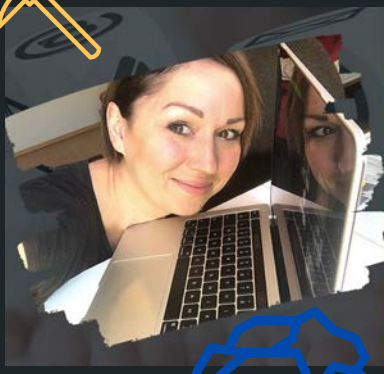

INSTAGRAM
@POLKAFILMOWA

STRONA WWW
WWW.POLSKAPOLKAFILMOWA.PL

YOUTUBE
POLSKA PÓŁKA FILMOWA

FACEBOOK
POLSKA PÓŁKA FILMOWA

Jo wom przaja!

DZIYNKA WŌM!!!

TA KSIĄŻKA ZYSKAŁA SWÓJ KSZTAŁT I UROK DZIĘKI POMOCY I UPRZEJMOŚCI: PATRYCJI MŁYNARCZYK - SZEFOWEJ ŚLĄSKIEJ KOMISJI FILMOWEJ. PRODUCENTKI MAŁGORZATY DOMIN (DOMINO FILM). TERAPEUTKI JOANNY FRĄCKIEWICZ (BETTER LIFE - TERAPIA PRZEZ CIAŁO). SKLEPU GRYFNIE.PL. STUDIA FILMÓW RYSUNKOWYCH W BIELSKU-BIAŁEJ. ZARZĄDU SZPITALA REUMATOLOGICZNEGO W USTRONIU. BARBARY KOWACZEK-JĘDRASIK DYREKTORKI DOMU ŚLĄSKIEGO IM. ŁUCJI STANICZKOWEJ - EDUKATORKI REGIONALNEJ

ZA WSPANIAŁE ZDJĘCIA I ILUSTRACJE, KTÓRE ZNALAZŁY SIĘ W KSIĄŻCE ODPOWIEDZIALNI SĄ: KRZYSZTOF PSZCZÓŁKA, SZYMON KRÓL, TOMASZ BUREK, ANGELINA SERGIENKO, JOLANTA TAMBOR, MAGDALENA NOWAK, NADINE RZEPKA, JACEK D. KNAPIK, DOMINIKA SIKORA, NO I BOGATE ARCHIWUM WŁASNE GROMADZONE PRZEZ LATA :)

DZIĘKUJĘ:JOLANCIE TAMBOR, KRZYSZTOFOWI PSZCZÓŁCE, MARKOWI FRANCIKOWI, KRYSI LESIV, ALICJI KUBIES, MARCINOWI KLUCZNEMU, MARCINOWI MACIOŁKOWI

ZA PIĘKNY PROJEKT OKŁADKI DZIĘKUJĘ OLI SOBUŚ.

Polska Półka Filmowa

Polska Półka Filmowa

www.polskapolkafilmowa.pl

@polkafilmowa

Polska Półka Filmowa

Projekt "Z polskim kinem w świat" jest finansowany przez Narodową Agencję Wymiany Akademickiej w ramach programu Promocja Języka Polskiego

NAWA
NARODOWA AGENCJA WYMIANY AKADEMICKIEJ

polskapolkafilmowa@gmail.com

ISBN 978-83-63268-69-5